

Українська асоціація марксистсько-ленінських
науково-дослідних інститутів (УАМЛІН)

під
Марксистсько-
ленінським
прапором

партвидав ЦК КП(б)У 1935

3 (7)

ПРОЛЕТАРІ ВСІХ КРАІН, ЄДНАЙТЕСЬ.
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ (УАМЛІН)

ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ П РА П О Р О М

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

3

П А Р Т В И Д А В Ц Ь К П (б) У • 1 9 3 5

ЗМІСТ

	Стор.
Червневий пленум ЦК ВКП(б) — (1935 рік)	3
<i>М. М. Попов</i> — Треба виплатити історію КП(б)У.	15
<i>О. Дзеніс</i> — Про внесення деяких змін у радянську конституцію	27
<i>І. Сапов</i> — План товарообороту УСРР на 1935 рік і чергові завдання радянської торгівлі	44
<i>А. Петров</i> — До питань радянської торгівлі на сучасному етапі	59
<i>М. Шовкопляс</i> — Про шкідливу контрабанду блоку націоналістів і троцькістів у галузі філософії	76
<i>К. Поль</i> — До 80-ліття повстання панцерника „Потьомкін“	87

Критика і бібліографія.

<i>Т. Скубицький</i> — Проти платформи контрреволюційного блоку уламків націоналістів і троцькістів у підручнику історії України.	104
<i>М. Юшманов</i> — Про монографію інституту філософії „Формування нового ставлення до праці і власності“	123

Наукова хроніка.

<i>Л. Гіттель</i> — Виступ на науковій сесії УАН (березень — 1935 року) на доповідь акад. Палієнка М. — „Політичний устрій капіталістичних країн на шляху до фашизму“	125
<i>П. Харченко</i> — Деякі підсумки роботи відділу наукової пропаганди УАМЛІН	130

Випусковий *Т. Шулетко*.

Якщо в цій книжці будуть дефекти, просимо звернутися до найближчої книгарні для заміни її, або повернути для заміни на адресу: Київ, вул. Короленка, 42, Партвидав ЦК КП(б)У

Партвидав, № 69. Головліт № 7123. Зам. № 1259. Тир. 7.000. Друк. арк. 8^{1/2}. Папер. арк. 4^{1/4}. Формат паперу 72×105. Знаків у 1 пап. арк. 130.000. Здано у виробництво 17/VII—35 р. Підписано до друку 7/IX—1935 р.

Книжкова ф-ка Партвидаву ЦК КП(б)У. Київ, Сінний майдан, 14.

Про збирання й заготівлі сільськогосподарських продуктів

Резолюція пленуму ЦК ВКП(б) на доповіді т.т. Чернова, Балмазовича й Блейнера, ухвалена 7 червня 1935 року.

Наслідки весняних сільськогосподарських робіт 1935 року з особливою яскравістю потверджують успіхи колгоспного ладу. Ско-рочені строки й краща, порівняно до всіх минулих років, якість у сівбі в колгоспах і радгоспах створили всі можливості одержати добрий врожай.

Закріплення успіхів весняної сівби вимагає непослабної боротьби партійних і радянських організацій колгоспів і радгоспів за збір високого врожаю шляхом вчасного прополювання засівів для лікві-дації бур'янів, знищення сільськогосподарських шкідників і орга-нізації збирання без утрат і в найкоротші строки.

Щоб забезпечити зразкове збирання врожаю поточного року, ство-рені всі необхідні умови. Колгоспи і радгоспи до збиральної кампа-нії одержують додатково до того, що вони мали під час збиральної кампанії минулого року, 21 тис. комбайнів, 99 тис. тракторів в тому числі 17 тис. потужних сталінців, 30 тис. автомобілів і на 335 млн. крб. інших сільськогосподарських машин. Створені сприятливі умови для закріплення кадрів трактористів, машиністів на молотарках і комбай-нерів в МТС і радгоспах і для підвищення їх заінтересованості в кращій роботі на збиральній.

Проте, всі ці умови ще не гарантують повного успіху збираль-ної кампанії. Успіх збирання вирішать систематичне й повсякденне керівництво партійних організацій збиранням, залучення всієї маси колгоспників і робітників радгоспів до активної роботи по збиранню й використанню цілком усіх машин і особливо комбайнів.

Ще серйозніше значення має забезпечення схоронності зібраного врожаю, охорона його від розкрадання, чесне виконання на строк планів заготівель і забезпечення насінних фондів доброї якості.

Рішуча боротьба з розбазарюванням і розкраданням зібраного хліба, що являє громадську соціалістичну власність, ліквідація пере-житків куркульсько-рвацьких настроїв, спрямованих до підриву заго-тівель і послабленню їх темпів, мобілізація колгоспних мас і рад-госпних робітників на цій справі—такі засоби, що забезпечують виконання планів заготівель і утворення насінних фондів.

Пленум ЦК ВКП(б) постановляє:

I. Про догляд засівів і збирання врожаю

а) Зернові культури й соняшник

1. Зобов'язати всі партійні організації як районні, так і обласні давати рішучу відсіч шкідливим настроям серед частини працівників, які полягають у тому, що після добре проведених передзасівних

робіт бур'яни стали ніби не небезпечні, і закінчити в найкоротший строк прополювання всіх зернових культур аж до цілковитого знищення бур'янів у засівах.

Провести до початку збирання хлібів дворазовий, а в разі нової появи бур'янів і багаторазовий міжрядний обробіток соняшника і кукурудзи.

2. Закінчити цілком ремонт і підготовку всіх збиральних машин, по Кримській АСРР, Українській СРР, Північно-Кавказькому, Азово-Чорноморському і Сталінградському краях — до 15 червня; по Куйбишевському краю, Оренбурзькій області, Воронежській області і Курзькій області, Саратовському краю, Казакській АСРР — до 25 червня, по решті областей, краях і республіках — до 10 липня 1935 р.

Запропонувати Наркомважпроміві СРСР протягом липня і першої половини серпня здати НКЗемові СРСР, Наркомрадгоспів і Наркомхарчопроміві, а останнім надіслати на місця для забезпечення безперебійної роботи запасні частини до збиральних машин у розмірах встановленої на друге півріччя ц. р. програми.

3. Запропонувати Наркомземові СРСР, Наркомрадгоспів СРСР, Наркомхарчопроміві та всім партійним організаціям закінчити будівництво й пристосування нових зерносковищ, а також навісів, ремонт і очищення від сільськогосподарських шкідників старих зерносковищ як у радгоспах, так і в колгоспах не пізніше, як за 10 днів до початку збирання хлібів.

Крім очищення складів від с. г. шкідників провести суцільну дезинфекцію сільськогосподарського збирального реманенту (зерноочисні машини, повозки, молотарки) і не допускати обмолоту хлібів на старих токах без попереднього їх випалювання.

4. Встановити, як крайні, такі строки косовиці ранніх колоскових культур (жито, пшениця, овес, ячмінь):

а) Крим, Одеська, Дніпропетровська і Донецька області, Азово-Чорноморський і Північно-Кавказький краї, Молдавія, Узбекська, Туркменська республіки і ЗСФРР — 13—15 днів;

б) Решта областей УСРР (Київська, Вінницька, Чернігівська, Харківська), Саратовський, Сталінградський, Куйбишевський краї, Оренбурзька, Воронежська області — 15—17 днів;

в) Решта республік, країв і областей СРСР — 17—20 днів.

5. Запропонувати директорам радгоспів і МТС:

а) вивезти в поле всі комбайни не пізніше, ніж за 5 днів до початку збирання і перевірити готовість їх до роботи;

б) організувати польові табори, з тим, щоб з моменту виводу комбайнів у поле комбайнери, їхні помічники й трактористи були в таборах;

в) розподілити в радгоспах поля на індивідуальні загонки для кожного комбайна з розрахунку збирання комбайнами за 20 днів і провести до початку роботи комбайнів прокоси і обкоси кутів;

г) відібрати і відвести в колгоспах площі під збирання комбайнами з розрахунку збирання комбайнами за 20 днів і скласти не пізніше, як за 5 днів до початку збирання, маршрути й завдання для кожного комбайна на весь збиральний період, з обліком використання кожного комбайна по групах сусідніх колгоспів, не допускаючи великих холостих пробігів, і закріпити за кожним комбайном коней та безтарки для безперебійного приймання зерна з комбайна.

6. З метою повного збереження врожаю і недопущення втрат:

а) провести в'язання у снопи всього скошеного хліба і складання його в копи;

б) почати молотьбу хлібів з третього — п'ятого дня від початку косовиці й забезпечити безперервну роботу молотарок, закінчивши побудування критих навісів на випадок дощу не пізніше, як за 5 днів до початку збирання;

в) почати скиртування хлібів не пізніше, як через 8—10 днів після початку косовиці з тим, щоб весь хліб був цілком заскиртований;

г) провадити суцільне згрібання колосків кінними граблями на зібраному полі, а слідом за в'язанням і вивозкою хліба в скирти провадити обов'язкове підгрібання колосків ручними граблями;

д) встановити такий порядок, за яким поле вважається зібраним тільки після приймання його від бригадира головою колгоспу, а в радгоспах — керівником відділку радгоспу.

7. Щоб звільнити робочу силу до початку збирання зернових і забезпечити грубими й соковитими кормами тваринництво, закінчити в поточному році збирання й стoguвання сіна до початку масового збирання хлібів не пізніше, ніж у місячний строк після початку сінокосіння.

Одночасно з проведенням сінозбирання провести до початку збирання силосування бур'янів, дикоростучих трав і ранніх силосних засівів у розмірах не менш, як 50 проц. річного плану.

8. ЦК ВКП(б) вимагає від усіх партійних і радянських організацій, директорів МТС, директорів радгоспів і правлінь колгоспів найсуворішої охорони врожаю від розкрадання і пожеж, для чого:

а) відповідальність за схоронність хліба покласти в кожній бригаді на її бригадира;

б) встановити обов'язкове зважування хліба безпосередньо біля молотарок і під час приймання хліба до комор;

в) встановити в радгоспах і колгоспах суворий облік одержаного врожаю.

б) Бавовник

9. У поливних районах закінчити другий обробіток бавовника до 25 червня, третій — до 15 липня і четвертий — до 10 серпня.

У нових бавовницьких районах провести другий літній обробіток (прополювання й культивуацію) до 15 червня, третій — до 1 липня і четвертий — до 15 липня 1935 року.

Забезпечити, як правило, створення ланок у бригадах і закріплення за ними ділянок бавовника на весь період поливання, оброблення і збирання бавовника.

10. Вважати за цілком недопустиме, що завезені до бавовницьких районів трактори „Універсал—Г“ на обробітку бавовника використовуються менше, ніж наполовину, особливо в республіках Середньої Азії і в Казакстані.

Запропонувати директорам МТС у бавовницьких районах усі наявні просапні трактори й культиватори пустити на обробіток бавовника, а органам Комісії Партійного й Радянського Контролю на місцях простежити за виконанням цієї постанови.

11. Запропонувати партійним і радянським органам у поливних бавовницьких районах:

а) зміцнити керівництво іригаційних систем, забезпечити справний стан і безперебійну роботу їх, установити найсуворішу водну дисципліну й рішуче боротися з порушеннями встановлених планів водокористування, повсюдно запровадити цілодобове поливання, знач-

но покращити техніку поливання і суворо карати за крадіжку й розбазарювання води;

б) покласти на агроперсонал керування поливанням на колгоспних і радгоспних полях і відповідальність за строки і якість поливання;

в) забезпечити добір поливальників з кращих колгоспників, встановити нарахування трудоднів для них за вироблення денної норми у два трудодні, одночасно застосовуючи премії за високу якість поливання й економне використання води у вигляді надвишок до 20 проц. до вироблених на поливанні трудоднів.

г) довести місячну зарплату міробів у поливних бавовницьких районах до 140 крб., підвищуючи її до 200 крб. для більш досвідчених і ажуратних міробів. Установити для міробів видачу премії в розмірі двомісячного окладу в тих випадках, коли по групі обслуговуваних ними колгоспів виконаний цілком план задачі бавовника державі.

12. Звернути увагу директорів бавовницьких радгоспів на особливо відповідальне завдання, покладене на них в цьому році — дати державі 67 тис. тонн бавовни, замість зданих 38 тис. тонн в минулому році, і зобов'язати їх забезпечити на строк літні поливи, обробіток і збирання бавовника.

13. Не допускати псування і загибелі засівів бавовника від сарани та інших шкідників.

14. Щоб забезпечити заготовлю засівного насіння для 1936 року запропонувати Наркомземові СРСР і Наркомлегпромові СРСР провести в 1935 році пильну апробацію бавовникового насіння в колгоспах і радгоспах на площах, які забезпечують заготовлю необхідного насінфонду для 1936 року, залучаючи до апробації бавовникових засівів широкі маси дослідників - колгоспників.

Запропонувати Наркомземові СРСР і Наркомлегпромові СРСР не допустити змішування насінного матеріалу при збиранні, заготовлі, очищенні, схороні й транспортуванні й псування засівного насіння від неправильного зберігання.

15. Запропонувати Наркомземові СРСР вчасно підготувати всю систему заходів до організації збирання бавовника для того, щоб питання організації праці, норм і розцінки, питання оплати праці, й розрахунки з колгоспниками, використання всіх матеріальних вигод і пряма заінтересованість колгоспників у справі найкращої організації збирання бавовника і підвищення якості бавовни були б поставлені в центрі організації збирання бавовни.

16. Поруч з ручним збиранням бавовни використати всі наявні механізми для того, щоб форсувати останній збір бавовни.

в) Буряки

17. Відставання, яке спостерігається у більшості бурякосійних районів з прориванням буряків, недовикористання пропашних тракторів на обробітку, а місцями наявність прямого опору їх використанню — послаблюють успіх сівби і ставлять під загрозу одержання високого врожаю цукрових буряків.

Звертаючи увагу на це партійних і радянських організацій у бурякосійних районах, пленум ЦК ВКП(б) постановляє:

а) закінчити перевірку буряків і не менш двох додаткових глибоких мотижень міжрядь до початку збирання зернових, забезпечивши

проведення третього глибокого мотиження й прополювання в період збирання зернових.

б) цілком використати на обробітку бурякових плантацій наявні полільні машини, виділивши для цієї мети постійний склад колгоспників, трактори і живе тягло без відриву їх на інші роботи на весь період обробітку буряків;

в) забезпечити виробіток на один трактор „Універсал-2“ в зчепленні з двома культиваторами на першому, другому і третьому глибокому підпушуванні не менш, як по 85 га на кожному міжрядному підпушуванні в строки, встановлені для кожного підпушування.

Мотиги, які лишаються після укомплектування тракторів „Універсал-2“, використати на кінному тяглі, забезпечивши виробіток на першому, другому й третьому глибокому підпушуванні не менш, як по 35 га на одну мотигу на кожному міжрядковому глибокому підпушуванні в строки, встановлені для кожного підпушування.

18. Зосередити увагу на боротьбі з шкідниками цукрових буряків і, насамперед, з луговим метеликом і озимою совкою, забезпечивши в усіх колгоспах і радгоспах необхідну кількість гусеноловок, бреднів і коритець, поклавши повну відповідальність за боротьбу з шкідниками на директорів радгоспів і МТС, а в колгоспах — на голів колгоспів, бригадирів і ланкових.

19. Запропонувати Наркомземові СРСР, Наркомхарчопромові СРСР, обкомам і крайкомам бурякосійних районів:

а) взяти під особливий нагляд виконання ухвали РНК СРСР про організацію шляхових загонів МТС і шляхових бригад бурякосійних колгоспів, установивши по кожному району, а в районі — по кожній МТС і по кожному колгоспу — конкретні завдання по будівництву й ремонту шляхів на період червень — вересень 1935 р.;

б) забезпечити використання на копанні усіх, що завозяться, тракторів „Універсал-2“, для чого зобов'язати Наркомважпром здати до 15 вересня ц. р. Наркомземові СРСР додатково до встановленого плану 3000 шт. трирядних бурякопідіймальників;

в) з початку збирання буряків поставити на вивезення буряків необхідну кількість коней і закріпити весь автотранспорт у бурякоградгоспах та МТС на вивезенні буряків, не допускаючи його використання на інших роботах крім як для підвезення пального;

г) звернути увагу директорів і начальників політвідділів радгоспів на їхню особливу відповідальність за збирання бурякового насіння:

г) Льон

20. Запропонувати Наркомземові СРСР і всім партійним і радянським організаціям льонарських районів обов'язково провести на всіх засівах дворазове прополювання, а на особливо засмічених ділянках і триразове прополювання льону з тим, щоб домогтися цілковитого знищення бур'янів і закінчити останнє прополювання не пізніше як за 10—15 днів до початку цвітіння.

21. Забезпечити в поточному році теревіння льону в колгоспах і радгоспах протягом 7—10 днів у період ранньої жовтої стиглості льону. Теревіння селекційного льону насінницьких засівів провести в строк не більше як 5—7 днів у період жовтої стиглості льону.

22. Закінчити ремонт усіх льонотеребилних машин як широкозахватних так і льонотеребиллок „Комсомолка“ не пізніше як 1 липня 1935 року.

23. Старанно перевірити підготованість водіїв льонотеребилних машин і трактористів, не допускаючи до роботи на машинах осіб не-кваліфікованих.

24. Забезпечити виробіток на кожну широкозахватну льонотеребилку не менш як 50 га на сезон.

25. Встановити нарахування трудовнів колгоспникам на тіпанні льону по кілономерах.

26. Провести усе розстилання (мочіння) льону в ранні строки, не пізніше, ніж через 7—10 днів після теребіння, вибрати кращі місця для розстилання і організувати старанний нагляд за лежкою (мочіння) льону з тим, щоб одержати тресту справді високої якості.

27. Закінчити будівництво м'яльно-тепальних пунктів і льняних сушарок, ремонт існуючих пунктів, сушарок, клунь, овинів, виготовлення й ремонт льнообробних машин і реманенту не пізніше як 1 серпня ц. р.

д) Тютюн і махорка

28. Запропонувати Наркомземові СРСР, Наркомхарчопромові СРСР, партійним і радянським організаціям:

а) забезпечити високу якість обробітку тютюно-махорочних культур, провівши не менш двох-трьох прополювань;

б) закінчити збирання махорки не пізніше як 1 вересня по всіх районах, за винятком Омської області, Західно-Сибірського, Красноярьського, Східно-Сибірського країв, де закінчити не пізніше як 15 вересня, і збирання жовтих тютюнів не пізніше як 15 вересня.

Заборонити перекидання тютюнових бригад і ланок у колгоспах на інші роботи;

в) закінчити ремонт і нове будівництво тютюнових та махорочних сушарок і сараїв не пізніше як 1 серпня ц. р.;

г) провести збирання тютюну в міру досягання окремих ярусів; організувати сортування листя відповідно до вимог стандарту, починаючи з моменту низання, протягом усього періоду сушіння й обробітку тютюнів.

II. Про заготівлі сільськогосподарських продуктів

а) По зернових культурах і соняшнику

1. Запропонувати партійним і радянським організаціям, директорам МТС і радгоспів, головам колгоспів:

а) організувати здачу зерна й соняшника державі безпосередньо спід молотарок і комбайнів з додержанням встановлених кондицій;

б) забезпечити точне додержання строків поставки зерна й соняшника, встановлених постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 3 березня 1935 р.;

в) закінчити здачу повнотою зерна й соняшника по поверненні позики на строки, встановлені для поставок зерна й соняшника;

г) забезпечити здачу зерна й соняшника колгоспами по натуроплаті робіт МТС у місячний строк після початку збирання по всіх роботах, проведених до початку збирання і не пізніше 15 днів після строків, встановлених по поставках за всі роботи по збиранню й молотьбі, проведені на це число;

д) закінчити виконання планів хлібоздачі радгоспами в такі строки:

не пізніше як 1 жовтня — по Узбекистану, Туркменії, Таджикистану, Закавказзю, Сталінградському краю, Кримській, Українській СРСР, Південній і Алма-Атинській областях Казакстану;

не пізніше як 15 жовтня — по Північно-Кавказькому й Азово-Чорноморському краях;

не пізніш як 1 листопада — по всій решті областей, країв і республік;

е) забезпечити очищення зерна й соняшника від сміття безпосередньо на токах колгоспів і радгоспів, просушування вологого й сирого зерна з тим, щоб на заготівні пункти колгоспи радгоспи й одноосібні господарства здавали тільки доброякісне зерно.

2. Встановити, як тверде правило, приймання колгоспом і здачу МТС проведених робіт за актами і забезпечити через кожні 5 днів виписування машинотракторною станцією рахунків колгоспам за проведені роботи за актами приймання і здачі.

3. Потвердити на 1935 рік встановлений постановою РНК СРСР від 1 липня 1934 року порядок, за яким віднесення колгоспу до тієї чи іншої групи за врожайністю провадиться районними комісіями, з затвердженням міжрайонної державної комісії врожайності.

Встановити, що віднесення колгоспів до тієї чи іншої групи врожайності провадиться за станом урожайності всіх зернових культур, крім кукурудзи, з тим, щоб оплата проведених МТС робіт у колгоспах по кукурудзі натурою проводилася окремо відповідно до врожайності цієї культури.

Запропонувати державним міжрайонним комісіям урожайності закінчити віднесення колгоспів до тієї чи іншої групи врожайності для визначення розмірів натуроплати по зернових культурах:

По південних районах — до 15 серпня, а по всіх інших краях, областях і республіках — до 5 вересня; по соняшнику — до 15 вересня 1935 року.

4. Відчислення зерна на середколгоспні потреби (для видачі авансів колгоспникам, для корму худоби та ін.) від кількості намолоченого зерна зберегти в розмірах, встановлених в 1934 році, тобто 10 проц. від кількості фактично намолоченого зерна з підвищенням до 15 проц. для передових колгоспів, які добре працюють.

5. Запропонувати партійним і радянським організаціям взяти під безпосередній нагляд справу поліпшення обслуговування колгоспників помолом зерна, в тому числі сортовим помолом, і забезпечити виконання планів мірчука, для чого закінчити ремонт всіх сільськогосподарських млинів до 1 серпня 1935 року, організувати здачу млинами мірчука на заготівні пункти без будь-яких затримок.

6. Дозволити колгоспам і радгоспам для утворення насінних фондів лишати від початку молотьби в процесі хлібоздачі краще зерно розміром 20 проц. від кількості намолоченого зерна при умові акуратного виконання ними своїх зобов'язань по здачі зерна і соняшника в установлені строки.

7. Припинити колгоспну й індивідуально-селянську торгівлю хлібом і соняшником, а також закупівлю зерна й соняшника споживкооперацією та „Заготзерно“ по республіках Середньої Азії і Закавказзя, Північно-Кавказькому, Азово-Чорноморському і Сталінградському краях, Курській області, Кримській АСРР, Українській СРР, Південній і Алма-Атинській областях Казакстану з 1 липня 1935 р., а по решті областей країв і республік (за винятком ДСК і східної частини Східно-Сибірського краю) — з 15 липня 1935 р. Потвердити,

що колгоспна й індивідуально-селянська торгівля хлібом і соняшником буде дозволена тільки після виконання краєм, областю або республікою в цілому встановленого плану поставок зерна й соняшника, повернення позик і здачі натуроплати робіт МТС, а також засипання колгоспами повнотою насінних і мінімальних фуражних фондів.

Встановити, що продаж зерна кооперації й „Заготзерно“ дозволятиметься кожному колгоспові зокрема після виконання ним встановленого плану поставок зерна й повернення позик, а також після здачі ними зерна й соняшника порядком натуроплати робіт МТС відповідно до вручених МТС рахунків.

8. Заборонити всім без винятку партійним і радянським, у тому числі заготівним організаціям встановлювати для колгоспів і одноосібних господарств зустрічні плани по зернопоставках, крім вручених їм зобов'язань, притягаючи до карної відповідальності осіб, винних у дачі зустрічних планів.

б) По бавовнику

9. Запропонувати партійним і радянським організаціям бавовницьких районів організувати здачу кожним радгоспом, кожним колгоспом і одноосібним господарством бавовника негайно після початку розкриття коробочок.

10. Запропонувати партійним і радянським організаціям Одеської й Дніпропетровської областей УСРР, Кримської АСРР, Азово-Чорноморського, Північно-Кавказького й Сталінградського країв забезпечити виконання планів заготівель бавовника нарівні з виконанням плану заготівель зернових культур.

11. Партійним і радянським організаціям бавовницьких районів, директорам радгоспів і МТС та головам колгоспів:

а) забезпечити негайну здачу всього зібраного протягом дня бавовника на заготівні пункти без будь-яких затримок;

б) організувати облік заготівель бавовника від кожного зокрема колгоспу й одноосібного господарства для видачі премій-надвишок за перевищення планів здачі бавовника по контрактації.

12. Наркомлегпрому організувати повсякденну боротьбу на заготівних пунктах і бавовночисних заводах з втратами, крадіжками й псуванням бавовника, а також з недбалим прийманням і зберіганням бавовника, змішуванням сортів, притягаючи до найсуворішої відповідальності усіх винних у псуванні, крадіжках та змішуванні сортів бавовника. Зобов'язати Наркомлегпром вжити всіх заходів протипожежної охорони на заготівних пунктах і бавовночисних заводах.

13. Поширити встановлені постановою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 7 березня премії-надвишки за перевищення планів здачі бавовника по контрактації також і на бавовницькі радгоспи, які перевищують встановлені для них тверді плани здачі бавовника державі.

в) По буряках

14. Запропонувати партійним і радянським організаціям, органам Наркомзему і Наркомхарчопрому встановити п'ятиденні завдання вивозки буряків для кожного району, МТС, колгоспу й радгоспу з таким розрахунком, щоб забезпечити кожний завод до початку пуску не менш ніж 10-денним запасом цукрових буряків.

Встановити початок копання буряків не пізніше як 5 вересня в районах заводів з раннім початком виробництва і розгорнути масове

копання буряків по всіх районах з 10—15 вересня. Возіння буряків почати в усіх районах негайно після початку копання з тим, щоб копання й возіння буряків закінчити у такі крайні строки:

Республіки, краї і області	Строк закінчення копання	Строк закінчення вивозки
1. Україна, крім Чернігівської області, Азово-Чорноморський край, Казакстан, Киргизія, ЗСФРР	1-XI	10-XI
2. Воронізьська, Курська, Чернігівська області, Саратовський, Куйбишевський краї, ДСК та Московська і Західна обл.	20-X	1-XI
3. Західний Сибір	1-X	15-X

15. Запропонувати Наркомхарчопромові СРСР забезпечити пуск не пізніше як 10 вересня не менш 35 цукрових заводів і не пізніше як 1 жовтня всіх інших заводів.

16. Запропонувати партійним і радянським організаціям буряко-сійних районів, директорам МТС, цукрорадгоспів і цукрових заводів, головам колгоспів організувати боротьбу з втратами, розкраданнями, псуванням і поганим зберіганням буряків, добившись вчасної вивозки і здачі всього врожаю буряків без втрат у встановлені строки.

г) По льону і коноплях

17. Запропонувати партійним і радянським організаціям льонарських і коноплярських районів, органам Наркомзему і Комітету заготівель встановити для кожного колгоспу і сільради по односібних господарствах п'ятиденні завдання здачі продукції льону й конопель на заготівні пункти й трести на заводи первинного обробітку.

18. Вважати планом заготівель льону й конопель, а також льяного й конопляного насіння, як кількістю, так і сортом для кожного зокрема колгоспу і односібного господарства укладені з ним контракційні договори.

19. Запропонувати Комітетові заготівель забезпечити правильність визначення сортності й якості льону й конопель, як на заготівних пунктах, так і на заводах первинного обробітку й проведення з здавцями розрахунків у точній відповідності з справжньою якістю зданої ними сировини.

20. Партійним і радянським організаціям льонарських районів забезпечити засипання насінних фондів льону й конопель, врожаю 1935 р. не пізніш 10—15 днів після закінчення теребіння льону з тим, щоб кожний колгосп і кожне односібне господарство цілком забезпечили себе власним доброякісним насінням льону й конопель.

21. Запропонувати Наркомлегпромові забезпечити покращання роботи заводів первинного обробітку в першу чергу підвищення виходу довгого волокна.

д) По картоплі

22. Запропонувати партійним і радянським організаціям:

а) затвердити по кожному колгоспу й сільраді плани копання і підвезення картоплі на спиртові та крохмало-паточні заводи й заготівні пункти;

б) забезпечити виконання планів здачі картоплі кожним зокрема колгоспом, колгоспником і односібним господарством та закінчення повнотою заготівель, перевозів і складування на зимове зберігання картоплі по краю, області й республіці до початку холодів.

23. Запропонувати партійним і радянським організаціям;

а) забезпечити цілковите виконання укладених МТС з колгоспами договорів по обслуговуванню картопляних засівів;

б) у разі, коли МТС обслуговує незначну частину картопляних засівів колгоспів, встановити для цих колгоспів норму здачі картоплі по поставках як для колгоспів, не обслуговуваних МТС.

24. Дозволити колгоспам і колгоспникам, які акуратно виконують встановлені для них зобов'язання по здачі картоплі державі, продаж наявних у них лишків картоплі державним і кооперативним заготувачам по конвенційних цінах.

е) По тютюну й махорці

25. Запропонувати партійним і радянським організаціям, забезпечити безумовне виконання планів заготівлі тютюну й махорки, особливо збільшення заготівель високих сортів тютюну.

Встановити крайні строки заготівлі:

а) жовтих тютюнів — 15 лютого по всіх районах СРСР, крім Абхазії, а по Абхазії — 15 березня 1936 р.;

б) по махорці — 1 грудня 1936 року, за винятком Західно-Сибірського, Східно-Сибірського, Красноярського країв, Челябінської і Омської областей, в яких заготівлі махорки повинні бути закінчені не пізніше як 1 січня.

26. Запропонувати Наркомхарчопромові забезпечити вчасне очищення й ремонт складів, заборонивши займати тютюнові й махорочні склади під інші культури.

* *

27. Встановити, що укладені заготівними організаціями контрактійні договори з колгоспними й одноосібними господарствами на контракцію бавовни, буряків, льону, конопель, тютюну, рицини й махорки мають силу закону, обов'язкового до точного й безумовного виконання як колгоспами і одноосібними господарствами, так і заготівними організаціями і ніякі порушення зобов'язань за договором ні з боку колгоспів і одноосібних господарств, ні з боку заготівних організацій не повинні бути допущені ні під яким виглядом.

ж) По організації вивозки зерна та інших сільськогосподарських продуктів

28. Забезпечити від самого початку збирання виділення в кожному колгоспі для підвозки зерна та інших сільськогосподарських продуктів, необхідну кількість тягла і підвід, насамперед безтарок відповідно до плану здачі.

29. Використати автотранспорт МТС і радгоспів цілком для вивозу зерна та інших сільськогосподарських продуктів на заготівні пункти, закінчивши ремонт автотранспорту до 1 липня по всіх областях, краях і республіках, крім Челябінської, Свердловської, Омської областей, Західно-Сибірського, Східно-Сибірського, Красноярського, Далекосхідного країв і північних областей Казакстана, яким закінчити ремонт машин до 1 серпня.

30. Встановити пильну охорону зерна та інших сільськогосподарських продуктів при перевозках у дорозі і суворо карати винних у розкраданні зерна та інших сільськогосподарських продуктів при перевозках.

31. Запропонувати районним, крайовим і обласним виконкомом рад закінчити до початку заготівель ремонт шляхів, мостів і під'їздів до заготівельних пунктів.

32. Запропонувати НКШляхів, Наркомводу і Комітету Заготівель підготувати до 1 липня план перевозок хліба залізницями і водним транспортом на липень, серпень, вересень і жовтень, не допускаючи при цьому зустрічних перевозок, які були торік, і скорочуючи далекість пробігу.

33. НКШляхів і Наркомводою організувати безперебійну перевозку хліба, забезпечивши закінчення у встановлені строки ремонту і очищення вагонів і барж для хлібних перевозок.

34. Комітетові заготівель і Наркомхарчопромові скоротити перестої під вантаженням і відвантаженням, підготувавши і очистивши склади для зберігання зерна, буряків, картоплі й городини.

35. Запропонувати партійним і радянським організаціям перевірити на місці хід підготовки до перевозки хліба і буряків і подати всіляку допомогу залізницям і водному транспортові у підготовці і організації безперебійних хлібних перевозок і перевозок буряків.

III. По технічній базі і кадрах заготівельних пунктів

36. Запропонувати Комітетові заготівель і його уповноваженим на місцях, а також Наркомлегпромові, Наркомхарчопромові і Наркомвнуторготіві:

а) ліквідувати все ще наявні на заготівельних пунктах великі втрати зерна, соняшника, бавовника, льону, буряків, картоплі та інших культур, як при прийманні, так і при зберіганні та відвантаженні;

б) організувати пильну охорону заготовлених державою сільськогосподарських продуктів (зерно, картопля, бавовна та інші) на заготівельних пунктах;

в) закінчити будівництво нових складів, ремонт старих складських приміщень, устаткування заготівельних пунктів ваговим і лабораторним інвентарем, дезинфекцію й очищення складів від комірних шкідників та сміття, підготовку тари й брезентів не пізніше, як 1 липня по Україні, Закавказзю, Криму, Узбекистану, Таджикистану, Туркменії, Північно-Кавказському, Азово-Чорноморському, Сталінградському краях, на 1 серпня — по всій решті країв, областей і республік;

г) закінчити будівництво сушарок не пізніше як 15 серпня.

37. Запропонувати місцевим партійним і радянським організаціям подавати повсякденну допомогу працівникам заготівельного апарату й уповноваженим Комітету заготівель у виконанні покладених на них партією й урядом важливіших обов'язків.

* * *

Пленум ЦК ВКП(б) застерігає партійні й радянські організації від недооцінювання труднощів наступної збиральної й заготівельної кампанії та захоплення досягнутими у весняній засівній кампанії успіхами й попереджає всі партійні й радянські організації, Наркомзем СРСР, Наркомрадгоспів і Комітет заготівель, що їхня робота буде оцінюватися по наслідках збиральних робіт і виконанню планів заготівель сільськогосподарських продуктів.

Пленум ЦК ВКП(б) нагадує, що плани заготівель будуть виконані цілком і на строк лише в тому випадку, якщо буде забезпечена належна охорона зібраного хліба від розбазарювання і розкрадання, якщо будуть мобілізовані колгоспні маси й радгоспні робітники на боротьбу з куркульсько-рвацькими настроями, спрямованими до підриву справи заготівель, якщо буде вигнаний з практики заготівель так званий самоплив, якщо заготівлі будуть організовані по-справжньому, по-більшовицькому.

Про службовий апарат секретаріату ЦВК СРСР і товариша А. Єнукідзе

Резолюція пленуму ЦК ВКП(б) на доповідь Єжова, ухвалена 7-VI — 1935 р.

1. Схвалити заходи контрольних органів по перевірці й поліпшенню службового апарату секретаріату ЦВК Союзу РСР.
 2. За політичний і побутовий розклад колишнього секретаря ЦВК СРСР тов. А. Єнукідзе вивести його з складу ЦК ВКП(б) і виключити з рядів ВКП(б).
-

М. М. ПОПОВ

Треба вивчати історію КП(б)У¹

Я зможу спинитися далеко не на всіх основних питаннях історії КП(б)У. Я зможу висвітлити, головним чином, специфічні питання, що безпосередньо стосуються сьогодишньої політичної дійсності, зокрема питання безпосередньо зв'язані з розгромом контрреволюційного блоку націоналістів і решток троцкістів.

Однією з особливостей минулої історії України була надзвичайно висока активність середньої і дрібної буржуазії міста й села. Цю дуже високу активність середньої і дрібної буржуазії тут на Україні треба мати на увазі, вивчаючи історію революційного руху на Україні, вивчаючи різні його етапи. Її треба мати на увазі зокрема при вивченні національно-визвольного руху українських трудящих мас, який буржуазія намагалася взяти до своїх рук, скерувати проти пролетаріату і проти більшовицької партії. З цією високою активністю середньої і дрібної буржуазії, пов'язаною з рядом специфічних особливостей України (швидке зростання промисловості і міського населення, швидке зростання продукції сільського господарства, глибока диференціація селянства, найжорстокіший національний гніт, що тяжів над масами українського і численного в містах єврейського населення), нам весь час доводиться мати справу при вивченні історії революційного руху на Україні.

З нею пов'язане те, що на Україні були більш міцні, ніж в інших частинах нашого Радянського Союзу, меншовицькі організації, з нею пов'язане і те, що тут значним впливом користувалися буржуазно-націоналістичні партії, з якими нашої партії довелося вести дуже шперту, запеклу боротьбу, особливо на українському селі.

Саме тому на Україні куркульський опір встановленню пролетарської диктатури і куркульський опір політиці пролетарської диктатури мав надзвичайно запеклий характер. Цей запеклий куркульський опір яскраво виявився і тоді, коли українське куркульство, на яке особливо міцно спиралася Центральна Рада, намагалася поставити перепону робітничому класу, що йшов до влади, і тоді, коли це куркульство в громадянській війні організувало повстання в тилу Червоної армії, і тоді, коли для зміцнення радянської влади на Україні (після того, як вона остаточно встановилася) довелось провести велику роботу — в 1920 р. — щодо розгрому куркульства, пов'язану з організацією комітетів „незаможних селян“. Цей опір виступав у нових формах в перший період непу, коли розгромлене українське куркульство, порівнюючи швидко знов почало ставати на ноги. Він особливо загострився при переході до широкої розгорнутої політики колективі-

¹ Лекція на курсах викладачів при УАМЛІН 15. I — 1935 р.

зації, при постановці всією партією питання суцільної колективізації і ліквідації куркульства, як класу. Куркульський опір ще не знищений остаточно і тепер, коли ми добиваємо рештки куркульських елементів.

Тут на Україні вже в період громадянської війни (і на це теж треба вам звернути увагу) — різними буржуазними і дрібнобуржуазними організаціями, що відбивали інтереси і прагнення різних груп буржуазії, куркульства, надзвичайно давно і надзвичайно широко в боротьбі з нашою партією, в боротьбі з пролетарською диктатурою застосовувалася тактика дворушництва, дворушницького маневрування. Ця тактика для певних елементів української буржуазії була надзвичайно типовою на протязі багатьох років. Можна навести достатню кількість прикладів.

Візьмемо історію утворення партії боротьбістів з українських соціалістів-революціонерів і історію дальшого існування цієї партії. Коли радянське військо підходить до Києва напочатку 1918 р., коли явно виявляються величезні симпатії до радянської влади не тільки з боку робітничого класу, але й з боку найширших мас селянства, — вже в цей час група українських соціалістів-революціонерів, очолювана Шумським, намагалася перефарбуватися, намагалася вбратися в радянський костюм, стати на радянську платформу і, таким чином, притягти до себе симпатії найширших українських мас, відвертаючи їх від нашої партії. В Радах без більшовиків ця група бачила етап до утворення української буржуазно-демократичної республіки.

Надзвичайно цікаво, що коли першу радянську владу скидають, коли Київ захоплює окупаційна армія німецького імперіалізму, ця група моментально скидає з себе радянську оболонку і продовжує в своїй партії — українських соціалістів-революціонерів спокійнісінько працювати над зміцненням української буржуазної державності при німецькій окупації. Це дуже характерно.

Потім відбувається гетьманський заколот. Українські націоналістичні партії примушені змінити свою тактику: Вони не можуть просто підтримувати поміщицький уряд гетьмана і німців, які посадили його. І тут знов у верхівці лівих соціалістів-революціонерів починається перефарбовування під радянську платформу, пов'язане з утворенням окремої партії боротьбістів, причому вони одверто заявляють, що, мовляв, це справа тимчасова, ми, мовляв, на Україні утворимо свою українську націоналістичну радянську владу, і ця наша українська радянська влада буде етапом до українських установчих зборів. Відбувається повстання найширших мас проти гетьманської влади і німецької окупації, з півночі починається рух радянських військ, і ось ці люди ще більше „лівішають“, навіть входять до радянського уряду. Потім, коли Київ потрапляє в суцільне кільце наступаючих денікінських і петлюрівських армій, вони знов активуються в своїй боротьбі проти радянської влади і більшовицької партії.

В умовах денікінського режиму на Україні група Шумського намагається утворити свій самостійний Ревком, а після приходу на Україну Червоної армії починає найшаленішу агітацію проти цієї Червоної армії, як ніби окупаційної, виступає на робітничих конференціях і зборах проти більшовиків, підготовляє повстання. Але, бачачи, що це повстання засуджене на невдачу; що власні боротьбістські партійні низи, на контрреволюційне повстання не підуть, ці люди швидко міняють свою тактику, приймають пропозицію Комінтерну (що відмовився санкціонувати боротьбістів, як окрему комуністичну партію) про входження до нашої партії.

Досить велика амплітуда — від підготовки до повстання, до згоди на вступ до нашої партії. Я раджу вам подивіться стенограму ІХ з'їзду нашої партії, де Ленін, коли окремі товариші, що не розуміли гнучкості нашої більшовицької тактики, докоряли його в прийнятті боротьбістів до партії, прямо говорить: „Ми цю партію перереестрували і *замість повстання боротьбістів* (курсив наш — М. П.), яке було неминуче, ми одержали... те, що все краще, що було серед боротьбістів, увійшло до нашої партії“.¹

Тепер уже зовсім не викликає жодного сумніву, що значна частина боротьбістів, які вступили тоді до нашої партії, і, безперечно, більшість їх вождів, хоч, звичайно, не всі, робили це з метою маневру. Тоді в рядах боротьбістської верхівки був поширений вірш, в якому були такі рядки: „ми зіллємось, розіллємось і заллемо більшовиків“. Вірш ходив по руках і дійшов до наших товаришів; він відомий з того часу.

Було б абсолютно неправильно думати, що всі боротьбісти вступали до нашої партії з каменем за пазухою. Більшість з них (особливо це стосується низових селянських елементів) вступали до партії щиро і потім чесно боролися в лавах партії. Були й такі, які вступали з метою маневру, а потім, уже в процесі перебудування в нашій партії, перевиховувалися.

Мало у мене часу на жаль, але я наведу другий приклад — так званих укаїстів. Теж цікава історія. Наприкінці 1918 р. хвиля робітничих і селянських повстань на Україні піднялася звідусіль, змінюючи гетьманську владу і німецьку окупацію, ставали у весь свій потужний зріст пролетарські маси Донбаса, Харкова, Києва, як гегемон і керівник масового революційного селянського руху. Це потужне піднесення революційного руху на Україні відбувалося в обстанові зміцнення радянської влади в Росії, коли підсилювалася активна допомога російської радянської влади і готувався рух наших військових частин на Україну. В цей час розколюється партія українських соціал-демократів, та партія, яка в буржуазній Центральній Раді посідала керівну позицію, яка мала таких лідерів як Винниченко, Петлюра, Порш, Мазепа і т. д., і т. д. Ця партія розколюється і частина її, що відколосалася, називає себе „незалежною партією“ — „Незалежною українською соціал-демократичною партією“, стає на радянську платформу, заявляє, що „ми теж за радянську владу, але проти більшовицької окупації“, намагається проникнути в органи радянської влади, падає туди своїх представників, намагається провладити свою стару політику, прикриваючись радянською вівією. А коли змінюється обстановка, підсилюється натиск петлюрівських армій з заходу, підсилюється натиск денікінських банд з сходу, коли радянська влада України потрапляє в скрутне становище, ця ж сама партія „Незалежних українських соціал-демократів“ біля самого Києва, в Сквирі, піднімає контрреволюційне повстання, утворює так званий Всеукраїнський ревком і надсилає радянському урядові України ультиматум з вимогою негайно звільнити українську територію, на яку наступають з одного боку денікінці, з другого боку — петлюрівці.

Саме з цим бандитським контрреволюційним рухом, що прикривався прапором „Незалежної соціал-демократичної партії“ і радянської влади — пов'язана звіряча розправа бандитського отамана Зе-

¹ Протоколи ІХ з'їзду РКП(б), Партвидав 1935 р., стор. 96.

леного з загоном наших київських комсомольців (так звана Трипільська трагедія); з цим рухом найтісніше пов'язана вся григор'євська епопея і знаменитий Сквирський ультиматум. Командуючий війська сквирського ревкому — надзвичайно цікава постать, цікава типова постать для української контрреволюції: це Юрко Мазуренко, до речі сказати, недавно заарештований і засуджений. Прибувши з фронту, він брав діяльну участь ще в придушенні липневого руху на вулицях Петрограда в 1917 році. Потім, в січні 1918 р., за дорученням „Союзу зашити учредительного собрания“, він приїхав на Україну для того, щоб організувати в Києві роботу всеросійських установчих зборів під охороною багнетів Центральної Ради, тут у Києві українизувався і потім уже в 1919 р. виступає, як командуючий війська бандитського сквирського „ревкому“. А коли радянська влада на Україні перемагає, ці самі „незалежники“, очолювані Мазуренком, колишнім міністром внутрішніх справ Центральної Ради, померлим в той період — Ткаченком і, нарешті, розстріляним у минулому році Річицьким, їдуть до Москви і заявляють, що вони утворюють, так звану, УКП — Українську „комуністичну“ партію.

Ось історія зародження УКП, що деякий час намагається існувати самостійно, потім, коли Комінтерн ухвалює її ліквідувати, входить до нашої партії і знов, як тепер з'ясовується, більшість вождів укапістів входить до нашої партії з метою провадити свою, а не нашу політику. Річицький, наприклад, в 1932-33 р.р. використовував своє положення відповідального партійного робітника в Арбузинському районі Одеської області для провокування контрреволюційних насильств над селянами-бідняками в зв'язку з саботажем хлібозаготівель, організованим куркульськими елементами.

Ви бачите, в яких широких розмірах контрреволюційними партіями української дрібнобуржуазії ще на перших етапах громадянської війни застосовувалася тактика дворужництва, омани, спроб розкладу партії і радянської влади зсередини. Це ми повинні, товариші, мати на увазі.

Як це стосується до основних питань історії КП(б)У, я скажу докладніше.

Підсумовуючи все, що я вже сказав, можна, мені здається, констатувати, що вплив дрібнобуржуазної стихії на окремі прошарки нашої партії тут на Україні виявлявся дуже сильно. Але, крім того, я вже не кажу про те, що до нашої партії, як до єдиної легальної партії, прилучалися окремі некомуністичні елементи, що боролися з більшовиками, буржуазні і дрібнобуржуазні контрреволюційні елементи, які поряд з відкритою боротьбою, комбінуючи це з відкритою боротьбою, застосовували тактику насаджування своєї агентури в нашій партії і спроби розкладу нашої партії зсередини.

Ця антирадянська робота, яка йшла і по лінії міської дрібнобуржуазії, що була поживною базою для меншовиків, бундівців і т. д., і т. д., і по лінії сільської буржуазії — куркульства — досить широко провадилася на Україні. Партії доводилося вести з нею напруженішу боротьбу, але були й такі моменти, коли всілякі антипартійні елементи, що іноді переродилися під чужим впливом, які виступали всередині партії під опозиційним прапором, захоплювали (правда, тимчасово) до своїх рук цілі партійні організації. Був момент напочатку 1920 р., коли, наприклад, Волинський Губком тимчасово потрапив до рук так званих федералістів, які, перебуваючи всередині нашої партії, ще до входження до нас боротьбістів, посідали позицію

аналогічну з боротьбістами. Їх очолював Лапчинський, який спочатку 1920 р. вийшов з лав КП(б)У і перейшов до знаменитої УКП, створеної Мазуренком і Ко. Дійшло навіть до того, що на IV Всеукраїнській конференції КП(б)У, в березні 1920 року, опозиційні елементи одержали більшість і Центральному Комітетові РКП(б) довелося розпускати утворений на IV Всеукраїнській конференції Центральний Комітет, в якому керівну роль відігравали Сапронови, Рафаїли, Дробніси — гвардія троцькізму і демократичного централізму.

Велику роботу довелося провести Центральному Комітетові РКП(б) під керівництвом Леніна і Сталіна, щоб розбити ці антипартійні групи і утворити новий ЦК КП(б)У, який провадив ленінську лінію ЦК РКП(б).

Якщо взяти наступні періоди, то ми бачимо, що троцькізм, який відбивав боротьбу міської дрібної буржуазії проти радянської влади на Україні в 1921 р. — під час профспілкової дискусії, і в 1923 р. виступав дуже активно в наших важливіших організаціях — в Харківській і, особливо, в Київській і Одеській.

Кадри прибічників троцькізму в значній мірі формувалися з колишніх меншовиків і бундівців. Їх улюбленим методом було меншовицьке протиставлення робітничого класу партії і радянській владі.

Анархо-синдикалістський ухил „робітничої опозиції“ користувався на Україні більшим впливом, ніж в інших районах Союзу. Досить пригадати, що на початку 1921 року „робітнича опозиція“, хоч і на дуже короткий строк, одержала більшість в таких великих організаціях, як Миколаївська і Луганська.

Ті боротьбісти (а їх було немало), що вступали в партію, як дворушники, тримаючи камінь за пазухою, звичайно не сиділи в партії, склавши руки.

Я не буду тепер послідовно викладати історію їх антипартійної роботи, але ось один яскравий момент — це старанно підготовлена, що зазнала цілковитої поразки, спроба Шумського і його групи в 1926 р. змінити наше партійне керівництво. Шумський діяв тут найрізноманітнішими засобами, мобілізуючи групи своїх однодумців в різних партійних організаціях і намагаючись навіть ввести в оману Центральний Комітет ВКП(б). Потім товариш Сталін в своєму листі до товариша Кагановича (частина цього листа опублікована в збірнику товариша Сталіна „Марксизм і національне питання“), вивів Шумського на свіжу воду.

Але більшовицькі кадри нашої партії тут на Україні виявилися досить сильними; керівництво, очолюване Лазарем Мойсевичем Кагановичем, виявилось досить міцним і Шумський зазнав цілковитої поразки, причому навіть значна частина його однодумців, які йшли з ним пліч-о-пліч, коли справа вже підійшла до червеневого пленуму 1926 р., побачивши, що шанси слабкі, зробили півоорот і на самому пленумі не підтримали Шумського. Я маю на увазі, наприклад, таких його найближчих однодумців, таких його найдовірених людей, як Полоз, в минулому році заарештований, або як Озерський, теж в минулому році заарештований.

Тактика дворушництва і омани допомогла найближчим друзям Шумського — Полозові, Озерському, Яловому зберігти свої пости і продовжувати підривну роботу.

КП(б)У на чолі з Лазарем Майсевичем Кагановичем завдала тоді націоналістичним елементам нищівного удару. Потім ці елементи

зазнали нових ударів викриттям Яворського, групи Бфремова („Союз Визволення України“), викриттям так званого Українського Національного Центру, який очолювався колишніми українськими есерами з групи Грушевського. Проте націоналісти не склали зброї. Коли на Україні становище загострилося, опір куркульства, яке партія почала ліквідувати як клас, набув найшаленішого характеру, всі куркульські, всі контрреволюційні елементи активізувалися в боротьбі проти нашої партії, і їх агентура в партії також активізувалася. В дальшому, як ви знаєте, Комуністична Партія (більшовиків) України припустила значні помилки, що виявилися в послабленні боротьби з українським націоналізмом, в послабленні керівництва сільським господарством. Робота націоналістичних елементів, що проникли в партію, завдяки цьому надзвичайно поживалася. А до цього підоспіло й те, що розгромлені, викинуті з партії троцькісти перейшли до дворушницької тактики, стали подавати брехливі покайні заяви про поновлення в партії і почали влаштовуватися всередині партії для продовження своєї контрреволюційної роботи.

Ось так і підготовлювався контрреволюційний блок націоналістів і решток троцькістів, причому більшість учасників блоку були дворушниками з партійними квитками в кишені.

І коли партії довелося, особливо в наслідок припущених тут на Україні помилок, подолати величезні труднощі, то вона зустріла гострий опір цих контрреволюційних покидьків, що проникли скрізь: і до наших радянських установ (я не говорю вже про теоретичний фронт), і, навіть, в деякі наші керівні партійні органи. Наявність цих людей, ворожих партії, які хоч і прикривалися партійним квитком, позначилася надзвичайно сильно. Сидячи скрізь (і досить часто на дуже відповідальних ділянках аж до керівництва деякими районними організаціями), вони прямо саботували, зривали проведення партійних заходів. За прямою допомогою цих дворушників, контрреволюційні елементи, керовані зза кордону німецькими і польськими фашистами, підготовляли повстання проти радянської влади.

На ґрунті досить тяжкого становища на селі і місті в 1931-1932 рр. посилилася троцькістська контрреволюційна пропаганда проти генеральної лінії партії, причому, використовуючи тимчасове важке становище і не завжди зустрічаючи достатню більшовицьку відсіч, достатню більшовицьку пильність в наших партійних організаціях, — ця контрреволюційна троцькістська пропаганда завойовувала собі окремих членів партії, які раніше не стояли на троцькістських позиціях. Це необхідно мати на увазі.

Після ухвали ЦК від 24. I - 1932 р., після приїзду на Україну товариша Постишева, після зміцнення керівництва нашого українського ДПУ товаришем Валицьким, після ухвал листопадового пленуму ЦК КП(б)У на доповідь товариша Косіора, Комуністична Партія (більшовиків) України підсилила і широко розгорнула боротьбу з українською контрреволюцією і з її агентурою, що проникла до лав партії. Ця агентура виявилася надзвичайно численною, особливо численною на ідеологічному фронті, в чому сильно позначилася недостатня наша увага — недостатня увага Комуністичної Партії (більшовиків) України на певному етапі до цього важливішого фронту. І ще безперечно позначилася тут недостатня загартованість значної частини наших кадрів, які виростили уже в останні роки після громадянської війни, після розгрому троцькізму і провалу правого опортунізму.

Для загартування всіх наших кадрів, особливо молодих, виключне значення має вивчення історії партії.

Не буду нагадувати вам про лист товариша Сталіна до редакції „Пролетарская Революция“, про виступ в зв'язку в цим товариша Кагановича в Москві на юбілей Інституту червоної професури. І виступ товариша Сталіна, і виступ товариша Кагановича цілком ясно говорять про те, яке величезне значення має у нас вивчення історії партії і який шкідливий вплив для розкладу, для дезорієнтації, для послаблення наших кадрів має ворожа ідеологічна контрабанда на цьому фронті.

Я не буду повторювати вам докладно, по яких каналах в основному йшла ця контрабанда. З цього приводу, в зв'язку з листом товариша Сталіна до редакції „Пролетарская Революция“, написано дуже багато, а основні канали вказані товаришем Сталіним в самому листі. Візьмемо таке питання, як міжнародна роль більшовизму: тут багато робилося для того, щоб дискредитувати нашу партію, дискредитувати її минуле і тим самим підірвати довіря до неї тепер.

Адже, що буквально щодня повторювали троцькісти — і тоді, коли вони були ще всередині нашої партії окремою фракцією, яка намагалася відстояти свої антиленінські позиції, і тоді, коли вони перетворилися на передовий загін буржуазної контрреволюції (а тепер дійшли до того, що стали прямими організаторами терористичних актів)? Весь час вони твердили, що генеральна лінія нашої партії йде в розріз з пролетарським інтернаціоналізмом, що теорія побудови соціалізму в одній країні — це позиція національної обмеженості, що левізм — це аж ніяк не передове марксистське революційне вчення для пролетаріату всього світу, а це, мовляв, продукт російської економічної відсталості; що в Росії, мовляв, більшовизм у минулому ішов на буксирі троцькізму, переозброївся, запозичив у Троцького ідею перманентної революції; що в питаннях міжнародного революційного руху більшовики тягнулися в хвості німецьких лівих, люксембургіанців і т. д., і т. д.

Весь цей нахабний арсенал контрреволюційного наклепу мав одну мету — дискредитувати нашу партію в очах пролетарів і трудящих інших країн і тут у нас всередині країни показати, що позиції нашої партії, ніби, неправильні, що наша партія, ніби, перероджується і т. д.

Хіба не ясно звідси, яку величезну увагу у всій роботі щодо вивчення історії партії треба приділяти цьому корінному питанню про міжнародну роль більшовиків?

Друге важливіше питання — вчення Леніна про переростання буржуазної демократичної революції в соціалістичну, питання про стратегію і тактику партії від 1905 до 1917 р., особливо після лютневої революції, до левінських тез і після прийняття левінських тез, на шляхах до Жовтневої революції. Відомо, що її величезне міжнародне значення троцькісти намагалися принизити, заперечуючи слідом за меншовиками, хоч і не завжди в такій прямій формі, соціалістичний характер Жовтневої революції, і зв'язуючи це з запереченням можливості побудови соціалізму в одній країні і т. д. Я не маю можливості докладно зупинятися на всіх цих важливіших питаннях, але хочу вказати, що поряд з пропагандою, охарактеризованих уже мною контрреволюційних теорій, українськими троцькістами і націоналістами у нас тут на Україні теж у якнайможливіших формах протягувався цілий ряд специфічних, які по своєму значенню вихо-

дять за межі України, антипартійних і антиленінських теорій. Візьміть хоч би теорію Скрипника про ідеологічне переозброєння нашої партії, яку він одверто неодноразово захищав, зокрема, на XII партійному з'їзді з національного питання. Скрипник хотів довести, що ніби до XII партійного з'їзду один тільки він, Скрипник, на Україні відстоював правильну національну політику, а всупереч йому провадилася неправильна політика і тільки, мовляв, після XII партійного з'їзду становище змінилося. Так він заявляв неодноразово, починаючи з VII конференції КП(б)У.

Але ви самі, товариші, розумієте, що з цього випливало. Адже тут справа не йшла про окремі помилки. Окремі помилки з національного питання у нас тут були, їх виправляли Ленін і Сталін, це всім відомо, але тут справа йшла не про ці окремі помилки, а про цілу політичну лінію. Адже, коли політична лінія Комуністичної Партії (більшовиків) України до XII партійного з'їзду, отже до 1923 р., була неправильною, значить боротьбісти, „незалежники“, які боролися проти цієї лінії і безпосередньо приєднувалися до петлюрівського табору, були цілком праві. А якщо вони в своїй боротьбі проти партії були праві в минулому, то їх нинішні погляди, які проводяться в більш завуальованій формі, теж, таким чином, мають історичне і політичне виправдання. Не можна довіряти партії, якщо вона по національному питанню стільки років помилялася, а тому що це робилося в двох кроках від ЦК ВКП(б), значить і ЦК ВКП(б) на це дивився крізь пальці, значить і він провадив неправильну лінію. З XII з'їзду — заявив Скрипник — КП(б)У стала на правильну лінію, але де гарантія, що через рік-два вона знов не поверне назад...

Ось такі настрої утворювалися, протягувалися і безперечно це давало свої наслідки. Тут відбувалася дискредитація нашої партії і одночасно підфарбовувалися ворожі нашої партії, що вели з нею боротьбу, націоналістичні організації, підфарбовувалася, замазувалася їх контрреволюційна роль.

У зв'язку з цим я не можу не відзначити, що у нас дуже мало вивчають історію революційної боротьби і громадянської війни на Україні, історію всіх цих маневрів націоналістичних і інших антирадянських партій і не озброюють в достатній мірі нашого партійця таким матеріалом, який тепер в обстанові, що змінилася, послужить для нього зброєю в боротьбі проти аналогічних маневрів цих же самих елементів і їх наступників.

Відомо, що не так давно Центральним Комітетом нашої партії викритий блок контрреволюційних націоналістів з респтками троцькістів, що діяв у нас на Україні на протязі досить тривалого часу.

Для багатьох наших партійців, навіть для робітників ідеологічного фронту, повідомлення про цей факт було цілком несподіваним. Воно упало на них, як сніг на голову, просто тому, що товариші не досить знали факти історії нашої партії. Тільки в наслідок цього вони не могли одразу зрозуміти, що цей блок мав свої глибокі історичні коріння і передумови.

Візьмемо 1921 рік, або кінець 1920 року. П'ята всеукраїнська конференція. На конференції фігурують тези В. Блакитного, одного з найвидатніших керівників боротьбістів, який в 1925 році помер. Його тези поряд з націоналістичним ухилом, містять в собі цілий ряд чисто троцькістських тверджень про неспроможність нашої партії будувати соціалізм на Україні. З наступом непу у Блакитного часто проривався настрої, який у передмові до його творів дуже худож-

ньо і мальовниче зобразив Хвильовий, — що, мовляв, замість революційних мрій і революційних дерзань, властивих періоду громадянської війни, замаячив „безвихідний неп“ над нашою Україною. Саме „безвихідний неп“ — не неп як етап до соціалізму, не політика непу, як політика побудови фундаменту соціалістичної економіки, а „безвихідний неп“, який веде в глухий кут, або веде до капіталізму. Відносячи Блакитного до числа революційних письменників, ми не можемо замовчувати елементи націоналізму і елементи троцькізму в його літературній, як і в його політичній, діяльності.

Або візьміть 1923 р. Прочитайте добре стенограму XII партійного з'їзду РКП(б). Обговорення національного питання. Партією, під проводом товариша Сталіна, відкритий огонь по дрібнобуржуазному, напівменшовицькому, що скотився потім остаточно на меншовицькі позиції, грузинському ухилу. За спиною грузинських ухильників стоїть і диригує ними, хоч і не виступає надто одверто, Троцький (він був їх основним натхненником тоді). І виступає Скрипник, який в своїй промові ні одного слова не говорить про грузинських ухильників, а проте говорить, що Сталін неправий, що боротьба на два фронти це, мовляв, змазування боротьби з великодержавним націоналізмом, що, мовляв, ми топчемося на місці, коли завдаємо удару і по великодержавному націоналізму, і по місцевому шовінізму. Тут безумовно було мовчазне співробітництво, зовні з різних позицій, з грузинськими ухильниками, блок проти партії, проти її генеральної лінії, проти товариша Сталіна, який і на цьому з'їзді, як завжди, захищав ленінський погляд по національному питанню.

Тепер візьміть червень 1926 року, коли Шумський на пленумі ЦК КП(б)У опинився в мізерній меншості з національного питання, коли навіть найближчі його прибічники не зважуються до нього публічно приєднатися. Після цього, на захист Шумського виступає Центральний Комітет Комуністичної Партії Західної України, що складався тоді з його прибічників на чолі з Васильковим, Турянським і Максимовичем, які всі троє згодом виявилися польськими шпигунами. Тоді починається з боку Василькова, Турянського і Максимовича та ж сама, добре відома нам з того, що я розказав вам про тактику верхівки боротьбістів і укапістів за років громадянської війни, дворушницька кадрили... Вони визнають правильною позицію Шумського і не погоджуються на вимогу Комінтерну і Центрального Комітету Комуністичної Партії Польщі визнати правильною тактику Комуністичної Партії (більшовиків) України. Їх починають бити. Вони бачать, що справа погана і на IV з'їзді Комуністичної партії Польщі подають покайну декларацію; коли б вони цієї покайної декларації не подали — їх безперечно зняли б. Але вони цю покайну декларацію подали і їх залишили на місці. Васильков і Турянський ідуть за кордон, там починають провадити відповідну роботу, і в сприятливий для них момент уже відкрито виступають проти Комінтерну і проти ЦК КП(б)У, і, будучи виключеними ухвалою IX поширеного пленуму ВККІ, вони прямо одверто зв'язуються з троцькістськими ренегатами — Масловим, Урбаєм і К°, прямо відкрито зв'язуються з ними і відкрито підхоплюють троцькістську концепцію боротьби з Комінтерном, разом з троцькістами обвинувачуючи Комінтерн в правому ухилі (ці польські шпигуни!), в переродженстві і інш.

Таким чином, абсолютно нічого дивного не може бути в тому, що в 1931—1932 р.р. і націоналісти, і троцькісти в боротьбі проти нашої партії, маючи в її рядах певну кількість дворушників, нама-

галися помилки, припущені Комуністичною Партією (більшовиків) України, і те важке становище, що в деяких місцях утворилося в зв'язку з цими помилками, — пояснити банкрутством генеральної лінії нашої партії. Вони пояснюють прорив в сільському господарстві України тим, що на Україні, мовляв, в найяскравішій формі провадилася політика ліквідації куркульства, як класу, а це, мовляв, побільшувалося ще колоніальною політикою, великодержавницькою російською політикою. ЦК ВКП(б), зводять наклеп ці контрреволюційні виродки, від ленінських принципів національної політики відмовився, їх в свій час ніби захищав Троцький, — і переродження партії, за твердженням цих контрреволюційних покидьків, відбувається і по лінії національного питання, по лінії проведення національної політики. Так заявляють в півголоса буржуазні і дрібнобуржуазні політики, що збанкрутували і скотилися на позиції оскаженілої контрреволюції, які не гребують союзом не тільки з сто процентними руськими великодержавними шовіністами але й з шпигунами і шкідниками, які свідомо змикаються в своїй боротьбі проти робітничого класу СРСР з інтервентами, фашистськими катами.

Недавно я одержав книгу що вийшла в Празі, двох контрреволюційних українських емігрантів — Галія і Новицького. Автори книги роблять розраховану на комуністичного читача, підкреслюю, на комуністичного читача, — спробу дискредитувати національну політику нашої партії на Україні з позицій троцькізму і націоналізму. Справді, у них виходить настанова цілком схожа (у цих фашистів) з концепцією Скрипника. У них виходить так: партія не провадила в роки громадянської війни правильної політики в національному питанні на Україні, але, мовляв, починаючи з певного моменту, приміром так, як Скрипник говорив, починаючи з XII партійного з'їзду, вона стала провадити велику роботу по українізації. Цю велику роботу по українізації, наявність якої вони визнають, Галій і Новицький прямо зв'язують з іменем Скрипника, твердячи, що тільки Скрипник, після того як сів в Наркомосі, дійсно почав вести справжню боротьбу проти великодержавництва, русифікації, і при ньому у всій шкільній системі, не зважаючи на великий опір, який проти нього чинили, були досягнуті на Україні певні успіхи в справі українізації. Але, говорять вони, з початку 1933 р., з часу ухвали ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., вся справа круто повернулася назад і партія на Україні почала здійснювати, як вони запевняють, знищення української культури. Троцький був добрий, Бухарин теж, а тепер „сталінська бюрократія“, що переродилася, — цей троцькістський термін у них фігурує буквально десятки разів на кожній сторінці — повернула справу назад і знищує українську культуру. Автори цієї книги доходять до прямої заяви, що в буржуазній Чехословаччині культурне обслуговування українського народу на Прикарпатській Україні здійснюється краще, ніж в Радянській Україні, а в Польщі — приблизно таксамо. При цьому на кожному кроці, на кожній сторінці — апологетика Скрипника.

Українська фашистська еміграція твердить, що Скрипник це, мовляв, людина, яка дійсно стояла за інтереси української нації і тому її примусили покинути з собою, тому його соратників розігнали, частину заарештували. Перелічуються списки заарештованих, наводяться витяги з виступів товаришів Косіора і Постишева на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У. Піднімається страшений галас що ось, мовляв, кращих представників українського народу, кращих представників української революції, які на собі винесли всю роботу

по українізації, обвинуватили в шпигунстві, в провокаторстві і т. д. Таксамо беруться під захист агенти „УВО“ і української контрреволюції, що сиділи в керівництві КПЗУ, як Косар і Бараба, виключені з Комінтерну восени 1933 року, як Мондек, що посідав в свій час керівний пост в Комуністичній партії Прикарпатської України, а потім був виключений з партії. Всі ці викриті контрреволюційні злочинці беруться під захист і тут намагаються, (повторюю,— книга розрахована на комуністичного читача), нахабно обдурити цього читача, переконати його, що тут на Україні під комуністичним прапором робиться некомуністична справа, що партія переродилася і т. д., і т. д.

В суцільному закінченому вигляді в цій книжці дається платформа контрреволюційного блоку націоналістів і решток троцькістів, що широко використовує в своїх контрреволюційних цілях весь ідейний арсенал троцькізму. У мене особисто ніяких сумнівів немає в тому, що книга ця випущена на кошти польської, а може навіть і німецької, (тепер це одне й теж) охоранки....

Рештки роздавленого ворога намагаються ще кусати нас за ноги. Вони будуть нещадно знищені, але перед нами ще стоїть велика боротьба, велика пояснювальна робота.

Товариші, велика робота стоїть і перед нашими викладачами, особливо викладачами історії партії, велика робота щодо вивчення і використання матеріалів, які є у нас, щоб як слід озброїтися, вивчити методи й форми ворожої боротьби проти нас, які провадилися на Україні, які провадяться в нових формах (а іноді і в старих формах) і тепер, навчитися давати їм завжди рішучу відсіч. Справа це не легка. Друкованих матеріалів у нас мало. Їх треба вміло використати, бо навіть те, що у нас є, навіть ухвали попередніх з'їздів, конференцій, пленумів ЦК КП(б)У, які становлять найцінніший матеріал,—абсолютно недостатньо використовуються і це утруднює нам розв'язання того величезного політичного завдання, яке тепер перед партією стоїть—завдання виховання міцних загартованих українських партійних кадрів, завдання дальшої більшовицької українізації.

Користуючись найменшим нашим недоліком в ділянці цієї роботи, рештки української контрреволюції і контрреволюційного троцькізму ухитряються вербувати собі окремих прибічників і в наших вишах, і серед нашої молоді, і все це робиться тому, що не завжди ми озброєні і пильні. Не скрізь ми цією справою як слід займаємося, не скрізь у нас є люди, які щогодини, щодня сумлінно, по-більшовицькому стежать за цією справою. Іноді люди настільки захоплені поточними справами, засідательською метушнею, що навіть не бачать нічого навколо себе, не стежать за газетами, не можуть як слід розказати про наші досягнення, викрити перший-ліпший наклеп ворога, просто не працюють над собою. Зокрема, і наші кадри викладачів, які нам доводиться очищати від чужих і ворожих елементів, але які в основному наші,—і ці кадри часто-густо виявляються непідготовленими до найвідповідальнішого завдання, що стоїть перед ними, до того, щоб в своїй викладовській роботі і в систематичному єднанні і бесідах з своїми слухачами,—провадити неухильну, систематичну, постійну виховавчу більшовицьку роботу, підготовляти обізнаних, розуміючих учасників соціалістичного будівництва, що вміють розбиратися в політичній обстанові, що вміють розкусити тих ворогів, з якими їм доводиться постійно сти-

катися, що знають їх історичне минуле, знають і бачать їх зв'язки з міжнародною контрреволюцією.

Це нам тепер надзвичайно потрібно. Я певний, товариші, що та справа, яку ми тепер тут організували, — справа систематичного збирання у Києві наших основних викладачів і роботи з ними, що це рушить вперед постановку нашої більшовицької учби, рушить вперед виховання наших більшовицьких українських кадрів.

Про внесення деяких змін у радянську конституцію

Постанова VII всесоюзного з'їзду рад про внесення деяких змін в конституцію увійде безперечно найбільшою віхою в історію радянської держави, в історію диктатури пролетаріату.

Для того, щоб зрозуміти значення цього рішення, треба вникнути в ті причини, які послужили основою цього історичного рішення, треба зіставити ті два етапи в розвитку пролетарської революції, в розвитку диктатури пролетаріату, які відповідають часові прийняття конституції в 1918 році і внесеним змінам, прийнятим зараз VII з'їздом рад.

Перший текст конституції було прийнято через неповний рік після захоплення влади в руки пролетаріату. Тоді наша країна ще тільки, тільки вступила в період диктатури пролетаріату, в період соціалістичної перебудови всього суспільства. Землю вже було націоналізовано, але ні в галузі промисловості, ні в галузі сільського господарства основна маса знарядь виробництва ще не була усупільнена. Заводи й фабрики ще не було конфісковано, тільки ще запроваджувався робітничий контроль. Пролетаріат,—найпередовіший клас всього суспільства, був значно послаблений в результаті світової війни, а також кількісно не становив тієї величезної маси трудящих, якою він є тепер в нашій країні. На селі—основні маси дрібних товаровиробників—бідняки й середняки ще не були переконані в перевазі соціалістичних форм господарств. В той же час ворожий пролетаріатові клас—куркульство—мав ще значний вплив серед основних мас селянства.

Озброєна сила нашої країни була тоді ще дуже незначною, що й обумовлювало необхідність прийняти ціною територіальних жертв Брестський мир, як перепочинок, для того, щоб виграти час для висування озброєних сил, які змогли б забезпечити охорону пролетарської держави від капіталістичного оточення.

Наша партія, ще й тоді користувалася виключним довір'ям найширших мас працюючих, єдина партія, що вела за собою пролетаріат і бідніше селянство, все ж становила собою силу ще тільки в декілька сот тисяч.

В цих умовах і було в 1918 році прийнято першу радянську конституцію, завданням якої було закріплення соціалістичних основ радянської влади і намічення дальших перспектив розвитку революції. Ця конституція життєва і до цього часу. В своїх основах вона забезпечує нам і дальший рух по шляху будівництва соціалізму, але окремі частини її, в зв'язку з гігантськими змінами в розвитку народного господарства і в співвідношенні класових сил в країні, застаріли.

Для того, щоб конституція могла бути могутнім зряддям в справі забезпечення дальшого просування по шляху будівництва соціалізму, треба було внести в конституцію зміни, які відповідають новій, гігантськи зрослій економічній силі нашої держави і новому співвідношенню класових сил в країні, і які будуть забезпечувати успішне здійснення завдань, що постають на новому етапі розвитку країни диктатури пролетаріату, коли вже переважну масу засобів виробництва зосереджено в руках пролетарської держави, коли соціалістична власність вже стала основою всього розвитку радянської країни, коли ми вступаємо в безкласове суспільство.

За минулий період існування диктатури пролетаріату наша партія, партія Леніна-Сталіна, висунула перед широкими масами трудящих на XIV з'їзді ВКП(б) і успішно здійснила завдання індустріалізації нашої країни. З країни відсталі — аграрної, що не мала своєї великої промисловості, яка може забезпечити незалежний від капіталістичного світу розвиток і соціалістичну реконструкцію всього народного господарства, ми, завдяки твердому проведенню генеральної лінії партії, завдяки проведенню політики індустріалізації країни, стали країною індустріальною, стали країною, яка має крупнішу в світі промисловість, передові промислові гіганти, передову в світі техніку. Ми вже є країною, яка може на своїй власній технічній основі здійснити повністю реконструкцію всіх галузей народного господарства, яка може на основі розгортання важкої промисловості підіймати і розгорнути легку промисловість і транспорт, перебудувати сільське господарство, озброюючи його найновішою технікою, — яка може наздогнати й випередити в найкоротші строки передові в технічному відношенні капіталістичні країни.

Завдання індустріалізації нашої країни успішно розв'язане, і тепер поза всякою залежністю від техніки капіталістичного світу ми можемо розгорнути дальший розвиток нашої промисловості і нашого сільського господарства. Для ілюстрації цього положення досить згадати слова наркома важкої промисловості товариша Орджонікідзе, сказані на VII з'їзді рад:

„Якщо капіталістичний світ спробує нав'язати нам інтервенціоністську війну, то ми можемо протиставити збройній силі капіталістичного світу таку передову техніку і в такій кількості, яку не може дати ворог проти нас, і в будь-якій галузі військової справи ми будемо самостійні і зможемо виробити всі необхідні засоби оборони“.

Ці досягнення можливі тільки тому, що у всіх галузях промисловості ми досягли гігантських успіхів, що ми можемо розгорнути усі галузі народного господарства, не будучи залежними від капіталістичного світу, від його техніки. Ми будемо й далі використовувати передові зразки техніки капіталістичних країн, але ми маємо повну основу для самостійного розвитку техніки і жодна країна в світі не може гордитися такою мільйонною армією винахідників і вчених, яку має наша країна, — винахідників і вчених, які дають країні в світі винаходи, що забезпечують нам справжнє здійснення завдання наздогнати й випередити передові в технічному відношенні капіталістичні країни.

В галузі сільського господарства ми також досягли гігантських зрушень. Якщо в 1918 році ми були країною з перевагою дрібного селянського господарства при наявності одночасно з одного боку — дуже слабких зачатків соціалістичних підприємств в сільському господарстві, з другого — значної маси куркульських господарств,

які володіли значною економічною силою і впливом на дрібне селянство, то тепер капіталістичний сектор в сільському господарстві вже знищено і замінено соціалістичним сектором. Переважна маса дрібних селян, під керівництвом пролетаріату, добровільно об'єднала свої засоби виробництва в колгоспи. Ми досягли того, що 96% виробничих фондів сільського господарства в країні є вже соціалістичною власністю. Основні засоби виробництва сільського господарства, таким чином, вже зосереджені в соціалістичних підприємствах. На кінець другої п'ятирічки на цій основі ми вже зможемо здійснити завдання повної колективізації, тобто, охоплення в колгоспи, на основі добровільності, всієї маси дрібних селянських господарств. Зосереджуючи таким чином основні засоби виробництва в колгоспах, озброюючи сільське господарство найпотужнішою технікою, що знаходиться у власній державі, ми гігантськи зміцнили наше сільське господарство; це ми змогли зробити тільки на основі політики індустріалізації нашої країни, на основі розгортання крупнішої промисловості, що виробляє засоби виробництва. Ми озброїли наше сільське господарство передовими засобами виробництва, такою технікою, якої не знає жодна країна капіталістичного світу.

На основі досягнень в економіці — в промисловості, в сільському господарстві, у всіх інших галузях народного господарства — відбулися гігантські класові зрушення в країні. Куркульство, як клас, розгромлено, і тепер стоїть завдання лише добити і розгромити рештки цього класового ворога, які приховалися, не хотять відмовитися від своєї раніш привілейованої ролі, домагаються відновлення капіталістичного ладу і, не сподіваючись уже на яку б то не було силу всередині країни, основні свої розрахунки будують на капіталістичному оточенні, сподіваючись на інтервенціоністську війну проти Країни Рад, намагаючись допомогти імперіалістам в організації цієї війни.

Основні маси дрібних-товаровиробників об'єднано в колективні підприємства. Колишні дрібні товаровиробники — бідняки й середняки — сьогодні вже стали свідомими активними будівниками соціалістичного суспільства, активними будівниками соціалізму.

Робітничий клас, на основі зростання промисловості, на основі індустріалізації сільського господарства виріс кількісно в гігантську силу. Одночасно відбулися величезні зміни в самому робітничому класі. Пролетаріат нашої країни сьогодні вже не є експлуатованим класом. Він господар засобів виробництва. Відповідно до цього змінилася і його свідомість. Гігантськи виріс культурно-політичний рівень і матеріальний добробут трудящих мас.

Все це показує, що сьогодні ми маємо цілком інше співвідношення класових сил в країні, ніж у перший рік диктатури пролетаріату. Сьогодні ми вже маємо наявною безповоротну перемогу соціалізму. Сьогодні для нас вже не стоїть питання „хто кого“, питання, яке стояло в 1918 році перед пролетаріатом, що захопив в свої руки владу, коли рішучий бій капіталістичним елементам в справі перебудови економіки на соціалістичний лад, ще тільки треба було дати, коли ще тільки розгорталася громадянська війна, коли треба було відстояти саму можливість перебудови економіки на нових економічних основах.

Сьогодні всі ці питання в нашій країні вже розв'язані. Перевага соціалістичного господарства вже глибоко усвідомлена переважною масою трудящих. На цій основі росте активність трудящих мас в

справі соціалістичного будівництва. На цій основі забезпечується швидкий зріст кожного зокрема трудящого. На цій основі забезпечується гігантський зріст моці нашої країни, як в економічному, так і в політичному і у військовому відношенні, і якщо в 1918 році перед нами стояла загроза розгрому молодої, ще не зміцнілої соціалістичної республіки в громадянській війні при допомозі капіталістичних інтервентів, то сьогодні ми можемо вже з цілковитою впевненістю сказати, що, коли навіть капіталістичному світові, пощастить нав'язати Радянському Союзу війну, то у цій війні вийдемо переможцями ми, а не капіталістичний світ.

Конституція, якщо вона відбиває в собі співвідношення класових сил у країні, є величезної сили зброєю в руках даного суспільного ладу. Чи відбивала наша конституція співвідношення класових сил на попередньому етапі розвитку нашої держави? Так, безсумнівно відбивала. Вона відбивала перемогу пролетаріату і його авторитет серед мільйонних мас трудящих.

Які були завдання радянської конституції до теперішнього часу? В „Державі й революції“ Володимир Ільїч, критикуючи німецьку соціал-демократію, сміявся над тим, що вони хочуть Пруську конституцію 1850 року використати для будівництва соціалізму. Ленін тоді казав: „...німецька конституція є власне зліпок з найреакційнішої конституції 1850 року“; і каже далі, що на основі цієї конституції „...здійснити „перетворення всіх знарядь праці на загальну власність“ — „очевидна нісенітниця“.¹

Таким чином, В. І. Ленін в „Державі й революції“ якраз безпосередньо перед тим, як писалася „Декларація прав працюючого і експлуатованого народу“, перед тим, як складалася наша конституція, підкреслював, що основне завдання конституції, яку створює і захищає робітничий клас,—забезпечити перетворення всіх знарядь праці на загальну власність.

Чи забезпечила конституція 1918 року це завдання? Так, це завдання забезпечене саме завдяки твердому здійсненню конституції, записаної в 1918 році, яка відповідала усій лінії партії на будівництво соціалізму. Ця конституція, запроваджувана під керівництвом ленінської партії, забезпечила те, що знаряддя праці вже майже цілком перетворені на загальну власність. Найближчими роками це завдання буде завершене, і ми будемо мати в нашій країні єдиний лише соціалістичний сектор в народному господарстві. Наше господарство буде неподільно соціалістичним.

Саме тому тепер партія і ставить питання про внесення ряду змін в конституцію, що завдання перетворення всіх знарядь праці на загальну власність в основному розв'язане.

Таким чином, конституція створена В. І. Леніним і нашою партією в 1918 році, повністю забезпечила здійснення тих завдань, які перед нею стояли. Здійснивши ці завдання, робітничий клас мусить внести в конституцію ті зміни, які можуть і повинні сприяти дальшому просуванню вперед в справі будівництва соціалізму, просування вже на основі перетворення всіх знарядь праці на загальну власність, тобто, на основі соціалістичної власності, як основи радянського суспільства.

У цьому зв'язку варто зупинитися на одному з дуже характерних місць у висловлюваннях Володимира Ільїча щодо розвитку

¹ Ленін, Твори, том XXI, стор. 417.

пролетарської демократії. Це місце надзвичайно важливе для розуміння, чому зараз партія поставила з таким притиском, з такою чіткістю завдання внесення найглибших змін в конституцію, у виборче право, які будуть сприяти розвиткові радянської держави в умовах соціалістичної власності, як основи радянського ладу.

В „Державі й революції“ В. І. Ленін говорить відносно висловлювань Енгельса про Паризьку Комуну:

„Енгельс підходить тут до тієї цікавої грані, де послідовна демократія, з одного боку, *перетворюється* на соціалізм, а з другого боку, де вона *вимагає* соціалізму“.¹

Тільки послідовне проведення демократії, забезпечуване радянським ладом, забезпечуване лише при диктатурі пролетаріату — дає можливість будувати соціалізм.

З другого боку, щоб розвивати цю демократію, щоб забезпечити дійсно повне послідовне розгортання демократії, потрібний вступ вже в соціалізм. На всьому протязі існування пролетарської держави, здійснювалося завдання поширення і розгортання пролетарської демократії, залучення трудящих до керування державою. Але ми завжди були свідомі того, що здійснення цього завдання нерозривно пов'язане з ходом знищення класів в процесі будівництва соціалізму.

Разом з тим як партія забезпечувала в нашій країні знищення класів і основи їх існування, посилювався соціалістичний сектор і росла основа для все більш і більш широкого розвитку пролетарської демократії. Тепер ми підійшли до такої грані, коли наші гігантські успіхи в справі соціалістичного будівництва, в справі перетворення засобів праці на суспільну власність, відкривають нові можливості дальшого поширення пролетарської демократії. Тепер ми перебуваємо на цій грані. Це блискуче показано в доповіді товариша Молотова на VII з'їзді рад. Тільки забезпечення перетворення знарядь праці в соціалістичну власність, що стала основою радянського ладу, і дало нам можливість поставити це завдання дальшого розгортання демократії, можливість — як каже товариш Молотов у своїй доповіді — доведення до кінця розвитку пролетарської демократії.

Це завдання не могло бути поставлене в умовах, коли соціалістичний сектор не охоплював ще переважної частини виробничих фондів, коли ще в соціалістичному секторі не була зосереджена переважна маса засобів виробництва. Завдання доведення до кінця пролетарської демократії можна ставити тільки на тому ґаблі, коли вже соціалістична власність стала основою радянського суспільства. Це дуже яскраво підкреслює, що в радянській владі знайшов свій вираз вищий тип демократії.

В. І. Ленін і товариш Сталін в своїх роботах з усією силою підкреслювали, що пролетарська демократія в мільйон разів демократичніша, ніж буржуазна демократія, бо пролетарська демократія з перших днів свого існування є демократією для більшості населення, в протизагу буржуазній демократії, яка завжди є демократією для меншості, для експлуататорів.

Успіхи, досягнення в справі соціалістичного будівництва відкривають нові перспективи дальшого розгортання пролетарської

¹ Ленін, Твори, том XXI, стор. 423.

демократії. Пролетарська демократія завжди була найбільш широкою демократією. Якщо порівняти буржуазну демократію і пролетарську демократію, то навіть в кращі роки розквіту буржуазних держав, у передових буржуазних країнах ніколи не було демократії для більшості населення, для трудящих мас. Диктатура пролетаріату забезпечує таку демократію з перших днів свого існування, бо з перших днів свого існування пролетарська держава не тільки відкрила усім трудящим можливість брати участь в керуванні державою, але активно працювала над здійсненням справи залучення трудящих до керування державою. Це завдання ніколи не могла ставити буржуазна держава. Буржуазна держава завжди була зацікавлена в тому, щоб зберегти державу в руках меншості експлуататорів, капіталістичних власників на засоби виробництва, і тому ніколи жодна буржуазна держава не могла ставити завдання залучення трудящих до керування державою. Ті формальні вільності, які записувалися конституцією буржуазної держави, були вимушені ходом класової боротьби. Шляхом обману, лозунгами формальної рівності буржуазія намагалася відвести удари по буржуазній державі з боку ростучого у своїй силі з кожним днем, з кожним роком пролетаріату. Але жодна чотирихвістка буржуазної конституції не мала перед собою завдання справжнього залучення до керування державою трудящих. В кращому випадку трудящим відкривалася можливість раз у кілька років розв'язувати, хто з членів пануючих класів мусить здійснювати завдання пригнічення.

Залучити трудящих до керування державою може тільки диктатура пролетаріату, яка здійснює завдання знищення всякої експлуатації. Це може здійснити тільки панування пролетаріату, того класу, який зацікавлений у знищенні всякої експлуатації, бо цим він знищує і самого себе, як клас.

Усі класи, що панували на протязі всієї людської історії до пролетаріату, були зацікавлені в тому, щоб зберегти своє існування і тим самим зберегти існування класового суспільства. Пролетаріат є перший в історії людства клас, що зацікавлений у знищенні себе, як класу експлуатованого, у знищенні класового суспільства, у знищенні основ існування цього суспільства, і тому лише пролетаріат може здійснити завдання справжнього розгортання демократії для трудящих, справжнього залучення трудящих до керування державою.

Лише пролетарська демократія забезпечує справжню демократію для широких мас трудящих, тому що ця демократія має своїм завданням не зміцнення експлуаторського ладу, а зміцнення панування експлуатованих. Вона має своїм завданням забезпечити боротьбу за знищення класів і основ їх існування,— тобто, знищення всякої експлуатації.

Така принципіальна різниця між буржуазною і пролетарською демократією, що лежить в класовій природі цієї демократії.

Різниця класової природи буржуазної і пролетарської демократії визначає і різні шляхи їх розвитку. Буржуазія прагне зміцнити свою владу тим, що всіма засобами відштовхує трудящих від керування державою. Для цього вона вигадувала всякі махінації, явні й приховані обмеження виборчого права, забезпечуючи свій державний лад. Сама капіталістична власність на засоби виробництва — основа капіталістичної експлуатації — перешкоджала можливості участі трудящих у керуванні державою. Але не покладаючись на те, що вона тримала в своїх руках власність на засоби виробництва, і могла ви-

користати цю власність для впливу на результат виборів, буржуазія вносила ще законодавчим шляхом цілий ряд обмежень у виборче право. Але головне полягає в тому, що ні вибори, ні парламентська боротьба не розв'язує реально питань державного керування.

Жодна буржуазна конституція, хоч формально багато з них і надавали трудящим право подавання свого голосу під час виборів парламенту, не позбавлена цілого ряду прихованих чи явних обмежень цих же „загальних“ прав. У великій кількості країн ще й досі половина людського роду — жінки — позбавлені виборчого права. Поряд з цим існують наїррізноманітніші обмеження — вікове обмеження, вимоги цензу осілості, обмеження, що спрямоване проти пролетарів, в силу умов праці примушених часто міняти місце роботи. В цілому ряді країн діють і інші обмеження — віковий, податковий ценз, вимога наймання самостійної квартири і т. інше. Нарешті, виключення з числа виборців трудящої молоді, яка знаходиться в армії — знайоме усім буржуазним конституціям. Справді ж питання буржуазної держави вирішувалися аж ніяк не голосуванням, не у виборах, і навіть не в парламенті, а за спиною виборців, за спиною парламенту, який лише прикривав панування буржуазії.

Буржуазія зацікавлена у збереженні свого класового панування і всього класового суспільства, зацікавлена в тому, щоб усунути трудящих від керування державою.

Усі обмеження трудящих, властиві конституціям буржуазних держав, чужі конституції пролетарської держави тому, що пролетарська держава зацікавлена в тому, щоб залучити ці маси до керування державою і робить все можливе, щоб надати не тільки право, але й реальну можливість участі, добитися залучення кожного трудящого до управління державою.

Порівняйте шлях, який пройшла буржуазна демократія і шлях який пройдено пролетарською демократією за перші 17 років її існування.

В умовах загальної кризи капіталістичної системи буржуазія виявилася вже неспроможною і за допомогою цих звичайних для буржуазної держави заходів забезпечити стійкість існування капіталістичного ладу. Навіть та формальна демократія, яка виявлялася в буржуазному загальному, рівному, таємному і прямому виборчому праві, вже не є достатньо надійним захисником неперушності буржуазного ладу. Вона не забезпечує того наступу на життєвий рівень, на політичні організації трудящих, який повела буржуазія для того, щоб посилити експлуатацію трудящих і зберегти своє панування.

Особливо в період загальної кризи капіталістичної системи яскраво оголилася суть буржуазної демократії, її завдання — прикрити формальною рівністю капіталістичну експлуатацію і відштовхувати трудящих від участі в керуванні державою. Нема жодної країни в капіталістичному світі, яка не пережила б за цей період процесу, хоч би часткової, заміни демократичного методу керування фашистським методом керування, яка не пережила б або знищення парламенту цілковито або таке обмеження його, яке по суті усі питання державного керування вирішує поза стінами парламенту, без участі парламенту. Парламент, якщо і зберігає своє існування, залишається тільки порожньою говорильнею, яка до того часу зберігається, поки не втручається в серйозні справи керування державою і яка виганяється, як тільки вона виявляється гальмом в успішному здійсненні буржуазією її диктатури.

Особливо яскраво це ми бачимо на прикладах Німеччини, Італії, Польщі.

Вся історія буржуазних парламентів підтверджує правильність марксистсько-ленінських поглядів на парламент і всі інші брязкальця буржуазної демократії.

Вся система буржуазної держави забезпечує буржуазії за всіх умов більшість у парламенті. Але в період загальної кризи капіталізму, в зв'язку з загостренням класової боротьби, із зростом сил пролетаріату, а звідси і зростом його впливу на дрібнобуржуазні шари населення, навіть дуже обмежені можливості і вільності, що забезпечувалися старими буржуазними конституціями, давали можливість проникнути окремим представникам робітничого класу в парламент і впливати на окремі дрібнобуржуазні елементи, що в підсумку приводило до того, що демократичний метод керування вже здавався буржуазії не досить надійним засобом, який не забезпечує повністю застосування насильства у відношенні до робітничого класу, яке буржуазії необхідне для наступу на життєвий рівень широких мас трудящих, для розгрому політичних організацій пролетаріату і послаблення політичної сили робітничого класу в буржуазній державі. Буржуазії загрожує все більша і більша небезпека з боку ростучих сил пролетаріату, небезпека пролетарської революції і в цілях закріплення свого панування, в цілях боротьби з пролетарською революцією, що насувається, буржуазія переходить до застосування, як головного засобу, замість обману, терору. Застосування терору, як головного засобу зміцнення диктатури буржуазії, показує, що засіб зміцнення диктатури буржуазії, що діяв на протязі досить значного часу — буржуазна демократія — в сучасних умовах загострення класової боротьби вже не забезпечує стійкості буржуазного ладу і буржуазія вже у всіх капіталістичних країнах різними темпами і в різній мірі замінює її фашизмом. Славнозвісна буржуазна демократія, яку з таким запалом розхвалювала соціал-демократія, зараз швидко скорочується буквально в усіх капіталістичних країнах. Виганяються навіть ті жалюгідні рештки парламентаризму, які в деяких країнах ще збереглися. Якщо ще в перших десятиріччях ХХ віку диктатура буржуазії прикривалася видимістю розв'язання державних питань парламентом, який змальовувався, як представник „усього народу“, то тепер і ці рештки парламенту виганяються. Буржуазія запроваджує заходи, які ще більше віддаляють трудящих від будь-якої можливості впливати на роботу державних органів.

Цілком інший шлях розвитку пролетарської демократії.

Увесь буржуазний світ йде шляхом згортання буржуазної демократії, шляхом обмеження її рештків, рештків буржуазного парламентаризму, шляхом перетворення парламенту на звичайну машкару того терору, який відверто провадить буржуазія проти робітничого класу. Рештки парламентаризму лише прикривають розгорткуване застосування фашистських методів зміцнення диктатури буржуазії. В нашій країні, в результаті перемоги соціалізму, ставиться завдання дальшого поширення демократії. Це завдання можна ставити тільки тому, що в нашій країні демократія є класово іншою, пролетарською демократією, яка в своїй основі має завдання максимального залучення усіх трудящих до керування державою, і не тільки надання трудящим права участі в керуванні державою, а безпосереднє залучення їх до повсякденної участі в керуванні державою, зокрема

в повсякденний контроль над роботою окремих ланок державного апарату.

Радянська демократія поширювалася, росла, зміцнювалася на протязі всього періоду існування радянського ладу. Досить розглянути дані про вибори до рад на різних щаблях розвитку радянської держави, щоб бачити зріст участі трудящих в керуванні державою.

Якщо 10 років тому у нас в сільських місцевостях менш ніж половина виборців брала участь у виборах до рад, то останні вибори показали, що ми вже наближаємося до такого стану, коли майже всі виборці, майже всі трудящі активно беруть участь у виборах до рад. Явка на виборчі збори складала у сільських місцевостях по СРСР 48,9%, а в 1934 році, підчас останніх виборів до рад, ми вже мали по всій країні в цілому 84% участі трудящих у виборах, а в деяких місцях процент участі сягає понад 90. В містах процент явки виріс до 91,2% в середньому по СРСР. Участь 97% виборців у виборах до Московської міської і московських районних рад — це майже та максимальна межа, яка взагалі може бути досягнута. Адже треба врахувати, що на 3%, які були відсутні, припадають і хворі, і вартіві в різних організаціях, що їх не можна замінити. Навіть участь цих 97% могла бути досягнута саме через те, що там, де це потрібно, була організована, шляхом широкої суспільної роботи, підміна, можливість участі у виборах жінок, які мають малих дітей і т. інше. Такий високий процент міг бути досягнутий тільки завдяки великій масовій роботі, при великому напруженні сил суспільних організацій. Вся система наших громадських організацій напружувала зусилля до того, щоб дійсно дати кожному трудящому можливість не тільки мати право брати участь у виборах до рад, але й реалізувати своє право.

Дуже характерні дані, які показують наскільки розгортання пролетарської демократії пов'язане з класовими зрушеннями, з досягненнями в справі соціалістичного будівництва, які ми маємо. Різкий стрибок від виборів 1931 року до виборів 1934 року щодо явки виборців пояснюється величезними досягненнями соціалістичного будівництва в нашій країні. Якщо вникнути в деталі географії виборчої статистики, то ми побачимо, що там, де є найвищий процент колективізації, є й найвищий процент участі трудящих у виборах до рад.

Раніше ми мали високий процент активності виборця в місті, де є великі промислові підприємства, де сама організація праці сприяє кращому усвідомленню своїх інтересів, кращій організації трудящих, в той час, як одноосібне село далеко відставало від міста щодо активності виборця. Як правило, існував великий розрив між активністю виборців у місті і на селі. Тепер ми маємо різке скорочення цього розриву. Це досягнуто у зв'язку з організацією на селі великих соціалістичних підприємств, і в першу чергу — колгоспів. Колективна праця сприяє усвідомленню своїх класових інтересів. Колгосп становить собою масову організацію трудящих, що об'єднує їх в господарчій діяльності і одночасно сприяє зросту їх свідомості, підвищуючи їх культурний і політичний рівень.

Середня явка на вибори в 1934 році складала 84% в селі і 92% в місті. Ці цифри особливо яскраві, якщо порівняти їх з цифрами, які показують активність сільських виборців до проведення колективізації.

В той час, коли в місті в зв'язку з організацією трудящих на великих підприємствах, уже в силу самого процесу праці на вели-

кому виробництві, ми мали високий процент участі у виборах і раніше,— на селі ми завжди мали далеко відстаючу від міста активність виборців. Тепер,— саме на основі об'єднання основних засобів виробництва в колгоспах, на основі об'єднання колишніх дрібних товаровиробників в колективні підприємства, ми домоглися гігантського перелому у свідомості і сільських виборців. Широкі маси сільського населення, в силу умов колективної праці, в силу повсякденної організації в трудовому процесі, усвідомили краще ніж будьколи роль кожного трудящого в керуванні державою, роль кожного колгоспника в справі виборів державних органів і в справі перевірки роботи цих державних органів. Через це після першої п'ятирічки ми маємо таке гігантське піднесення проценту участі виборців сільських місцевостей до Рад. Порівняймо хоч би 1931 і 1934 рр. В 1931 році по Радянському Союзу явка на вибори сільських виборців складала 70,4%, в 1934 році явка сільських виборців складає вже 84%. Такого надзвичайно різкого піднесення не було ні за одної з перерв між попередніми виборами. Цей зріст активності виборців пояснюється гігантськими перемогами в справі колгоспного будівництва.

Характерне й те, що там, де процент колективізації вищий, де більша маса селянських господарств залучена до колгоспів, майже як правило різко підвищується процент участі виборців у виборчих зборах. Це показує гігантську роль класових зрушень, які ми маємо в нашій країні в справі розгортання пролетарської демократії, в справі реального здійснення завдань і залучення трудящих до керування державою.

Надзвичайно характерні зрушення щодо участі жінок у виборчій кампанії. Якщо раніше, навіть в 1926 році, існував дуже різкий розрив між активністю жінок і чоловіків у виборчій кампанії, то цей розрив став досить незначний. В 1927 році в сільських місцевостях з числа виборців жінок на виборчі збори з'явилось 31,1% (по УСРР 38,6%), а чоловіків 68,5% (по УСРР 65,6%). Різниця на 30 — 40%. Тепер ми маємо явку 80,3% (по УСРР 87,4%) жінок і 87,5% (по УСРР 90,9%) чоловіків. Різниця дуже незначна. Це свідчить про те, що величезна маса жінок усвідомила роль трудящої жінки в керуванні державою і бере активну в ньому участь.

Все це свідчить про гігантські зрушення в справі розгортання пролетарської демократії, які забезпечено класовими зрушеннями в нашій країні, перемогами соціалістичного будівництва. Звичайно, не в самих лише виборах виявляється участь трудящих в керуванні нашою державою. Зв'язок державних органів з широкими масами трудящих повсякденний. Трудящі через широку сітку громадських організацій повсякденно беруть участь в роботі державного апарату. Але останні вибори з виключною яскравістю показали, що досягнення, які наявні в справі залучення трудящих до керування державою — це результат перемоги соціалізму в нашій країні і всебічного розгортання радянської демократії в справі здійснення тих завдань, які з першого дня радянської влади ставили перед нами В. І. Ленін і наша партія.

Критики з табору соціал-демократів завжди натякають нам на те, що нібито пролетарська демократія в нашій країні є вужча, ніж буржуазна демократія, бо ми застосовуємо позбавлення виборчого права щодо експлуататорів і інших активних захисників експлуататорського ладу.

Конкретний аналіз даних по нашому виборчому праву показує,

що ні в одній країні світу нема такого високого проценту виборців серед усього населення, як у нашій країні. Та це й природно. Ми обмежуємо участь у виборах тільки щодо експлуаторських елементів і активних захисників старого ладу. В міру знищення експлуаторських класів, в міру розгрому рештків цих капіталістичних класів, зменшується і процент позбавлених виборчого права. Підчас останніх виборів виборчого права було позбавлено лише 2,5% дорослого населення у виборчому віці. Ні в одній країні світу, крім нашої, нема виборчого права, яке забезпечило б реальне право участі 97,5% всього дорослого населення у виборах. У великій кількості буржуазних країн і досі жінок позбавлено виборчого права, а в цілому ряді країн, де вплив церкви на трудящих жінок був глибокий, жінкам було надане виборче право лише з метою використання цього впливу церкви і протиставлення силі впливу пролетарської партії у виборах. Жінки притягалися, для голосування за клерикальні списки. Тому не дивно, що в окремих католицьких країнах, де вплив церкви на жінок дуже великий, жінки діставали право виборчого голосу раніше ніж в інших країнах, де вплив церкви був менший. Це дуже характерне явище для розвитку буржуазного виборчого права.

Але в цілому ряді країн жінки ще й до цього часу позбавлені виборчого права.

Поряд з цим при буржуазній демократії діють вікові обмеження, обмеження по осілості, коли право участі у виборах надається тільки тим, хто певну кількість часу живе в даному місці, тим часом, як пролетарі примушені змінювати часто місце роботи, а отже і місце житла і таким чином позбавляються права участі в виборах. В капіталістичних країнах також позбавляються виборчого права громадяни, які знаходяться на військовій службі, чим механічно виключається з виборчого права уся молодь, що знаходиться в армії, молодь, яка в основному належить до робітників і селян.

Таким чином завжди, навіть в країні роки розквіту, буржуазна демократія застосовувала далеко більші в кількісному відношенні обмеження виборчого права, ніж застосовувало їх будьколи наше виборче право. Але основне не в цьому. Основне в тому, що наше виборче право застосовує обмеження тільки щодо експлуаторських елементів, не припускаючи жодних обмежень щодо трудящих.

Позбавлення виборчого права в радянській державі зовсім не є показником вузькості пролетарської демократії. В роботі — „Пролетарська революція і ренегат Каутський“ В. І. Ленін, у зв'язку з наклепницькими виступами Каутського про неповність радянської демократії, підкреслював, що:

„... питання про обмеження виборчого права є національно окреме, а не загальне питання диктатури. До питання про обмеження виборчого права треба підходити, вивчаючи *особливі умови* російської революції, *особливий шлях її розвитку*... Але було б помилкою раніше ручитися; що майбутні пролетарські революції в Європі обов'язково дадуть, усі або більшість, обмеження виборчого права для буржуазії. Це може бути так“.¹

Те позбавлення виборчого права, яке ми маємо за нашою конституцією і яке доведеться на певному щаблі розвитку застосовувати і пролетарям, що переможуть в інших країнах, обумовлене опором ворожих класів, які роблять все можливе для боротьби проти диктатури пролетаріату. Дуже яскраві думки з цього приводу було дано

¹ Ленін, Твори, т. XXIII, стор. 356.

Володимиром Ільїчем в роботі — „Пролетарська революція і ренегат Каутський“. В. І. Ленін показав, що саме опором буржуазії справі соціалістичного будівництва викликане застосування у нас позбавлення виборчого права.

Таким чином, опір буржуазії, намагання і спроби її повалити диктатуру пролетаріату — ось причина, яка примушує пролетаріат вдатися до обмеження виборчого права, роблячи його загальним для трудящих, але позбавляючи виборчого права буржуазію.

І це обмеження, оскільки класи ще не знищено в країні до кінця, оскільки ще не добито до кінця класоворожі елементи, — залишається в конституції радянської держави. Це обмеження необхідне для того, щоб забезпечити розповсюдження демократії на всі маси трудящих, для того, щоб не дати можливості ворожим класам і решткам цих ворожих класів підірвати пролетарську демократію.

Ми йдемо до повного скасування обмеження виборчого права і це було підкреслено на VІІ з'їзді рад. Позбавлення виборчого права з'ясовується ходом класової боротьби, наявністю класоворожих елементів. Розгорнення повної демократії, на шляху до якої ми стоїмо, пов'язане з поступовим скасуванням цих обмежень в міру знищення ворожих пролетаріатові елементів. Ми йдемо до повної демократії, коли справді буде здійснено загальне виборче право, участь усіх без винятку членів соціалістичного суспільства у виборах не формально, а активно, як активних учасників керування державою.

В чому ж суть рішень, що були запропоновані ЦК ВКП(б) і прийняті VІІ з'їздом рад, як основа тих змін, що будуть внесені в нашу конституцію? VІІ з'їзд рад, за пропозицією ЦК ВКП(б), ухвалив рішення про заміну багатоступневих виборів прямими. Цей крок пов'язаний з тими великими досягненнями, які ми маємо в справі соціалістичного будівництва. Цілковитим неправдивим, політично шкідливим тлумаченням, які, підкреслюючи необхідність заміни багатоступневих виборів прямими, підкреслюючи перевагу на сьогодні прямих виборів, забувають те, що на попередньому щаблі розвитку радянської держави система виборчого права, яка існувала, себе виправдала і була необхідна.

В. І. Ленін в своїй роботі „Пролетарська революція і ренегат Каутський“ викривав Каутського в тому, що він „...хапається за „дрібниці“ аж до того, що вибори „непрямі“ (в радянській конституції), але суті справи не бачить“.¹

На певному щаблі, в умовах громадянської війни і безпосередньо після війни, непрямі вибори в місцеві радянські органи забезпечували кращий для революції державний апарат, ніж могли забезпечити прямі вибори.

„Непрямі вибори до нелокальних, місцевих рад полегшують з'їзди рад, роблять увесь апарат дешевшим, рухливішим, приступнішим для робітників і селян в такий період, коли життя кипить і треба особливо швидко мати можливість відкликати свого місцевого депутата чи послати його на загальний з'їзд рад.“²

Провадити часто загальні вибори до вищих органів радянської держави було надзвичайно важко. В той же час, ще в умовах існування куркульства, яке мало у перші часи диктатури пролетаріату значний

¹ Ленін, Твори, т. XXIII, стор. 349.

² Там же, стор. 350.

вплив на окремі прошарки дрібних товаровиробників і навіть намагалося проникнути до рад, добір справді відданих справі пролетарської революції людей, що користуються довір'ям трудящих мас, до органів радянської влади — було завданням дуже складним. Потрібна була система виборів, при якій забезпечувався б найтісніший повсякденний зв'язок вищих органів радянської системи з широкими масами трудящих. На цьому шаблі саме непрямыми виборами легше забезпечувалась можливість в перший-ліпший час відкликання людей, обраних для державного керування, якщо вони йшли проти інтересів трудящих мас.

Ця система була необхідною при співвідношенні класових сил, що існувало. В особливо важких умовах класової боротьби потрібно було забезпечити можливість живого оперативного зв'язку органів керування з масами. Цей оперативний живий зв'язок мусить бути забезпечений і тепер, але тепер — на 18 році радянської влади — ми цей зв'язок забезпечуємо вже при іншому співвідношенні класових сил. На основі знищення ворожих пролетаріатові класів, на основі ліквідації куркульства як класу, ми вже підходимо до знищення класів і основ їх існування. В цих умовах оперативний зв'язок може бути забезпечений і шляхом прямих виборів. Ми вже маємо сотні тисяч передових людей країни, яких знають фабрики, колгоспи, яким з повною впевненістю трудящі можуть довіряти представництво себе в радах.

Але щоб підійти до цього шабля розвитку, до заміни багатоступневих виборів прямими, треба було пройти гігантський відрізок в розвитку радянської держави.

Деякі товариші не розуміють глибокої різниці між прямими виборами на основі радянського ладу і прямими виборами, які існують в буржуазних державах, де формально застосовується „загальне, таємне, пряме, рівне“ виборче право. У нас прямі вибори пов'язані нерозривно з правом трудящих в перший-ліпший час відкликати першого-ліпшого представника, обраного до державних органів, тоді як в буржуазній державі цього права відкликання нема. Це право може бути забезпечене тільки при радянській системі, тільки при наявності єдності у всій системі державного керування, при наявності єдиної партії пролетаріату, яка у всіх ланках державного апарату забезпечує інтереси широких мас трудящих.

Ті, хто стають на шлях ототожнення запроваджуваних у нас прямих виборів, з тими прямими виборами — буржуазною чотирехвісткою, — які багато оспівувалися соціал-демократами, стають на шлях антипартійний, антирадянський. Наше, радянське, закрите, пряме, рівне виборче право в самій основі відрізняється від буржуазного „таємного, прямого, рівного“ виборчого права. Через те смішні тлумачення окремих соціал-демократів про те, що, мовляв, зміни, які впроваджуються в радянську конституцію є повернення радянського ладу до оспіваного соціал-демократами буржуазного виборчого права.

Намічені VII з'їздом рад зміни радянської конституції забезпечують не формальне, а справжнє запровадження прямого, рівного і закритого виборчого права, чого не може забезпечити жодна буржуазна держава. Справжнє запровадження цього права забезпечується саме тим, що воно здійснюється на основі радянського ладу.

Друга зміна, що вноситься в нашу конституцію, — заміна не цілком рівних виборів рівними виборами. В нашій конституції в нормах представництва на з'їзд існувала різниця між робітниками і селя-

нами. Ця різниця виникла стихійно підчас виникнення рад і випливала з того, що робітничий клас — більш організований — скоріше створював ради, тимчасом, як на селі широкі маси, завдяки умовам дрібного виробництва, були мало організовані або навіть зовсім не організовані. Нерівність представництва робітників і селян виникла ще задовго до оформлення нашої конституції. Цю нерівність в нормах представництва було закріплено потім в радянській конституції.

На певному щаблі це було необхідно; вона з'являлася одним з шляхів закріплення керівництва робітничого класу в системі радянської держави. Але було б помилкою припустити таку думку, що саме цим, і тільки цим, ми забезпечували керівництво робітничого класу в системі радянської держави. Це був тільки один із заходів, які були необхідні для забезпечення керівництва робітничого класу широкими масами селянства. Основним засобом забезпечення керівництва робітничого класу селянством, завжди був політичний авторитет робітничого класу і організація під керівництвом робітничого класу широких мас трудящих в багатомільйонні масові організації, з яких найбільш широкими є звичайно ради. В системі радянської держави радянський державний апарат складається не тільки з рад, а, як каже товариш Сталін в „Питаннях лєнінізму“:

„Радянський державний апарат складається не тільки з рад. Радянський державний апарат в глибокому розумінні цього слова складається з рад плюс мільйонні організації усіх і всяких безпартійних і партійних об'єднань, які з'єднують ради з найглибшими „пизами“, зливають державний апарат з мільйонними масами і знищують крок за кроком усяку подобу бар'єру між державним апаратом і людністю“.¹

Поряд з радами — цими найширшими масовими організаціями — існують і професійні організації, колгоспи, кооперація, усякі добровільні товариства, культурні організації т. інше.

Коли б в руках пролетарської держави не було цього гігантського знаряддя, забезпечуваного усією системою диктатури пролетаріату, забезпечуваного єдністю керівництва пролетарської партії, тоді одним лише виборчим правом не можна було б забезпечити справжнє керівництво робітничого класу широкими масами селянства. Основи диктатури пролетаріату забезпечують справжнє керівництво робітничого класу широкими масами селянства в інтересах самих цих широких мас, проведення політики, яка відповідає інтересам цих широких мас, усіх трудящих. Тому, помилкові і чужі марксистові-лєнінізмові тлумачення окремих товаришів, що нібито знищуючи перевагу робітників у виборчому праві, тим самим ми нібито знижуємо керівну роль пролетаріату в системі радянської держави. Товариш Молотов в своїй промові на VІІ з'їзді рад вже підкреслював, що керівна роль пролетаріату не зменшується і не послаблюється в зв'язку з скасуванням цієї переваги у виборчому праві для пролетаріату, в зв'язку із зрівнянням робітників і селян у виборчому праві.

На новій основі, на основі об'єднання під своїм керівництвом широких мас селянства в справі соціалістичного будівництва, в боротьбі за соціалізм, робітничий клас забезпечує своє керівництво в державному апараті без застосування переваг у виборчому праві.

¹ Сталін, „Питання лєнінізму“, вид. ІІ, стор. 84

Відмовлення робітничого класу від переваг у виборчому праві можливе саме тому, що величезні класові зрушення в країні, переведення широких мас дрібних товаровиробників на рейки соціалістичного виробництва, шляхом об'єднання в колгоспи,— дає можливість пролетаріатові забезпечити своє керівництво через усю гігантську систему багатомільйонних масових організацій, які охоплюють широкі маси трудящих, організацій, якими керує пролетаріат. Він забезпечує своє керівництво своєю ідейною силою.

До багатомільйонних організацій, які виникли ще за перших років існування радянського ладу, які поширювалися з кожним роком його існування, за першої п'ятирічки приєдналося багато мільйонів організованих в колгоспи трудящих села. Адже широким розгорненням колгоспного будівництва ми створили багатомільйонну гігантську організацію, яка охоплює основні маси селянства, через яку пролетаріат може перевиховувати ці маси трудящих, керувати ними в справі соціалістичного будівництва, згуртовувати їх біля справи соціалізму і вести далі по шляху соціалістичного будівництва.

Ці класові зрушення в країні, ці перемоги в справі соціалістичного будівництва і забезпечили можливість заміни не цілком рівних виборів рівними виборами.

Третя зміна запропонована ЦК і прийнята VII з'їздом — заміна відкритих виборів закритими. Цей захід забезпечено також гігантськими класовими зрушеннями у нашій країні, активною участю переважної маси трудящих нашої країни в справі соціалістичного будівництва.

В умовах, коли широкі маси дрібних товаровиробників не були ще переконані в перевазі соціалістичних форм господарства, коли ще живий був куркуль на селі, коли він мав вплив у масах середняцького селянства, а іноді й бідняцького, таємні вибори могли бути використані проти радянської влади.

Тепер, на основі класових зрушень, на основі знищення куркульства як класу, переведення основних мас трудящих на соціалістичний шлях розвитку господарства, ми можемо перейти до закритих виборів для того, щоб краще боротися з бюрократизмом, для того, щоб викоринювати рештки бюрократизму, для того, щоб перевіряти зв'язок окремих ланок державного апарату з широкими масами.

Ці зміни надзвичайно цікаво простежити з погляду трьох сторін диктатури пролетаріату, які знайшли класичне формулювання товариша Сталіна в „Питаннях лєнізму“.

Чи забезпечують ці зміни дальше всебічне зміцнення диктатури пролетаріату? Усі засоби, які забезпечують дальше всебічне зміцнення диктатури пролетаріату,— забезпечено конституцією і закріплено у змінах виборчого права, що вносяться.

Придушення насильством ворожих класів—перша сторона диктатури пролетаріату—забезпечується тим, що навіть рештки, уламки вже розгромленого класу капіталістів можуть бути нами, у міру потреби, шляхом насильства, усунуті від будьякого впливу на державний апарат, як шляхом позбавлення їх виборчого права, так і іншими засобами державного впливу.

Спілка робітничого класу і селянства під керівництвом пролетаріату—друга сторона диктатури пролетаріату—в цих рішеннях знаходить нове підтвердження, новий вираз. На основі керівництва робітничого класу, основні маси селянства досягли такого ступеню в процесі переробки їх робітничим класом, коли робітничий клас

може відмовитися від нерівного виборчого права і перейти до рівного виборчого права, як для робітників, так і для селянства. Це — новий доказ правильності політики партії, новий доказ того, що робітничий клас в спілці з основними масами селянства перероблює свого спільника на свідомого будівника соціалізму.

Ця перемога пролетаріату в справі переробки свого спільника на свідомого будівника соціалізму і знаходить яскраве відображення в рішеннях партії й уряду про зміни конституції в дусі заміни нерівного виборчого права рівним виборчим правом.

Третя сторона диктатури пролетаріату — будівництво соціалізму у відношенні всього суспільства — також знаходить своє яскраве виявлення в новій конституції, на основі тих змін, які вносяться за пропозицією партії. Соціалістична власність, як основа радянського ладу, закріплюється в новій конституції. Тим самим конституція загострюється, як засіб забезпечення будівництва соціалізму у відношенні суспільства в цілому. Коли складалася перша конституція, перед пролетарською державою стояло ще тільки завдання перетворення знарядь праці на загальну власність. Досягнувши цього перетворення знарядь праці на загальну власність в справі будівництва соціалізму у відношенні суспільства в цілому, ми можемо вже рушити далі. Нова конституція мусить забезпечити і забезпечує нам цей рух вперед вже на базі соціалістичної власності, як основи радянського ладу, на основі справжнього об'єднання основних засобів виробництва в руках держави, колгоспів, кооперації, тобто перетворення їх на соціалістичну власність.

Реформи конституцій буржуазних держав, які провадилися після війни і, зокрема, за останній період, оголюють класову природу буржуазної влади, розкривають характер класової диктатури буржуазії, як диктатури меншості, яка боїться будьякого впливу більшості населення на керування державою, яка намагається усіма силами усунути трудящих від будьякої участі в керуванні державою.

Зміни конституції, що їх запроваджує робітничий клас нашої країни, підкреслюють пролетарську природу радянської демократії, підкреслюють, що радянський лад забезпечує справжнє залучення усіх трудящих і кожного трудящого зокрема до керування державою, не тільки надаючи право участі в керуванні державою, але й активно залучаючи кожного трудящого до цієї важливої справи.

Зміни, які вносяться на основі рішень VІІ з'їзду рад в радянську конституцію — забезпечують дальше здійснення нами завдає соціалістичного будівництва.

В брошурі „Чи вдержать більшовики державну владу“, В. І. Ленін каже, що ради дають „...можливість поєднувати вигоди парламентаризму з вигодами безпосередньої і прямої демократії“.¹ Це властиво радянській державі на всіх щаблях її розвитку. Але після остаточної перемоги соціалістичного сектору, після остаточної перемоги соціалізму в нашій країні, ми маємо можливість ще далі йти шляхом цього поєднання тих переваг, які має в собі парламентаризм з перевагами, які може дати тільки радянський лад. Отже, тільки за радянського ладу може бути забезпечена та широка розгортання демократії, яку ми спостерігаємо в період диктатури пролетаріату, коли кожний трудящий є справді активним учасником керування державою, коли пролетарська держава прикладає всіх

¹ Ленін, Твори, том XXI, стр. 258.

зусиль до того, щоб надати кожному трудящому можливість здійснити його право в керуванні державою, коли воно залучає активно кожного трудящого до цього керування державою.

Радянська конституція є конституцією, яка забезпечує доведення до кінця розгортання пролетарської демократії, тобто доведення побудови соціалізму до вищої фази комунізму. Вона забезпечує нам можливість розгортання пролетарської демократії до такої повноти, коли вона стає непотрібною, бо вона стає звичкою, так говорить В. І. Ленін. Ми йдемо шляхом постійного розгортання вшир і вглиб пролетарської демократії, яка забезпечує в безкласовому суспільстві участь усіх членів суспільства в керуванні державою, яка веде нас по шляху до побудови комунізму і на основі побудови комунізму до повного відпадання необхідності держави.

Цей шлях довгий. Цей шлях пов'язаний із своїми труднощами, але цей шлях після другої п'ятирічки буде розгортатися вже не в умовах існування класового суспільства, а в умовах вже досягнутого знищення класів на основі об'єднання усіх засобів виробництва в соціалістичну власність.

План товарообороту УСРР на 1935 рік і чергові завдання радянської торгівлі¹

Товарооборот в нашій країні — в країні будованого соціалізму — має найважливіше значення. Радянська торгівля є однією з основних галузей всього народного господарства.

Розглядаючи питання товарообороту, ми повинні насамперед виходити з корінних відмін радянської торгівлі від торгівлі капіталістичної. В чому полягають основні відміни радянської торгівлі? Насамперед в тому, що наша торгівля має всі переваги, які випливають з соціалістичної системи радянського господарства, з його плановості, з повної відсутності криз у радянській економіці. Торгівля капіталістична уособлює всі хвороби капіталістичної системи з її основною антагоністичною суперечністю, суперечністю між громадським характером виробництва і приватною формою привласнення, що виявляється в суперечності між виробництвом і споживанням, періодичних кризах, конкуренції, анархічному характері репродукції. Все це знаходить особливо гострий вияв саме тепер, в епоху загальної кризи капіталізму і світової економічної кризи, що перейшла в „депресію особливого роду“.

Радянська торгівля, що не знає антагоністичних суперечностей капіталізму, є однією з важливіших підойм соціалістичного будівництва. Радянська торгівля, здійснюючи плановий вплив на виробництво й споживання, наближаючи виробництво до запитів широких трудящих мас, забезпечує всебічне задоволення їх ростучих потреб.

Наша партія і великі її вчителі й вожді Ленін і Сталін на всіх етапах соціалістичного будівництва приділяли велику увагу питанням товарообороту. Політика партії і пролетарської держави в галузі товарообороту будувалася на кожному етапі в прямій залежності від основних завдань пролетарської диктатури, залежно від загальних завдань соціалістичного будівництва, від рівня розвитку соціалістичного виробництва і співвідношення класів в країні.

В період громадянської війни, за роки інтервенції і блокади, в умовах упадку продуктивних сил, коли країна була в стані облоги, пролетарська держава, виходячи з економічної та політичної обстановки, закрила ринок, заборонивши торгівлю, запровадила продрозверстку і встановила позаринкове, централізоване постачання. Це була політика необхідна і єдино правильна в тих умовах; вона допомогла нам відстояти диктатуру пролетаріату від білогвардійців і інтервентів.

¹ В основу статті покладена стенограма доповіді на секції товарообороту аграрно-економічного інституту УАМЛІН.

Але ця політика не могла стимулювати розвиток продуктивних сил в країні. І коли ми переможно закінчили громадянську війну, X-й з'їзд партії зробив крутий поворот до нової економічної політики, замінивши продрозверстку продподатком і розв'язавши розвиток товарообороту. Тоді ж В. І. Ленін неодноразово підкреслював необхідність якнайможливішого збільшення кількості продуктів в країні на основі припущення й розвитку ринкових відносин шляхом розвитку товарообороту в країні.

В. І. Ленін з усією силою підкреслював, що торгівля є єдиною можливою і необхідною формою економічного зв'язку між містом і селом.

Після введення нової економічної політики, напочатку відбудовного періоду Ленін настійно ставив завдання опанування економіки й техніки торгівлі, закликав „вчитись торгувати“, підкреслюючи цим величезне значення товарообороту в справі зміцнення змички між робітничим класом і селянством. Дальший розвиток товарообороту у відбудовний період, припускаючи деяке пожвавлення приватного капіталу в торгівлі, в той же час підкоряв приватно-капіталістичні елементи планомірному регулюванню і обмеженню з боку пролетарської держави і вів до поступового витиснення приватної торгівлі торгівлею державною і кооперативною.

По-новому були поставлені партією завдання товарообороту в період побудови фундаменту соціалістичної економіки — в період першої і початку другої п'ятирічки. Товариш Сталін, якому належить дальша розробка і поглиблення ленінського вчення про товарооборот, дав не тільки глибоке марксистсько-ленінське обґрунтування політики партії в галузі товарообороту в реконструктивний період, але й накреслив величезні нові перспективи й завдання, визначив принципиальні корінні відміни радянської торгівлі в цей період.

„Якщо торгівля на першій стадії непу допускала пожвавлення капіталізму і функціонування приватно-капіталістичного сектору в товарообороті, то радянська торгівля виходить із заперечення як того, так і другого. Що таке радянська торгівля? Радянська торгівля є торгівля без капіталістів — малих і великих, торгівля без спекулянтів — малих і великих. Це особливого роду торгівля, якої не знала досі історія і яку практикуємо тільки ми, більшовики, в умовах радянського розвитку“.¹

В період першої п'ятирічки, в період побудови фундаменту соціалістичної економіки, в галузі товарообороту був зроблений корінний поворот лицем до завдань соціалістичного виробництва. Товарооборот в нових умовах повинен був забезпечити класово-виробничий принцип постачання, переважне постачання робітників промисловості, насамперед важкої — вугільної, металургійної, машинобудівельної і інш. Системою переважного постачання стимулювалося піднесення продуктивності праці і якості продукції в промисловості й сільському господарстві. Торгівля на цьому етапі відогравала допоміжну роль в справі задоволення зростаючих потреб трудящих міст і села.

XVII всесоюзна партійна конференція, ухвалюючи директиви до складання плану другої соціалістичної п'ятирічки, намітила збільшення споживання трудящих наприкінці другої п'ятирічки в два — три рази, висунувши нові завдання в галузі товарообороту. Ці завдання полягають в поступовій заміні системи централізованого розподілу розгорнутою радянською торгівлею.

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 430.

В другій п'ятирічці наша радянська країна перейшла на новий вищий етап соціалістичного будівництва. Завершується велична будівля соціалізму в нашій країні, остаточно ліквідуються класи, утворюються передумови для цілковитого знищення вікової протилежності між містом і селом. Ленінське питання „Хто кого“ вже розв'язане на користь соціалізму. Наша країна в корені змінилася, перетворившись з відсталої, аграрної на передову, індустріальну. Сільське господарство з дрібного, розпорошеного перетворилося на велике соціалістичне колгоспно-радгоспне господарство, озброєне найновішою технікою. На базі суцільної колективізації ліквідовано куркульство, як клас. Чотири п'ятих селянських господарств — у колгоспах, а дев'ять десятих засівної площі засіваються колгоспами і радгоспами. Народний прибуток за останні чотири роки зріс з 35 до 56 мільярдів карбованців. З товарообороту остаточно витиснено приватний капітал. Товарооборот СРСР з 25-ти мільярдів карбованців у 1930 році зріс до 61 мільярду карбованців в 1934 році, а товарооборот УСРР за цей же період — з 3,1 мільярдів карбованців (без громадського харчування) — до 9,4 мільярдів карбованців. В цих умовах по-новому стоїть питання про товарооборот, про радянську торгівлю.

На XVII з'їзді нашої партії товариш Сталін яскраво визначив основні шляхи, якими повинен іти розвиток товарообороту в другій соціалістичній п'ятирічці.

„Щоб економічне життя країни могло забити джерелом, а промисловість і сільське господарство мали стимул до дальшого росту своєї продукції, треба мати ще одну умову, а саме, — розгорнутий *товарооборот* між містом і селом, між районами й областями країни, між різними галузями народного господарства. Необхідно, щоб країна була вкрита багатою сіттю торгових баз, магазинів, крамниць. Необхідно, щоб по каналах цих баз, магазинів, крамниць безупинно циркулювали товари від місць виробництва до споживача. Необхідно, щоб у цю справу були втягнені і державна торгова сіть, і кооперативна торгова сіть, і місцева промисловість, і колгоспи, і одноосібні селяни... Як бачите, розгортання радянської торгівлі є тим найфактуальнішим завданням, без розв'язання якого неможливо далі рухатися вперед“.¹

В нинішніх умовах товарооборот в руках нашої пролетарської держави стає особливо могутнім знаряддям дальшого зростання й зміцнення всього народного господарства, зв'язуючою ланкою між промисловістю і колгоспно-радгоспним виробництвом, між різними галузями соціалістичної економіки.

Завдання подвоєння — потроєння споживання наприкінці другої п'ятирічки, що відбиває безупинне піклування партії і уряду за добробут широких трудящих мас, може бути виконане лише через товарооборот. Сталінський лозунг про заможне життя робітників і колгоспників вимагає найширшого розвитку радянської торгівлі, покликаної задовольняти невимірно зростаючі запити робітників і колгоспників. Наша країна має тепер всі можливості для найкращого задоволення найширших потреб трудящих міста й села. Продукція соціалістичної промисловості і сільського господарства зростає щодня. Зрозуміло, що від розвитку товарообороту у величезній мірі залежить дальше піднесення життєвого рівня працюючих мас міста і села.

На даному етапі соціалістичного будівництва зростає значення

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, стор. 489—490.

товарообороту, як одного з могутніх знарядь зміцнення змички між містом і селом. На це вказує нам товариш Сталін:

„Виробнича змичка між містом і селом є основна форма змички. Але самої лише виробничої змички недостатньо. Її треба доповнити змичкою товарною для того, щоб зв'язок між містом і селом став міцним і нерозривним. Цього можна добитися лише через розгортання радянської торгівлі“¹

Товарооборот, відігравши величезну роль в справі зміцнення змички між містом і селом, є таким чином зброєю зміцнення союзу робітників і селян — класової основи диктатури пролетаріату — основи основ соціалістичного будівництва.

Вказуючи на завдання товарообороту і радянської торгівлі, в зв'язку з знищенням карткової системи на хліб, товариш Постишев підкреслював, що „розвиток і розширення радянської торгівлі шляхом знищення карткової системи на хліб є знаряддям дальшого розширення торгових зв'язків з селом, знаряддям дальшого зміцнення торгових форм змички між містом і селом“ (П. П. Постишев, з доповіді на зборах Київського партактиву грудень 1934 р.).

Розгорнутий товарооборот, задовольняючи ростучий попит колгоспного села, істотно впливає на піднесення матеріального і культурного рівня села. В той же час розгорнутий товарооборот робить все більше й більше можливим виживання вікової різниці, що існувала між споживанням міста й села, особливо щодо промислових товарів. Вже тепер, завдяки величезному зростанню культурних потреб колгоспного села, все більше стирається різниця між так званими „сільськими“ і „міськими“ асортиментами товарів. Характерним щодо цього є виступ делегата Кам'янського району Київської області — т. Бориса на II всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників:

„Коли ми говоримо про культурні умови, про культурне заможне життя, це не значить, що треба їсти сало з салом і вкриватися соломомою; це значить — їсти сало і жити по-культурному, мати можливість послухати радіо, подивитися кіно і т. д. Якщо у 1932 р. у колгоспників було 12 радіоустановок, то тепер ми маємо 129 радіоустановок, крім того 109 грамофонів і патефонів, а також 52 велосипеди...“²

Заможне колгоспне життя нерозривно пов'язане з розгортанням товарообороту між містом і селом.

Корінною відмінною товарообороту на даному етапі є рішучий перехід від системи централізованого розподілу товарів до розгорнутої радянської торгівлі. Це знайшло пайяскравіший відбиток в історичній ухвалі листопадового пленуму ЦК ВКП(б) 1934 року, прийнятій за ініціативою товариша Сталіна, про скасування карткової системи по хлібу й деяких інших продуктах. В наслідок величезних успіхів народного господарства, індустріалізації країни і остаточної перемоги колгоспного ладу на селі, радянська держава одержала достатні ресурси хліба для того, щоб скасувати хлібні картки й перейти до широкої хлібної торгівлі. Карткова система на хліб, як і вся система централізованого розподілу товарів, відіграла величезну позитивну роль у першій п'ятирічці і в перші роки другої п'ятирічки, забезпечивши переважне постачання провідних груп робітників промисловості.

Тепер карткова система могла б стати гальмом в розгортанні товарообороту і тому її скасовано. Успішне розгортання широкої

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, стор. 480.

² II Всесоюзний з'їзд колгоспників-ударників, стенографічний звіт, стор. 59.

хлібної торгівлі підготовляє скасування нормування і по ряду інших важливих товарів. Розвиток хлібної торгівлі вже позитивно позначився на розгортанні загального товарообороту в країні, з якого знімаються пута розподільництва.

План товарообороту УСРР на 1935 р. становить 13,071 мільн. крб. або 140% проти фактичного товарообороту в 1934 році. Що дало можливість запланувати такий зріст товарообороту в цьому році? Товарообірот не можна розглядати відокремлено від всього народно-господарського плану країни, бо він є його складовою частиною і будується залежно від розвитку інших галузей народного господарства.

Основою росту товарообороту в 1935 р. є насамперед — бурхливий розвиток соціалістичної промисловості. Валова продукція СРСР зростає з 53 млрд. карбованців (в незмінних цінах 1926—1927 рр.) в 1934 р. до 62 млрд. крб. в 1935 р. або на 16%. Величезне значення має намічений на 1935 р. приріст продукції легкої промисловості — на 11,7%, харчової — 14,8%, ширвжитку важкої промисловості — на 31,3%, і лісової промисловості — 11,3%.

З окремих галузей легкої промисловості найбільше зростання дадуть: льняна промисловість — 51,9%, шовкова — 20,8% трикотажна — 16,7%, шкляна — 36,9%, з харчової промисловості — макаронна — 36,6%, консервна — 22,2%, плодоовочева — 20,7%, кондиторська — 17%.

Великого зростання повинна досягнути в 1935 р. продукція легкої промисловості УСРР. Зокрема продукція місцевої промисловості зростає на 19,6%, кустарно-промислової кооперації і кооперації інвалідів — 20% і підприємств інших місцевих організацій — на 18,5%. Це зростання повною мірою забезпечує покриття наміченого плану товарообороту в галузі промтоварів.

Другою важливішою передумовою збільшення плану товарообороту є намічене на 1935 рік зростання продуктивності соціалістичного сільського господарства. По УСРР запланована врожайність зернових культур 9,9 ц. з га, картоплі — 96,7 ц. з га, цукрового буряку — 126 ц. з га. Значно збільшиться продукція тваринництва по крупній рогатій худобі — на 21,2%, свиному стаду — 35,6%, вівцям — 24,2%. Цей план забезпечує зростання ринкових фондів сільськогосподарської продукції, дальший розвиток і розширення колгоспної торгівлі.

Наміченого зростання товарообороту настійно вимагають зростаючи матеріально-культурні запити трудящих міста і колгоспного села. Чисельність робітників і службовців по УСРР зростає на 4—5%; на 17—18% збільшується фонд заробітної плати. В 1935 році середня вартість трудової одиниці в колгоспах УСРР становитиме від 5 кггр. хліба і 1 крб. грінши і вище.

Дальший зріст товарообороту у 1935 році стає можливим лише на основі загальних величезних успіхів, яких досягла за останні роки радянська торгівля на Україні. З товарообороту остаточно витиснений приватний капітал, що складав ще в 1928—1929 рр. — 17,9% в усьому товарообороті України. Ліквідація монопольного становища у товарообороті споживчої кооперації, розвиток державної торгівлі привели до змагання між різними торговими організаціями. Виникли нові передові форми радянської торгівлі — „Гастроном“, „Бакалія“, спеціалізована роздрібна торгівля наркоматів, універсальні магазини, районні універсальні магазини на селі. Торгова сітка України зросла з 39.199 крамниць на 1. I—1932 р. до 58.602 крамниць на 1. I—1935 р.

Наша партія і радянський уряд проводять неухильно політику зниження цін. За останній час знижені ціни на цукор — на 50%, мило туалетне — на 25,7%, тваринні жири — 14%, ковбасні вироби — від 6 до 22%, кондиторські вироби — від 34 до 50%, консерви — від 15 до 38%, на рибу — від 30 до 50% і на деякі промтовари.

Значно зріс обсяг споживання на одного чоловіка населення в нашій країні. Так, за один лише 1934 рік загальний розмір споживання на одного чоловіка зріс на 12%, а в робітничих родинях — на 16%, в тому числі по жирах — на 36%, масло коров'яче — на 68%, фруктах — на 103%, овочах — 16%. Виконання плану товарообороту цього року ще більше піднесе рівень споживання трудящих міста і села.

Величезне зростання товарообороту в нашій країні особливо показове на фоні загального занепаду торгівлі у країнах капіталізму. Ось характерні дані про динаміку товарообороту деяких капіталістичних країн, що безпосередньо межують з Радянською Україною:

Динаміка товарообороту

	1931 р.	1932 р.	1933 р.	В %/о	
				1934 р.	1935 р.
УСРР	100,0	143,0	167,0	203,0	279,0 (план)
Румунія	100,0	99,9	98,2	97,5	—
Чехословацька	100,0	86,5	79,0	73,6	—
Польща	100,0	91,5	98,2	89,2	—
Польща (село)	100,0	73,5	64,4	58,2	—

Депресія особливого роду, яку тепер переживають країни капіталізму привела до заморожування товарообороту і занепаду торгівлі. В той же час у нас, в країні будованого соціалізму, розвиток товарообороту набув нечуваного розмаху.

Партія і її левінський ЦК на чолі з великим геніальним вождем товаришем Сталіним привели нашу радянську країну до всевітньо-історичних перемог левінсько-сталінським шляхом. Ці перемоги досягнуті в найгострішій класовій боротьбі проти контрреволюційного троцькізму, правого й „лівого“ опортунізму, підлих подонків колишньої троцькістсько-зіпов'євської антипартійної і антирадянської групи дворушників і примиренців. Під проводом ЦК К(П)бУ на чолі з товаришем Косіором і Постишевим Радянська Україна, разом з усім СРСР, перетворилася на квітучу соціалістичну країну. Це досягнуто завдяки розгрому ворогів партії і пролетарської диктатури, розгрому опортуністів усіх мастей, місцевого українського націоналізму, що блокується з контрреволюційним троцькізмом на спільній платформі відриву Радянської України від СРСР і перетворення її на колонію західно-європейського імперіалізму.

Перемоги в галузі товарообороту досягнуті лише завдяки впертій послідовній боротьбі партії проти всіх антилевінських настанов в питаннях торгівлі. Відомо, що троцькісти розглядали гроші і товар в СРСР, як капіталістичні категорії, ототожнювали торгівлю в радянській країні з торгівлею капіталістичною.

Праві опортуністи захищають теорію встановлення ринкової рівноваги, що по суті означає захист капіталістичних елементів у торгівлі від регулюючого і обмежуючого початку пролетарської держави.

Ця куркульська теорія правих цілком змикається з теорією і практикою шкідників типу Громана, Кондратьєва і інших, що прагнули до реставрації капіталізму в нашій країні.

„Ліві“ опортуністи заперечували необхідність грошово-товарної форми на даному етапі і вимагали переходу від торгівлі до прямого продуктообміну. На XVII з'їзді ВКП(б) товариш Сталін дав убивчу характеристику цим Дон-Кіхотам також, як і „захудалим дворянам“, які зневажливо ставилися до радянської торгівлі.

Тільки рішучий розгром цих настанов, що зводяться до зриву справи товарообороту і радянської торгівлі, до зміцнення позицій капіталістичних елементів і, кінець-кінцем, до зриву соціалістичного будівництва в нашій країні, забезпечив перемогу радянської торгівлі. Тепер завдання полягає в тому, щоб з ще більшою енергією і непримиренністю викривати і громити всі спроби класового ворога і його агентури повернути справу товарообороту і радянської торгівлі з левінсько-сталінського шляху.

Загальні успіхи соціалістичного будівництва дозволили намітити план товарообороту УСРР на 1935 рік — 13.071 млн. крб. По головних торгових системах України план розподіляється так:

	Виконання 1934 р.	План 1935 р.	% до 1934 р.
Споживча кооперація	3603,7	5024,0	139,4
в тому числі Укоопспілка	3142,1	4373,0	139,0
Інша кооперація	346,0	340,8	98,5
Державна торгівля	3563,2	4794,1	134,5
В т. ч. роздр. торгівля ШКВТ	2473,6	3395,8	137,2
ВРП	1858,8	2762,9	148,0
Торгівля громадських організацій	71,8	75,0	104,3

Які організації найбільш характерні з погляду зростання товарообороту? Тут можна назвати спеціалізовану торгівлю — „Гастроном“ — зростання на 51%. Далі для „Бакалії“, якої в минулому році зовсім не було, встановлений план в 78 млн. крб.

Роздрібна торгівля Наркомлегпрому збільшується на 91%, Наркомвнуторгу — на 42,5%, Наркомхарчпрому на 29%, Наркоммісцевпрому — на 14%.

Надзвичайно важливим є питання планування товарообороту між містом і селом. План товарообороту по місту становить (без хлібопродуктів) 5939,7 млн. крб., або 64,6%, по селу — 3251,6 млн. крб., або 35,4% загального плану. Порівнюючи з 1934 р., коли питома вага села становила 33,8%, ми маємо деяке зростання питомої ваги села в загальному товарообороті. Не зважаючи на це, дальше підвищення товарообороту на селі є одним з найважливіших завдань.

Таблиця показує, що найбільшого росту товарообороту ми повинні добитися цього року в столичній Київській області, в Донецькій, Дніпропетрівській і Харківській промислових областях.

Структура товарообороту цього року характеризується збільшенням питомої ваги харчових товарів — 63,4% (в тому числі хлібопродукти) проти 57,5% 1934 року. Питома вага промтоварів становить 36,6% проти 43,5% в 1934 році.

Розширення товарообороту і зростання життєвого рівня робітни-

План товарообороту по областях визначено так:

	План на 1935 р. в млн. крб.	‰ до 1934 р.	Питома вага областей в товарообор. УСРР в ‰	
			В 1934 р.	В 1935 р.
Київська	2180,7	147,2	15,9	16,7
Чернігівська	531,1	131,9	4,3	4,1
Вінницька	905,4	141,0	6,9	6,9
Харківська	2457,3	125,0	21,2	18,8
Дніпропетровська	2023,8	144,3	15,1	15,5
Одеська	1563,0	142,0	11,8	12,0
Донецька	3215,7	147,0	23,4	24,5
АМСРР	194,4	134,7	1,4	1,5
Разом	13071,4	140,0	100,0	100,0

ків і колгоспників має найбільш яскраве відбиття в таких цифрах: товарооборот на душу населення УСРР в 1933 р. становив 245 крб. 50 коп., в 1934 р. 296 крб., а в 1935 р. він повинен зрости до 402 крб.

Товарооборот на душу населення по харчових товарах зростає з 155 крб. в 1934 р. до 251,7 крб. в 1935 р., або на 62%; по промислових товарах з 137 крб. до 150,7 крб., або на 10%.

Дуже характерним є намічений план збільшення оборотів з окремих товарів в основних торгових системах. Так, оборот по м'ясу і м'ясопродуктах збільшується по Укрторгу на 21%, по УКС — на 13,9%, по тваринних жирах — відповідно 34% і 72%, оселедцях — на 66% і 15,3%, маргарину — 248% і 43,8%, трикотажу — 38,5% і 22,8%, калосам — 41% і 28,9%, металевим виробам — 47% і 20,0%, меблі — 55% і 17,9%. Ці цифри показують, як збільшаться цього року споживання ряду важливіших товарів.

Кілька слів про торгівлю сітку. Намічено незначне збільшення торгової сітки — лише на 2,1%. Ми вважаємо за необхідне, замість форсування зросту торгової сітки, добитися серйозного покращання якості її роботи. Практика радянської торгівлі показує, що справа не стільки в кількості магазинів і крамниць, скільки в їх правильному розташуванні, в якості, в культурних формах і рентабельності їх роботи. Треба буде в таких містах, як Київ, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Вінниця і в ряді міст Донбаса укрупнити торгову сітку за рахунок деякого скорочення дрібних крамниць і рундуків. Цим ми досягнемо значних результатів: поперше, ліквідується роздрібність сітки, а крамниці, маючи достатню кількість товарів, краще обслуговуватимуть споживача, подруге, зменшаться крадіжки і розтрати (відомо, що саме дрібна рундукова сітка найбільш безконтрольна). Збільшиться торгова сітка Наркомвнуторгу. На 26 магазинів збільшиться сітка „Гастронома“, в тому числі на три великих магазини московського типу в Києві, Дніпропетровську та Одесі. З 496 до 605 збільшиться кількість районних магазинів на селі. Організується 160 бакалійних магазинів в сільських районах України.

Я повинен зауважити, що план товарообороту на 1935 рік має і істотні недоліки: в ньому ще не цілком визначені якісні показники. Ця частина плану затверджена лише щодо Укрторгу, причому нор-

мативи витрат обертання встановлені в 5,94% до всього обороту торгів, чисте нагромадження — 25.224 тис. крб., або 0,88% до плану товарообороту.

Така коротка характеристика плану товарообороту на 1935 рік. Одним з основних завдань є тепер рішуче покращання планування товарообороту. У нас ще існує певна недооцінка ролі плану в торгівлі. Дехто вважає, що коли йдеться про перехід від централізованого розподілу до широкої радянської торгівлі, то послаблюється значення планування товарообороту. Це безперечно є груба помилка. Навпаки, саме з переходом до розгорнутої радянської торгівлі планування товарообороту набуває виключної ваги, особливо щодо правильного маневрування товарними фондами, раціонального розташування торгової сітки, фінансового забезпечення торгівлі, здійснення справжнього господарського розрахунку й виконання якісних показників плану. Ми повинні добитися ґрунтовного покращання республіканського, обласного і районного планування товарообороту. Радянська торгівля — одна з найважливіших галузей всього народного господарства країни рад, що будується за єдиним соціалістичним планом — також повинна розвиватися планово. Тому всяка недооцінка планування товарообороту веде на практиці до опортуністичного самопливу, неприпустимого в такій важливій державній справі.

Наша радянська торгівля будується на основі кращого, всебічного обслуговування ростучих потреб широких трудящих мас. П. П. Постишев на українській торговій нараді яскраво охарактеризував нашого радянського покупця. Він видзначав, що наш робітник, наш колгоспник — нові люди, з новими високими потребами. Ці люди нового високого рівня. Культурні запити їх надзвичайно зросли, зросли й матеріальні можливості. Тепер вже не можна підходити до робітника і колгоспника з тією ж міркою, як 2 — 3 роки тому. Радянська торгівля повинна відповідати новим вимогам, задовольняти новий попит.

На жаль, вивчення й задоволення цього нового попиту у нас поставлено погано. Вивчення попиту, як у місті, так і на селі, ще не організовано. Це в однаковій мірі стосується і до кооперації, і до державної торгівлі, і до інших торгових систем, що покликані насамперед вивчати, урахувувати попит своїх споживачів.

Попит повинен знаходити своє відбиття в замовленнях торгових організацій промисловості. Проте, на сьогодні між справжнім попитом і замовленнями, які даються промисловості, існує величезна дистанція. Ось чому цього року торгові організації повинні відвести почесне місце роботі щодо вивчення і задоволення попиту широких трудящих мас міста і села. Ми маємо окремі зразки роботи в цій галузі. Наприклад, харківській універмаг НКВТ, вивчаючи попит своїх покупців, дав замовлення місцевій промисловості і промкооперації на цілий ряд нових товарів. На цей шлях повинні стати всі торгові організації.

По-новому стоїть тепер питання про якість і асортимент товарів. Робітник і колгоспник подають до товарів нові підвищені вимоги. Проте, наша місцева промисловість ще не забезпечує відповідної якості товарів широкого вжитку. А торгові організації посідають часто, як це не дивно, пасивну позицію в цьому питанні, вони не б'ються за асортимент і якість товарів, не виявляють належного впливу на промисловість. Більше того, мають місце факти, коли торгові організації замовляють промисловості товари значно гір-

шої якості, піж вона може їм дати. Нові завдання товарообороту і радянської торгівлі вимагають рішучого підвищення якості продукції промисловості. Треба по-справжньому битися за якість, не брати у промисловості неходових, або низької якості товарів.

Розгортання товарообороту нерозривно пов'язане з завданнями зміцнення нашої грошової системи. Відомо, що радянський карбованець — найстійкіша в світі валюта.

„Стойкість радянської валюти забезпечується пасамперед веллчезною кількістю товарних мас у руках держави, які пускаються в товарооборот по сталих цінах. Хто з економістів може заперечувати, що таке забезпечення, яке має місце тільки в СРСР, є більш реальним забезпеченням стійкості валюти, піж будь який золотий запас?“¹

Але боротьба за зміцнення радянського карбованця ще не закінчена і значна роль в цій боротьбі належить саме товарообороту. Вирішальну роль в зміцненні карбованця відіграє послідовна політика партії в справі заміни централізованого постачання розгортують радянською торгівлею. Здійснення ухвал листопадового пленуму ЦК ВКП(б) 1934 р. про скасування карткової системи по хлібу позначилося вже на наших фінансах, зміцнився радянський карбованець, збільшилася реальна заробітна плата. Разом з тим у нас проводиться політика ліквідації множинності цін. Так, до скасування карткової системи існували три ціни на хліб: нормована, комерційна та ринкова. Тепер існують дві ціни: една державна і ринкова. Причому перша ціна рішуче впливає на другу.

Якщо розглянути співвідношення товарів у загальному товарообороті за цінами — ми бачимо різко виявлену лінію на ліквідацію як нормальної, так і комерційної ціни і заміни їх одною державною ціною.

	Єдині ціни	Комерц. ціни	Норм. ціни
По СРСР 1934 рік	48,0%	22,1%	29,8%
1935 „	72,0%	19,4%	8,2%
По УСРР 1934 „	45,7%	24,2%	20,1%
1935 „	73,5%	15,5%	6,0%

Цілком зрозуміло наскільки позитивно це впливає на зміцнення радянського карбованця.

Розгорнута радянська торгівля ліквідує заморожування коштів в торгових організаціях, що в свою чергу прискорює процес обертання товарів. Розгорнутий товарооборот запобігає осіданню грошових мас у населення і акумулює в руках пролетарської держави найбільшу частину грошей, що обертаються в країні. Розвиток товарообороту, зміцнюючи радянський карбованець, підвищує реальну заробітну плату і цим стимулює піднесення продуктивності праці як у промисловості, так і у сільському господарстві.

Боротьба за виконання плану товарообороту цього року повинна розгортатися під знаком розв'язання основного завдання — рентабельності торгівлі. Ми повинні виходити з того, що рентабельність нашого господарства, соціалістичне нагромадження є важливішою умовою дальшого розвитку всього народного господарства. Це цілком стоується і до торгівлі.

¹ Сталін, „Питання левізму“, стор. 431.

З особливою гостротою питання про рентабельність торгівлі поставлено тепер ЦК КП(б)У у виступах товаришів Косіора і Постишева і у відомій ухвалі ЦК про керівництво Харківської Міськспоживспілки, яке своєю злочинною роботою припустило величезні крадіжки і розтрати, привело до розвалу Міськспоживспілки, і до величезних збитків.

В своєму виступі на пленумі Укоопсоюзу товариш Косіор жорстоко критикував ганебну роботу споживчої кооперації, яка в 1934 році мала збитків понад 70 мільйонів крб.

„Питання про збитки, про їх причини, про ставлення до збитків є тепер основним вирішальним питанням, від якого залежить вся дальша робота кооперації. Треба почати з того, щоб зломити неприпустиме ставлення до збитків керівників обласних і місцевих кооперативних організацій. Без цього ностановка питання про поліпшення роботи кооперації є порожньою балаканиною“.¹

Було б найгрубішою помилкою вважати, що слова товариша Косіора і ухвала ЦК КП(б)У про Харківську Міськспоживспілку стосуються лише споживчої кооперації. Це повною мірою стосується й до державної торгівлі, до ВРП, і до останніх наших торгових організацій. Справді, хіба не показовим є той факт, що ряд торгів України мав у 1934 році величезні збитки? Ось кілька яскравих цифр, що характеризують збитки торгів:

Донпромторг (Директор т. Сиренєв) мав збитків	945 500 крб.
Кіівторг (Директор т. Локшин) „	841 300 „
Вінницькторг (директор т. Заруцький) „	528 300 „
Одескторг (директор т. Левін) „	244 100 „
Херсонторг (директор т. Оксман) „	373 300 „

Причини збитковості торгових організацій полягають насамперед в опортуністичній „теорії“ деяких керівників торгових організацій про ніби „неминучість“ збитків у нашій торгівлі. Ці опортуністичні „теорії“, а також засміченість класово-ворожими елементами ряду торгових організацій, насамперед кооперативних, є основною причиною ганебної збиткової роботи.

В наших торгових організаціях досі мають місце величезні розтрати й крадіжки. Так, по одній лише Укоопспілці розтрати й крадіжки складають в 1934 році—20 мільйонів крб., або 0,63% обороту, в тому числі—по Одеській Облспоживспілці (колишній голова Брук) збитки перевищують 8 мільйонів крб., а розтрати 4.194 тис. крб.; по Дніпропетровській Облспоживспілці (голова Фрідман) збитки—близько 3 мільйонів крб.; по Харківській Міськспоживспілці (колиш. голова Сурвило) збитки—12 мільйонів крб., розтрати й крадіжки—2 мільйонів крб. По Укрторгу розтрати й крадіжки становлять 6,9 мільйонів крб., або 0,31% обороту; в тому числі:

По Хаторгу	1 613 200 крб.
„ Донпромторгу	1 000 500 „
„ Вінницькторгу	807 400 „
„ Кіівторгу	761 000 „

Причиною збитковості наших торгових підприємств є також громоздкість торгових організацій, зокрема кооперації. Тому товар проходить від бази промисловості до магазину довгий з багатьма перепонами шлях.

¹ С. В. Косіор, Промова на розширеному пленумі правління УКС 19.ІІІ. 1935 року („Комуніст“, 23. ІІІ. 1935 р.).

Так, наприклад, Хаторг, крім дирекції, має ще 23 контори, що є проміжними ланками між дирекцією й низовою торговою сіткою. Хаторг по суті перетворився на своєрідну маленьку Укоопспілку. Як можна в таких умовах конкретно керувати роздрібною сіткою й торгувати рентабельно? Якщо до цього додати відсутність справжнього госпрозрахунку, дійсного контролю карбованцем, відсутність пролетарської дисципліни серед торгових працівників і свідомості своєї відповідальності перед державою і трудящим споживачем, то причини ганебної збиткової роботи торгових організацій стають цілком зрозумілими.

Щоб виконати ухвали партії про рентабельність торгівлі, треба насамперед розгромити гнилу опортуністичну теорію „неминучості збитків“. При цьому треба дати рішучу відсіч опортуністичній „теорії“ про ліквідацію збитків за рахунок підвищення націнок на товари, а значить і цін. Політика партії — послідовне настійне зниження цін і від цієї політики не можна відступати ані на крок. Тим більше, що є всі можливості домогтися повної рентабельності за рахунок повного викоринення крадіжок і розтрат, впровадження справжнього госпрозрахунку, зокрема в магазини, скорочення роздутих управлінських штатів і адміністративних витрат, скорочення шляху руху товарів від вихідної бази промисловості до магазину (особливо до Сільпо). Рентабельність торгівлі поряд із завданням культурного обслуговування споживача є й залишається головним вимірником роботи кожної торгової організації, кожного магазину.

Нові умови товарообороту в зв'язку з скасуванням карткової системи — системи раціонування висувають також серйозні вимоги до кредитних організацій. Дальше розгортання радянської торгівлі залежатиме від того, як самі торгові організації зміцнять свої договірні стосунки з промисловістю, як вони впливатимуть на асортимент і якість промислової продукції ширьжитку, щоб задовольнити новий підвищений попит, щоб дати покупцеві широку можливість вибирати крам за його божанням.

Практика широкої торгівлі хлібом показала, що покупець дуже вимогливий при виборі товару, висуває серйозні вимоги у випадках відпуску неповноцінного продукту. Часто в недоброякісності товару винна й промисловість.

Зрозуміло, що вплив торгівлі на промисловість повинен бути особливо великий. Договірна дисципліна і госпрозрахунок при цьому повинні відограти вирішну роль.

Наша кредитна практика має серйозні хиби: встановлення середніх строків сплати — 48 годин для всіх товарів приводить на практиці до неприпустимої знеособки і утворює безконтрольне, безвідповідальне ставлення покупця до набутого краму. Контроль, що міг би здійснювати банк при таких умовах сплати також відсутній. Справді ж проводиться механічне списування банком з рахунку покупця на рахунок продавця.

Практика банківського кредитування в нових умовах часто стає бюрократичною, що не відбиває специфічні процеси, які проходять в окремих галузях товарообороту.

Диференціація попиту, все більш і більш зростаюча (а в зв'язку з цим треба диференціювати виробничий і торговий асортимент), утворює цілком інші взаємини між промисловістю, торгівлею і кредитними організаціями, якими кінець-кінцем обумовлюється обертання товарів.

В умовах розгорнутої радянської торгівлі контроль над нормами обертання товарів є особливо актуальним: базуватися на середніх величинах в умовах щоденної зміни попиту і структури споживання товарів — це означає не розуміти партійних рішень про товарооборот, — покладатися на самоплив і стихію.

Нові умови товарообороту вимагають перебудови кредитної практики в галузі торгівлі. Треба внести істотні поправки в роботу госпрозрахункового механізму, торгових організацій і приставників. Банк, як орган кредитування і розрахунків, повинен стати дійовим, ще більш потужним фактором покращання товарообороту, він повинен швидко відгукуватися на зміни, що відбуваються в попиті й споживанні.

Успішну роботу у всіх галузях соціалістичного будівництва вирішують живі люди. Геніальні вказівки товариша Сталіна про кадри мають вирішальне значення для дальшого розвитку товарообороту і радянської торгівлі:

„... якщо ми хочемо вижити з успіхом голод у галузі людей і домогтися того, щоб наша країна мала достатню кількість кадрів, здатних рухати вперед техніку і пустити її в дію, — ми повинні насамперед навчитися цінити людей, цінити кадри, цінити кожного працівника, здатного принести користь нашій спільній справі. Треба, нарешті, зрозуміти, що з усіх цінних капіталів, які є в світі, найціннішим і найвирішальнішим капіталом є люди, кадри. Треба, зрозуміти, що при наших вищих умовах „кадри вирішують усе“.¹

Вказівки товариша Сталіна вимагають від нас найдбайливішого ставлення до робітників. Проте, у нас нема ще відповідного ставлення до людей, до робітників торгівлі. Візьміть, наприклад, таке питання, як серйозна недооцінка ролі керівних кадрів і робітників торгівлі. Ми можемо й повинні добитися такого ж ставлення до кадрів радянської торгівлі, як і до кадрів промисловості. Директор, працівник торгового підприємства повинні бути оточені такою ж увагою, як і директор, робітник заводу, фабрики.

Найбільшій увазі вимагає від нас вирішна ланка радянської торгівлі — магазин, крамниця. Проте увага до магазину у нас якраз недостатня. У нас часто керують торговою справою взагалі, не конкретно, не оперативно. Ми часто не бачимо головної ланки — магазину. Якщо ми хочемо добитися справжнього виконання ухвал партії про радянську торгівлю, ми повинні взятися за магазини, керувати ними конкретно, навести в них більшовицький порядок. Завідувача магазину треба зробити справжнім господарем своєї справи, дати йому певну господарську самостійність, перевести найбільші магазини на цілковитий госпрозрахунок, надати завмагу право добору працівників, встановлення їм заробітної плати, право заохочення кращих ударників та інш. Треба зробити завідувача магазином повноправним директором торгового підприємства.

Важливіше питання — це організація праці в торгівлі, насамперед в магазині. Навряд чи є така галузь народного господарства, в якій так мало зроблено в справі реалізації шести умов товариша Сталіна. В торгівлі, більш ніж донебудь, панують знеособка, зрівнялка і величезна плинність кадрів. Ось чому вирішальною умовою у виконанні плану товарообороту і піднесення всієї радянської торгівлі на вищу ступінь є настійна робота над виконанням шести історичних умов товариша Сталіна.

¹ Сталін. Промова на випуску академіків Червоної армії 4.V 1935 р. („Правда“ 6.V 35 р.).

Величезної уваги вимагає від нас колгоспна торгівля, що відограє виключно важливу роль у народному господарстві в справі притягнення до товарообороту додаткових ресурсів сільськогосподарських товарів. План товарообороту колгоспної торгівлі 1935 р. намічений в розмірі 1295 міль. крб. Проте, досвід передсвяткових базарів, проведених за ініціативою товарища П. П. Постишева, показує, що цей план може бути виконаний з перебільшенням. Особливо успішно пройшли першотравневі базари цього року.

Важливіше значення колгоспної торгівлі стає особливо наочним, коли розглянути рух міських базарних цін на ряд сільськогосподарських продуктів. Так, за час з грудня 1934 року до березня 1935 року знизилася ціна на коров'яче масло: в Харкові — з 25 крб. (за клгр.) до 21 крб., в Сталіно — з 22 крб. до 18 крб.; в Чернігові з 24 крб. до 22,5 крб.; на яйця (за десяток), в Києві з 7,33 крб. до 5,5 крб.; в Дніпропетровську з 9 до 5 крб.; на молоко (літр) в Києві з 2,13 крб. до 1,97 крб., Сталіно — з 2,5 крб. до 1,8 крб. і т. інш. Проте в справі колгоспної торгівлі у нас переважає ще самоплив. Існує ще недооцінка з боку органів Внутрторгу справи організації колгоспної торгівлі. Явно незадовільно організоване базарне господарство, не досить розгортається культурно-побутове обслуговування колгоспників на базарах. Цього року ми повинні домогтися рішучого перелому в справі організації колгоспної торгівлі.

План товарообороту 1935 року покладає на нас величезні завдання. Проте, ломка старих віджитих методів торгівлі і перебудова роботи по-новому проходять ще явно незадовільно. Так, наприклад, план роздрібного товарообороту I кварталу 1935 року виконано лише на 86%. Тривають ще розграти, крадіжки, наявні збитки. Треба усвідомити, що без корінної, на основі вказівок товарища Сталіна і ухвал XVII з'їзду партії, перебудови апарату кооперації і інших торгових організацій, без перебудови методів роботи і керівництва згори до низу — не можна буде впоратися з великими завданнями товарообороту цього року.

З цього випливають насамперед такі завдання.

По-перше, швидко провести організаційну перебудову кооперації, скоротити зайві ланки товаропровідної сітки. Наблизити керівництво до Сільпо, до магазина.

По-друге, покінчити з крадіжками, розтратами, підсилити фінансову дисципліну, встановити контроль над балансами, над звітністю, перевіряти її не лише наприкінці року, але й щоквартально, щомісячно.

Потреба, перебудувати гуртову торгівлю. Треба прямо сказати, що у нас гуртової торгівлі, як такої, фактично ще нема.

Наші гуртовики по-старому посідають позиції розподільництва, замість того, щоб продавати магазинам товар, вони його механічно розподіляють. Без перебудови опту — неможна добитися ґрунтового покращення роздрібної сітки.

По-четверте, — зосередити всю увагу на магазині, крамниці, на впровадженні в них госпрозрахунку, на доборі людей, впровадженні передових форм радянської культурної торгівлі.

Поп'яте, — внести істотні поправки до кредитування торгівлі, побудувавши його відповідно до завдань розгортання товарообороту в нашій країні.

Ми маємо рішуче всі умови для того, щоб не тільки виконати, але і перевиконати план товарообороту в 1935 році. Ми озброєні

мудрими вказівками нашого великого вчителя і вождя товариша Сталіна. Ми користуємось величезною увагою, допомогою і підтримкою ЦК КП(б)У і його керівників С. В. Косіора і П. П. Постишева. І ми безумовно можемо цього року розвинути далі справу радянської торгівлі, забезпечити її рентабельність, запровадити нові культурні методи торгівлі і тим самим рушити з новою силою вперед товарооборот в нашій країні.

А. ПЕТРОВ

До питань радянської торгівлі на сучасному етапі

Побудова безкласового соціалістичного суспільства є процес найгострішої класової боротьби пролетаріату, керованого партією, боротьби, яка проходить у найрізноманітніших формах. Успіх боротьби за соціалізм визначається тим, як і які знаряддя використовує пролетаріат у процесі здійснення завдання повної соціалістичної перебудови суспільства.

Одним із найважливіших знарядь соціалістичної перебудови є наша товарно-грошова система.

На всіх етапах непу товарно-грошова система була і залишається тепер могутнім знаряддям економічної політики пролетарської диктатури, знаряддям, дія якого розрахована на шкоду капіталізму і на побудову соціалістичного суспільства. Разом з цим, безперечно, що товарно-грошова система, як вона склалась тепер, є результат певного історичного розвитку.

Гігантські успіхи соціалістичної індустріалізації й соціалістичної реконструкції сільського господарства, майже цілковита ліквідація приватно-капіталістичних елементів у товарообороті вже до кінця першої п'ятирічки привели до корінних змін у нашій торгівлі і грошово-кредитній системі. Якщо раніш наша товарно-грошова система, будучи знаряддям економічної політики пролетаріату, використовувалася в тій або іншій мірі приватно-капіталістичним сектором, то тепер це знаряддя служить виключно росту і зміцненню соціалістичних виробничих відносин, соціалістичної розширеної репродукції. Радянська торгівля різниться від торгівлі на колишніх етапах непу насамперед тим, що вона

„... є торгівля без капіталістів — малих і великих, торгівля без спекулянтів — малих і великих. Це особливого роду торгівля, якої не знала досі історія і яку практикуємо тільки ми, більшовики, в умовах радянського розвитку“.¹

Перед радянською торгівлею поставлені тепер нові завдання, які випливають з нових умов соціалістичного розвитку. Їх поставив товариш Сталін у своїй доповіді на XVII з'їзді партії, яка є програмою роботи партії і пролетаріату на історично-тривалій період розвитку. Товариш Сталін показав, що розгортання товарообороту перетворилося із знаряддя побудови фундаменту соціалістичної економіки на одно з головніших знарядь побудови повного соціалістичного суспільства. Товарооборот перетворився із знаряддя обмеження, витиснення і ліквідації приватно-капіталістичних елементів

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 430.

на знаряддя, яке сприяє знищенню класів і причин, породжуючих класові відміни і експлуатацію. Сприяючи переводові дрібнотоварного селянського господарства на соціалістичний-колгоспний шлях розвитку, товарооборот став знаряддям зміцнення соціалістичних форм виробництва і в сільському господарстві. З форми змічки пролетаріату з основними масами селянства він перетворився на знаряддя змічки пролетаріату з багатомільйонними масами колгоспного селянства.

Радянська торгівля все більше повинна безпосередньо впливати на процеси зросту соціалістичного виробництва у промисловості і в сільському господарстві, стимулювати виробництво продукції відповідної якості і асортименту відповідно до запитів нашого багатомільйонного, багатонаціонального споживача. Чим далі ми посуваємось уперед до соціалізму, тим більше й більше зростає роль радянської торгівлі у справі задоволення ростучих потреб трудящих міста і села.

„...соціалізм, марксистський соціалізм означає не зменшення особистих потреб, а всемірне їх розширення і розквіт, не обмеження або відмовлення від задоволення цих потреб, а всебічне і повне задоволення всіх потреб культурно-розвиткових трудящих людей“.¹

Необхідність збереження і дальшого зміцнення товарно-грошової системи обумовлюється всією сукупністю відносин, які історично склалися в нашому соціалістичному господарстві. Перед усім ми не маємо ще необхідних передумов, які дозволяють замінити будь-чим іншим торгівлю, гроші, ціни у відносинах між соціалістичною промисловістю — містом і соціалістичним селом — колгоспами, як по лінії виробничих, так і обмінних зв'язків.

Чи можна при таких умовах відкинути радянську торгівлю і замінити її тепер прямим продуктообміном? Звичайно, не можна. Прямий продуктообмін передбачає прямі зв'язки виробників різної продукції з групами суворо визначених споживачів, — прямі шляхи руху суспільного продукту від виробництва до споживання. На даному ж етапі ми не можемо конкретно навіть уявити іншу форму реалізації нашої продукції і постачання окремих колгоспів та колгоспників, протиставлену радянській торгівлі, її апаратові, системі цін і грошей. У нас ще нема і не скоро буде такий

„...передатний, розподільний апарат між містом і селом, що був би здатний обрахувати і задовольнити потреби міста й села всієї країни, так само як і кожна людина обраховує у себе свій бюджет, свої розходи й доходи“.²

Ці положення товариша Сталіна, розвинені й доповнені ним у промові на XVII партз'їзді, є теоретичним уґрунтуванням необхідності торгівлі, грошей і цін не тільки на сучасному етапі, але й надалі, тобто аж до „завершення соціалістичної стадії розвитку“. Отже тільки з допомогою товарно-грошової форми може бути цілком забезпечений зв'язок між промисловістю й сільським господарством, між виробництвом і споживанням.

Нема ніякого сумніву в тому, що не тільки тепер, але й протягом усієї першої фази комунізму розподіл суспільного продукту провадитиметься в цілковитій відповідності до якості й кількості витраченої праці, а такий розподіл суспільного продукту вимагає

¹ Сталін, доповідь на XVII з'їзді ВКП(б), стенографічний звіт, стор. 31.

² Сталін, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 430.

якнайсуворішого обліку й контролю над мірою праці та мірою споживання. Крім того, потрібний також точний облік руху суспільного продукту з каналів виробництва в канали виробничого і особистого споживання.

Ми не можемо при даних організаційних завоюваннях і тій кількості матеріальних фондів, які ми тепер маємо, замінити і щодо цього радянську торгівлю, гроші, систему цін прямим розподілом, тим більше, що зростаючі особисті потреби трудящих стають все більш багатогранними, структура їх якісно змінюється. При таких умовах треба, щоб відносини між усіма учасниками соціалістичного виробництва і державою, яка репрезентує їх у цілому, набували форму грошового прибутку, а фонди споживання — товарно-грошову форму. Нарешті, виробничий зв'язок між підприємствами послідовно-соціалістичного типу і відношення їх, як частин до цілої держави, обов'язково передбачають соціалістичну рентабельність кожного підприємства, можливу тільки при умові контролю над мірою праці й мірою споживання матеріальних ресурсів кожним підприємством. А таким знаряддям державного контролю може бути тільки госпрозрахунок, що є основним методом керівництва соціалістичними підприємствами.

Чи можна тут замінити чимсь іншим товарну форму продукту — гроші, систему цін і торгівлю? Звичайно, ні. От чому плани матеріального виробництва і плани розподілу його результатів обов'язково передбачають не тільки грошову форму обліку матеріальних цінностей і діючий контроль за їх рухом, але й товарно-грошові операції. Проблема обліку ефективності в усіх галузях народного господарства не може бути тепер розв'язана цілком поза грошовою формою рахунку. Проте, гроші тут, як і в усьому нашому господарстві, не є умовними одиницями, або якимись економічними градусами виміру трудових витрат.

Наші гроші, хоч і в соціалістичній, новій їх якості, є гроші, тому що вони виражають нашу суспільну працю не прямо, а посередньо і обертаються як гроші.

Ми будували й будувемо соціалізм, здійснюючи розширену соціалістичну репродукцію в певних політичних і економічних умовах, ігнорувати які або перескакувати через які неможливо. Тому *вся сукупність* сучасних умов нашого розвитку, а не будьяка одна з них, робить необхідним, як певний принцип розподілу, так і форми руху соціалістично-виробленого продукту, форми обліку і контролю за результатами суспільної праці.

Необхідність грошової форми не може бути усуньена також до цілковитої ліквідації протилежності між розумовою і фізичною працею, цього наслідка капіталістичного розподілу праці.

Ось чому соціалістичний спосіб виробництва аж до дуже високої стадії свого розвитку використовує гроші і торгівлю, як необхідні підйоми соціалістичного будівництва.

Отже, завдання є в тому, щоб бачити і зрозуміти необхідність товарно-грошової форми в усій її різноманітності, як одного з інструментів соціалістичного виробництва, обміну й розподілу.

Роль і завдання радянської торгівлі, системи цін і грошового обороту на сучасному етапі можна правильно зрозуміти тільки на основі усвідомлення значення історичних ухвал листопадового пленуму ЦК ВКП(б) 1934 року.

Ухвала листопадового пленуму ЦК ВКП(б) про скасування си-

стеми раціонування, прийнята з ініціативи товариша Сталіна, має величезне політичне і народногосподарське значення. Історичний захід пленуму демонструє величезні успіхи соціалістичного будівництва, показує вперту і систематичну турботу партії та уряду про неухильне піднесення матеріального і культурного рівня життя трудящих міста і села.

Здійснення ухвал пленуму дуже впливає на дальший зріст матеріального виробництва і створення умов для піднесення на вищий ступінь якості радянської торгівлі і цілковитого розв'язання проблеми товарообороту.

Ухвали листопадового пленуму показують також, що при встановленні на початку першої п'ятирічки переважного постачання, нормування, диференціювання системи цін ми виходили з необхідності здійснення корінних інтересів пролетаріату й селянства.

„... ми хотіли забезпечити здійснення політики швидкої індустріалізації нашої країни... не зважаючи на крайню відсталість нашого сільського господарства... Уся політична обстановка, внутрішня й міжнародна, вимагала цього від нас“.¹

Установлюючи (виходячи з класово-виробничого принципу постачання) максимально можливі в цих умовах норми індивідуального споживання певної продукції, ми запровадили закритий товарооборот для того, щоб перекинути основний тягар певного товарного дефіциту на плечі буржуазних елементів міста й села.

З допомогою такої системи постачання ми регулювали більші прямими підйомами рух матеріальних ресурсів від виробництва до споживання. Тут уже вирішним фактором виступала не просто потреба забезпечена грошми, а класова належність споживача і його роль в соціалістичному будівництві. Отже, це була найдоцільніша форма використання обмежених товарних ресурсів відповідно до класово-виробничих принципів постачання і загальних завдань, які стоять перед нами на певному історичному етапі розвитку.

Але було б зовсім неправильно розглядати нормування, викликане історично певними умовами, як вищу форму розподілу, яка найбільш відповідає соціалістичному способу виробництва.

Нормування мало ряд негативних сторін. Воно, наприклад, сприяло в певній мірі встановленню зрівняльності в споживанні окремих груп трудящих. Соціалістичний принцип розподілу за працею при нормуванні не міг бути доведений до кінця, бо величезна частина трудящих одержувала за нормованими цінами однакову кількість нормованих товарів при різних трудових витратах.

Таксамо безсумнівне і те, що нормування і карткова система кінець-кінцем суперечили завданням широкого розгортання радянської торгівлі. От чому, в міру зміни умов, які історично склалися, ми підготовляли можливість усунення цих суперечностей і вже на кінець першої п'ятирічки поступово ліквідували нормовану видачу ряду товарів.

Але для цілковитого скасування нормування на найважливіші товари індивідуального споживання треба було створити відповідні матеріальні умови. Треба було досить розгорнути як промислове, так і сільськогосподарське виробництво, зосередити в руках держави певну кількість матеріальних фондів для покриття ростучих потреб трудящих мас.

¹ Доповідь товариша *Молотова* на листопадовому пленумі ЦК ВКП(б), Партвидав ЦК КП(б)У, 1934 р., стор. 6

Поряд з цим протягом останніх років партія провела цілу систему заходів, які підготували перехід до розгорнутої відкритої радянської торгівлі. До найважливіших з них належать:

- а) розгортання виробництва товарів широкого вжитку і підвищення їх якості;
- б) розгортання сільськогосподарського виробництва і колгоспної торгівлі;
- в) розгортання відкритої „комерційної“ торгівлі;
- г) поліпшення асортименту товарів;
- д) створення нової і зміцнення старої матеріально-технічної бази товарообороту;
- е) розгортання громадського харчування.

Партія неухильно, крок за кроком, провадила лінію на переведення товаропровідної сітки „з рейок механічного розподілу товарів на рейки розгортання радянської торгівлі“ (з ухвал Жовтневого пленуму ЦК ВКП(б) 1931 року).

Партія розгромила всякі опортуністичні і антидержавні настанови і тенденції в теорії та практиці товарообороту.

Не зважаючи на величезні досягнення, товарооборот все таки не справлявся з поставленими перед ним бурхливим розвитком соціалістичного господарства і зростом споживання, завданнями, які збільшувались. Явне відставання товарообороту було цілком розкрито товаришем Сталіним у доповіді на XVII з'їзді партії. Товариш Сталін показав, що „...розгортання радянської торгівлі є тим найактуальнішим завданням, без розв'язання якого не можливо далі рухатись уперед“. ¹ Товариш Сталін розкрив також причини відставання товарообороту, що полягають в канцелярсько-бюрократичних методах планування і організації товаропросування, у відсутності дійсного вивчення динаміки споживацького попиту, у явно незадовільному доборі асортименту товарів, у зрості товарних решток, у відсутності дійсної боротьби за збільшення товарних фондів, у надмірно високому рівні непродуктивних витрат і витрат обороту тощо.

Купівля, продаж по групах найважливіших товарів фактично замінювалася централізованим розподілом. Торговий апарат займався звичайною передачею товарів „з рук у руки“. Державна торгівля і споживча кооперація були централізованими зверху донизу організаціями, які розподіляли продукцію за суворо встановленим планом певним групам споживача.

Канцелярсько-бюрократичні методи роботи в товарообороті знаходили собі в картково-списковій системі постачання сприятливий ґрунт. Опортуністична практика, недооцінка завдань розгортання радянської торгівлі приводили до невикористання всіх можливостей, які були у справі розгортання широкої радянської торгівлі, а це привело до відставання товарообороту від вимог, пред'явлюваних загальним розвитком народного господарства.

Відомо, що ряд „теоретиків“ від економіки торгівлі ставив питання про необхідність переходу до прямого продуктообміну. „Доводилось“, що розвиток товарообороту йде в напрямку створення величезного централізованого апарату, здатного здійснити безпосереднє постачання кожного робітника і кожного колгоспника всіма без ви-

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 490.

нятку товарами. Більше того, у статтях і виступах окремих горе-теоретиків карткова система розглядалася не як історично необхідна і тимчасова форма постачання, а як найхарактерніша ознака соціалістичного розподілу. Ці „теоретики“ бачили в державній регламентації норм споживання прообраз форм розподілу, ніби властивих розгорнутому соціалістичному суспільству.

Нема ніякого сумніву в тому, що в основі цих тверджень лежало зовсім помилкове, цемарксистське уявлення про соціалістичні принципи і форми розподілу. Соціалістичний принцип розподілу передбачає цілковиту свободу вибору споживачем продукції, здатної задовольнити індивідуальні потреби кожного трудящого в межах певних часток його участі у сукупній суспільній праці. Тому наш шлях — максимальне й найповніше задоволення всіх індивідуальних потреб кожного робітника, кожного колгоспника, кожного трудящого, який бере участь у створенні соціалістичного багатства нашої великої країни.

Одержавши величезні перемоги на всіх ділянках господарського фронту, зокрема добившись нечуваного збільшення хлібних ресурсів, які є в цілковитому розпорядженні держави, збільшивши у країні товарні фонди взагалі, ми змогли перейти до розгорнутої радянської торгівлі, здатної найкраще забезпечити задоволення ростучих потреб трудящих міста й села.

Відомо, що вже на кінець 1934 року в руках держави виявилось *в два з половиною рази* більше сільськогосподарської продукції, ніж 1927 року, причому більше 90% цієї продукції було одержано від радгоспів і колгоспів.

Одним із показників росту державних хлібофуражних фондів є також успішний хід хлібозакупівель, проведених 1934 р. Так, уже на 25 грудня 1934 року держава закупила понад 200 мільйонів пудів хліба, тоді як у 1933 році на це саме число було закуплено тільки коло 20 мільйонів пудів. В ухвалі листопадового пленуму ЦК ВКП(б) відзначено, що

„... держава тепер має досить велику кількість хліба для того, щоб цілком і безумовно забезпечити постачання людності без карткової системи, шляхом повсюдного розгортання широкій торгівлі хлібом“.¹

Поряд з цим зросли фонди продуктів, які залишились в безпосередньому розпорядженні колгоспників як для особистого споживання, так і для розгортання колгоспної торгівлі.

З другого боку, передумови для скасування карткової системи були створені шляхом розгортання торгової сітки, зокрема, організації зразкових крамниць державної торгівлі, розвитку комерційної торгівлі хлібом і іншими продуктами, боротьбою за зниження цін на колгоспному ринку.

Нарешті, одна з найважливіших відмін сучасного етапу народногосподарського розвитку є в тому, що ми самі виробляємо в нашому соціалістичному секторі майже всі товари, самі скеровуємо їх у наш радянський товарооборот і реалізуємо їх за встановленими нами ж таки цінами.

Радянська держава має тепер таку кількість матеріальних фондів, призначених для індивідуального споживання, що тільки невелика група сільськогосподарської (м'ясо, масляна група) і промислової продукції (вовняні вироби, взуття тощо) є більш-менш дефіцитними

¹ „Правда“ 29.XI—1935 р.

товарами. Тому і з цього боку в нас є всі умови для широкого розвитку відкритої радянської торгівлі.

Ухвала листопадового пленуму ЦК ВКП(б), яка встановила широкий відкритий продаж основної сільськогосподарської продукції, відкрила новий період у радянській торгівлі, нові форми постачання трудящих міста і села і поклала міцну основу для цілковитої ліквідації співіснування двох форм торгівлі, з яких одна була закритою — нормованою, а друга — відкритою, комерційною торгівлею.

У нас нема і не може бути, як в умовах капіталізму, „труднощів реалізації“ виробленої продукції. Бурхливий ріст виробництва СРСР обумовлює прогресивне зростання прибутків робітничого класу й колгоспного селянства. 1935 року прийнятий план широкого розгортання галузей промисловості, які виробляють засоби споживання. Так, план 1935 року передбачає ріст продукції трикотажної промисловості на 17%, бавовняної — на 18%, шовко-ткацької — на 21%, консервної — на 22%, плодосвочевої — на 20%, шкіряної — на 7% і т. д. Таким чином є всі умови, які забезпечують розгортання торгівлі і піднесення матеріально-культурного рівня трудящих на ще вищий ступінь. Радянська торгівля може і повинна стати кращою, найбільш економічною формою руху продукту від виробництва до споживання.

Однак, ми ще далеко не використали всіх можливостей для розгортання радянської торгівлі і задоволення багатогранних потреб багатомільйонного трудящого населення. Мало ще використовуються підйоми впливу на розгортання виробництва товарів потрібної якості і необхідного асортименту що є в руках торгових організацій.

Планування товарообороту ще мало орієнтоване на задоволення потреб певних груп споживачів. Це становище має бути в корені змінено. Планування товарних фондів має виходити із старанного обліку потреб трудящих в обласному і районному розрізах. Цього вимагають ухвали листопадового пленуму і вся наша радянська господарська кон'юнктура.

Зокрема, підсумки роботи товаропровідної сітки УСРР за 1934 рік далеко незадовільні. Збитки ряду першорядних торгових об'єднань, як наслідок колосальних розтрат, так і поганої організації роботи, досягають десятків мільйонів карбованців. Так, збитки товаропровідної сітки по Харківській області перевищують 5 млн. карб., в тому числі Хаторг звів баланс із збитком на 1,5 млн. карбованців, кошти споживчої кооперації, наприклад, Донецької області, „з'їдені“ в сумі 5 млн. карб. Усе це свідчить про величезні хиби в організаційній роботі торгуючих організацій: засміченість торгбвого апарату класово-ворожими і злочинними елементами, канцелярсько-бюрократичні методи керівництва низовими організаціями, відсутність упертої боротьби за вкорінення госпрозрахунку, роздуті штати, злочинна недооцінка боротьби за рентабельність торгової сітки, розподільницькі методи роботи тощо.

Не втішні також підсумки виконання товарообороту за перший квартал 1935 року. Наприклад, УКС — одна з найважливіших торгових організацій УСРР, — виконала квартальний план тільки на 88,8%, а Укрторг — на 75,5, причому продаж хліба, який широко розгорнувся, у значній мірі знизив процент ще більшого недовиконання плану по інших групах товарів.

Усе це є передусім результат слабкої організаційної роботи в товарообороті, яка ще далеко відстає від рівня політичних і господарських завдань, поставлених партією перед радянською торгівлею.

Рішуче поліпшення організаційної роботи є тією центральною ланкою, ухопившись за яку, ми зможемо витягти увесь ланцюг завдань, які стоять перед товарооборотом. А завдання ці величезні: план товарообороту на 1935 рік тільки по Україні намічений в 13,013 млрд. карб.— приріст на 36,7% проти 1934 року.

1935 рік повинен стати роком різкого перелому в роботі всієї товаропровідної сітки і, в першу чергу,— торгових організацій, які безпосередньо обслуговують споживача. Треба зважити, що тепер споживач, озброєний карбованцем, буде купувати необхідні йому товари в тій ланці товаропровідної сітки, яка буде торгувати культурно товарами високої якості і відповідного асортименту. От чому треба поліпшити організацію довозу товарів потрібної якості і асортименту і, що особливо важливо, забезпечити відповідний вплив споживача не тільки на поліпшення якості роботи крамниць, але й підприємств, які виробляють товари широкого споживання.

Проте, ще в масштабі всієї держави ми маємо величезні недоліки в галузі планування, довозу товарів по областях і районах, верівномірне і несвоєчасне відвантаження товарів за призначенням. Немає ще необхідної оперативності в маневруванні товарними фондами і дійсної боротьби з боку торгових організацій за довіз певного асортименту товарів.

Здійснення завдань, поставлених перед товарооборотом у другій п'ятирічці, тепер залежить *виключно* від своєчасного і цілковитого усунення організаційних неполадок, як у керівних, так і в пізових ланках товаропровідної сітки. Тут, як і на всіх ділянках нашого господарського фронту, вирішна роль належить кадрам. Тільки старанний добір, розставлення і організація людей забезпечать успішне виконання ухвал XVII партз'їзду і листопадового пленуму ЦК ВКП(б).

* * *

Виятково важливі ухвали пленуму ЦК ВКП(б) в частині дальшого здійснення політики цін, накресленої в плані другої п'ятирічки.

В умовах СРСР ціна є насамперед знаряддя економічної політики пролетарської диктатури, яка здійснює суворо певні планово встановлені функції. Торгівлю і ціни не можна відокремлювати від плану, тому що вони будувалися і будуються на основі плану і є одним з методів здійснення соціалістичного плану. Отже, принципіально відміна радянської ціни від ціни капіталістичного господарства є вже в тому, що паша ціна не є об'єктивно даний, стихійно встановлений грошовий вираз вартості товарів, а форма і величина, встановлена планом пролетарської держави.

Ми вже вказували, що радянська торгівля на всіх етапах испу, і особливо тепер, є особливо формою руху суспільного продукту із сфери виробництва у сфери виробничого і індивідуального споживання. Продукт праці при цьому неминує набуває форми товару, але товару, який не є, за визначенням Леніна, товаром у політико-економічному розумінні слова, бо в наших умовах товар виявляє панування не товарно-капіталістичних, а соціалістичних виробничих відносин. Продукт суспільної праці в СРСР, який іде через радянську торгівлю на виробниче або особисте споживання, повинен обов'язково піддаватись плановому — суспільному обліку, тобто набути форму грошей, форму ціни. Ми, паралельно з матеріальним планом розподілу і безпосереднім матеріальним обліком, провадимо облік грошовий, надаємо грошову форму нашим плановим проектуванням.

З допомогою ціни план надає соціалістично виробленому продуктові грошового виразу, установлюючи кількісне співвідношення матеріальних елементів у кругообороті суспільної репродукції і розподілу. План установлює цим самим також і кількісні пропорції обміну в радянській торгівлі.

Ціна, отже виступає як директивно встановлений вияв безпосередньої і соціалістично-організованої суспільної праці в СРСР. Через те, що план з допомогою ціни не рефлексивно відбиває фактичні витрати суспільної праці, а встановлює ціни товарів відповідно до загальної політики пролетаріату, ціни є одною з підойм, з допомогою якої ми здійснюємо не тільки розподіл, але й перерозподіл матеріальних та грошових ресурсів. Розподіл і перерозподіл результатів суспільної праці з допомогою ціни здійснюється як між класами, так і всередині класів; як між галузями народного господарства, так і всередині їх, і так само між суспільним фондом споживання і нагромадження (інше питання, що ціни далеко не єдина підойма, з допомогою якої відбувається цей перерозподіл).

Взаємозв'язок між ціною і суспільними витратами праці на певний продукт у нас якісно інший, як в умовах капіталістичного господарства. Вплив змін умов праці, її продуктивності відбивається в цінах не стихійно і прямо, а визначається планом, оскільки самі реальні відносини між кількістю праці в речі і її ціною — грошима встановлюються безпосередньо планом. Це ніяк не виключає того, що план, виходячи з примату загальнополітичних завдань, при встановленні цін обов'язково враховує собівартість даного продукту, потреби в ньому і загальні розміри матеріальних фондів, які є в нашому розпорядженні. Тому план через ціну може і стимулювати, і в певній мірі обмежувати споживання певної продукції.

При цьому підкреслюємо, що коли „регулювання“ рівня цін у капіталістичному господарстві в тій мірі, в якій це взагалі можливо, завжди здійснюється заради одержання найбільшого прибутку, то в наших умовах політика цін завжди була і залишається одним з інструментів, використовуваних пролетарською диктатурою для здійснення завдань побудови соціалістичного суспільства і максимально можливого на кожному даному етапі поліпшення матеріального становища трудящих.

Значення регулювання виробничого і особливо індивідуального споживання з допомогою підойми цін тепер безперечно зростає.

Величезне значення ціни в народному господарстві і політики цін пролетарської держави було яскраво показано ще в ухвалах пленуму ЦК ВКП(б) від 1927 року.

„2. У проблемі цін перехрещуються всі основні економічні, а отже, і політичні проблеми радянської держави. Питання встановлення правильних взаємин селянства і робітничого класу, питання забезпечення і взаємо-зв'язаного і взаємо-обумовленого розвитку сільського господарства та промисловості, питання розподілу національного прибутку і зв'язані з ним питання індустріалізації СРСР і зміцнення як економічно, так і політично робітничого класу, питання забезпечення реальної заробітної плати, зміцнення червінця, нарешті, планомірне посплення соціалістичних елементів нашого господарства і дальше обмеження приватно-капіталістичних елементів народного господарства, — усе це впливає на проблему цін“.¹

Тільки виходячи з цих положень, можна зрозуміти величезне політичне й економічне значення такої підойми, якою є наші ціни.

¹ *Савельєв і Покрєбичев*, „Директиви ВКП(б) по господарських питаннях“, вид. 1931 р., стор. 361.

Політика неухильного зниження цін, визначена в директивах XVII з'їзду ВКП(б), впливає з основних завдань другої п'ятирічки — плану побудови соціалізму в СРСР.

Здійснення одного з найважливіших завдань другої п'ятирічки — збільшення споживання трудящих у 2—3 рази проти 1932 р. — можливе тільки при умові цілковитого виконання прийнятого плану виробництва засобів споживання, плану зросту грошових прибутків трудящих і відповідного зниження рівня цін.

XVII партз'їзд на другу п'ятирічку прийняв середньорічний темп приросту виробництва речей ширьжитку на 21,9%. Виробництво речей ширьжитку, вироблюваних місцевою промисловістю, має бути збільшене втричі. Виробництво засобів споживання повинно становити в 1937 році по відношенню до 1932 року по підприємствах Наркомлегпрому — 308%, а по промисловості Наркомпостачу — 283%.

Виконання плану збільшення споживання у другій п'ятирічці необхідно передбачає також установлення певного співвідношення в рухові товарних і грошових мас, тобто встановлення відповідного рівня цін.

Відомо, що другий п'ятирічний план передбачає зниження загального рівня роздрібних цін державної торгівлі на 35%. Розв'язання цього завдання, яке має величезне політичне і економічне значення, можливе передусім при умові значного зниження витрат виробництва і витрат обороту. Зниження роздрібних цін без зниження витрат виробництва і обороту неможливе, це призвело б, при інших рівних умовах, до зменшення фондів соціалістичного нагромадження.

Зрозуміло, що зниження цін виключно коштом установлених на другу п'ятирічку фондів соціалістичного нагромадження, немінуче відбилося б негативно на виконанні інших завдань другої п'ятирічки, суперечило б її основним політичним настановам.

Відомо, що основним джерелом зниження рівня цін є підвищення продуктивності праці, можливе на основі правильної організації праці й засвоєння техніки. Аналогічні завдання й шляхи зниження витрат обороту.

Якщо для виконання завдання значного зниження рівня собівартості в нас і раніше були невикористані резерви, то тепер до них додалися нові, які випливають з нової техніки промисловості, соціалістичного сільського господарства. Економічно безперечно, що чим вищий рівень техніки виробництва, чим краще організований технологічний процес, тим нижчі мають бути і витрати виробництва, які припадають на одиницю продукції. Рівень витрат виробництва, є найважливіший показник дійсного опанування техніки виробництва, показник досягнутого рівня продуктивності праці.

Рівень витрат обороту при інших однакових умовах є показник ступеня організованості, чіткості та якості роботи товарообороту.

Цілковите опанування нової техніки у другій п'ятирічці поряд із збільшенням зросту сільськогосподарської продукції і речей широкого вжитку, створює умови, при яких стане можливим значне зниження рівня цін відкритої державної торгівлі.

Ми особливо підкреслимо значення усунення диспропорції між рівнем виробничих можливостей, що є, для зниження собівартості і її фактичним рівнем. Тут безпосередньо виявляється зв'язок наших загальних успіхів і труднощів у народно-господарському розвитку з реалізацією наміченої політики цін.

Величезне значення тут має також зниження рівня цін колгосп-

ної торгівлі. Як надмірно високі, вони мають бути знижені на 1937 рік проти 1932 року в 3—4 рази. Зниження рівня цін державної торгівлі без відповідного зниження цін на колгоспному базарі, призвело б до процесів перерозподілу народного прибутку між пролетаріатом і колгоспним селянством, що суперечить плановим настановам. При цьому створювався б штучно підвищений попит на промтовари при зниженій пропозиції продукції сільського господарства, особливо по лінії колгоспно-базарної торгівлі.

І, нарешті, дуже важливою і цілком обов'язковою умовою для здійснення наміченої другою п'ятирічкою політики цін є значне збільшення загального обсягу впробництва й зросту товарних фондів державної торгівлі. Завдання є не тільки в тому, щоб знизити ціну, але і в тому, щоб на основі зниженого рівня цін забезпечити на 1937 рік, через відкриття радянську торгівлю, зріст споживання трудящих мас не менш як у 2—3 рази проти 1932 року.

Будьскільки значне зниження цін державної торгівлі можливе тільки при умові цілковитої ліквідації наявного відносного товарного дефіциту. На випадок зниження рівня цін без виконання цієї умови створювався б штучний товарний голод, який производив би до фінансових ускладнень. Зниження цін без зросту маси товарних фондів призвело б до зменшення кількості грошей, необхідної для обороту товарів, наростав би а не усувався б дефіцит у найбільш ходових товарах. Адже зниження загального рівня цін, без достатнього зросту матеріального покриття товарообороту, веде до порушення певної відповідності між кількістю товарних і грошових мас, які обертаються, відповідності, яка є нормальною лише при певному рівні цін. В цьому випадку зниження цін загрожувало б дезорганізацією товарообороту і грошового обороту.

Рівень цін і щодо цього має величезне народногосподарське значення, бо:

„Нормальний або ненормальний стан грошового обороту визначається у значній мірі тим, в якому ступені сума грошових знаків, випущених в оборот, знаходить собі товарне покриття, повертаючись цим самим назад у каси банку, або ж при недостатньому покритті осідає у населення, створюючи пробку в каналах обороту“. (з постанови НКФ РСФРР 1932 року).

Такий найтісніший зв'язок матеріального покриття плавів товарообороту, політики цін із закономірностями нашого грошово-кредитного обороту.

Нарешті, одне з найважливіших завдань в галузі товарообороту у другій п'ятирічці це — створення умов для повного переходу до системи єдиних цін в усьому товарообороті і по всіх товарах одного виду і якості.

Перехід до єдиної ціни по всіх каналах товарообороту є одна з найважливіших частин виконання загального завдання розгортання товарообороту. Наявність єдиної ціни на більшість найважливіших товарів уже тепер створює пайсприятливіші умови для розгортання радянської торгівлі. Єдина ціна майже виключає можливість перекручень торговими організаціями радянської політики цін. Товарооборот при єдиній ціні одержує найбільш сталу базу господарського розрахунку. Система єдиних цін на товари полегшує планування товарообороту. Економічне регулювання всього товарообороту, в тому числі і колгоспної торгівлі, значно зміцнюється.

Контроль над роботою торгуючих організацій стає по формі менш складним, показники, на підставі яких можна врахувати і порівняти

роботу окремих торгуючих організацій, можна зіставити в повній мірі. Це також має велике організаційне і економічне значення.

Перехід до єдиної ціни і цілковита ліквідація решток нормованої торгівлі — надзвичайно важливий процес як господарсько, так і політично. Він може завершитися лише поступово, в міру створення ряду умов і в першу чергу — зросту матеріальних фондів, які має пролетарська держава.

Зокрема ця обставина підтверджується запровадженням широкої торгівлі хлібом і іншими продуктами на основі єдиної державної ціни.

Сам факт запровадження широкої торгівлі державними організаціями, скасування нормованої видачі, установлення єдиної ціни на найважливіші товари відіграв величезне значення у справі зниження загального рівня цін колгоспної торгівлі.

Уже на початку січня 1935 року на колгоспному ринку значно знизилась ціна на всі сільськогосподарські товари. Так, у Москві за перші 7 днів січня на колгоспних базарах молоко подешевшало в середньому на 20%, картопля — на 25—30%. На колгоспних базарах Московської області ціни на м'ясо знизилась за цей час в середньому на 30%, на масло тваринне — 20—25% і на картоплю — більш як 40%. У містах і районних центрах Азово-Чорноморського краю за цей же період ціни на молоко знизилась на 15—20%, на вершкове масло — на 10%, на картоплю до — 50%.

Одночасно із зниженням цін різко збільшився довіз ряду сільськогосподарських товарів на колгоспні базари.

У доповіді Народного комісаріату торгівлі СРСР Раднаркомові від 8. IV 1935 року вказано, що „зниження цін іде по всій лінії, в тому числі на колгоспних базарах. В березні 1935 року, порівнюючи з безрешетним минулого року, ціни на базарах знизилась так:

На пшеничне борошно: у Москві — на 34%, Рязані — на 55%, Куйбишеві — 40%, Мінську — 75%, Іркутську — 49%, Ташкенті — 60%.

На життєне борошно: в Москві — на 16,7%, Іванові — 33,3%, Владими́рі — 48,6%, Магнітогорську — 66,6%, Ростові на Дону — 44%.

На картоплю: в Москві — на 36%, Іркутську — 67%, Мінську — 83%, Армавірі — 46%.

На м'ясо: в Горькому — на 36%, Харкові — 25,4%, Києві — 10%, Краснодарі — 46,1%, Томську — 43,5%, Семіпалатинську — 20%.

Знизилась ціна і по інших сільськогосподарських продуктах. („Правда“ 10. IV 1935 року).

Наведені факти свідчать про те, що скасування карткової системи стало найбільшим фактором розгортання радянського товарообороту, приводить до поступової ліквідації розривів у рівні цін усупільненої і колгоспної торгівлі, ціни останньої, значно знижуючись, наближаються до державних цін.

Зниження рівня цін колгоспної торгівлі, що відбулося, з загальнодержавного погляду є ще далеко недостатнім. Тим більше, що це зниження відбувається нерівномірно як по окремих районах, так і по окремих видах товарів.

Наприклад, якщо взяти абсолютну ціну колгоспної торгівлі в містах України, то буде дуже строката картина. 25. III 1935 року (за середніми даними УНГО) кілограм картоплі на колгоспному базарі продавався у Києві, Житомирі за 40—45 коп., у Кривому-Розі й Одесі — 1 карб. 50 коп., ціна кілограма капусти хитається від 40 коп. до 3-х карб. (Житомир — 40 коп., Київ — 90 коп., Полтава — 1 карб. 60 коп., Дніпропетровськ — 2 карб. 40 коп., Кривий-Ріг — 3 карб.).

Кілограм свинини продається в Києві за 12 карб., у Дніпропетровську — за 9 карб. Це говорить про ті величезні завдання, які ще стоять перед нами в галузі регулювання цін колгоспної торгівлі. Тільки в результаті гнучкої, маневрованої роботи торгуючих організацій ми зможемо ліквідувати величезні розриви в рівні цін базарної торгівлі як безумовно негативне явище. Це тим більш необхідно, бо зниження цін колгоспної торгівлі порівнюючи з *груднем 1934 року* ще незначне, що почасти пояснюється причинами сезонного порядку.

Тепер, як ніколи, зросли можливості економічного регулювання державою ринку сільськогосподарських товарів. Якщо в минулому, при наявності обмежених фондів для відкритого продажу харчових товарів, економічне регулювання колгоспної торгівлі було порівнюючи обмеженим, то тепер, завдяки широкому відкритому продажу хліба і інших продуктів та величезному збільшенню фонду товарів, які реалізує держава по лінії відкритого товарообороту, завдання економічного регулювання колгоспного ринку значно полегшується.

Єдині ціни на хліб і інші найважливіші сільськогосподарські продукти успішною торгівлі при значному наблизненні до них цін колгоспної торгівлі підривають коріння спекуляції ціми товарами, яка базується на множинності цін і товарному дефіциті. Зрозуміло, що від цього виграв і держава, і робітничий клас, і селянство, — на шкоду спекулянтам і перекупникам.

Нарешті, розгортання торгівлі хлібом ліквідує тенденції до затримки зайвих хлібних запасів у руках колгоспників, що приводить до збільшення фондів відкритого товарообороту.

Колгоспи, що виробляють технічні культури, як споживачі зернових культур, одержують більш дешевий хліб, що поліпшує їх матеріальне становище і стимулює дальший зріст виробництва технічних культур.

Зниження рівня цін на хліб і інші зернові продукти, при порівнюючи меншому зниженні цін на м'ясо і молочну продукцію (по лінії колгоспної торгівлі) стимулює довіз цієї продукції на колгоспні базари, а з другого боку — створить і велику економічну зацікавленість колгоспників у дальшому розвитку тваринництва, як у колгоспних фермах, так і в особистих господарствах колгоспників. Співвідношення цін на продукцію зернових, технічних і тваринницьких галузей сільського господарства встановлюється тепер на рівні, який особливо стимулює розвиток тваринництва і зріст виробництва технічних культур.

Таким чином, створюються сприятливі умови і для дальшого збільшення продукції тваринництва, і для виробництва технічних культур, отже, і для зросту промисловості, яка виробляє засоби споживання для трудящих мас міста й села.

Нарешті, ліквідація нормованих цін і закритої нормованої торгівлі усуває непродуктивне споживання ряду продуктів. Відомо, що надмірно низькі ціни на ряд товарів приводили до непродуктивного, з народногосподарського погляду, споживання їх. Досить сказати, що надмірно низькі ціни на такі товари, як гас і хліб, приводили до неподобних перевитрат гасу у тракторному господарстві і до нерационального споживання хліба у громадських їдальнях тощо. Відпадає також недавнє прагнення населення до обов'язкової реалізації всіх наявних талонів та ордерів, незалежно від дійсної потреби в тих чи інших товарах, що приводило до додаткового напруження балансів товарообороту.

Отже, скасування ухвалою пленуму ЦК ВКП(б) системи раціонування створило винятково сприятливі умови для дальшого піднесення всього народного господарства і зросту споживання трудящих. Створені всі умови для перетворення радянської торгівлі на найгнучкішу, на найдоцільнішу і дешеву систему руху суспільного продукту від підприємства до підприємства і від виробництва до споживання. Одночасно з цим підвищується ефективність впливу сфери обороту на сферу матеріального виробництва, як у місті, так і на селі.

* * *

Окремо треба відзначити величезне значення ухвал пленуму ЦК ВКП(б) у справі дальшого зміцнення радянського карбованця і системи грошово-кредитних відносин взагалі. Відомо, що рух маси товарів і рух грошової маси взаємно зв'язано і обумовлено. В наших умовах цей взаємозв'язок здійснюється на основі плану, бо економічна політика пролетарської держави, визначаючи відпускні ціни і загальний рівень грошових прибутків певних груп населення, визначає наперед рух як товарних, так і грошових мас. Обмінні пропорції в товарно-грошовому обороті визначаються планом з допомогою встановлення сталої державної ціни. Отже, плановий характер соціалістичної економіки неминуче обумовлює принципіально інший характер товарно-грошового обороту, принципіально інший зв'язок нашого „товару“ і радянського карбованця, ніж при капіталізмі. Загально відомо що в умовах капіталізму рух цін здійснюється стихійно на основі закону вартості, який діє незалежно від волі „хазяїнуючих суб'єктів“ і з силою закону природи.

Грошовий оборот СРСР базується зовсім на іншому „зв'язку“ самого карбованця з золотом або золотим забезпеченням, ніж при капіталізмі. В умовах капіталізму вартість товару виражається через певну кількість загального товару — золота. Ціна, виступаючи як грошовий вираз вартості товару, виражає кількість золота — еквівалентну товарів даного виду і якості. При цьому обмінні пропорції встановлюються стихійно. В умовах капіталізму грошова маса, яка обертається, звичайно має бути або повноцінною своїм золотим вмістом, або забезпеченою відповідно золотом. Маркс цілком довів, що в капіталістичному господарстві товарний оборот ніколи від цієї золотої основи грошей звільнитись не може. В наших же умовах пропорції обміну устанавлюються планом. З допомогою планової політики цін ми визначаємо кількість товару, еквівалентну нашому радянському карбованцеві. Щодо цього наша грошова одиниця являє собою визначений планом товарний еквівалент.

З допомогою устанавлення цін план закріплює за грошовою одиницею еквівалентну їй кількість суспільної праці в формі продукту — товару; гроші ж виступають як посередній вираз соціалістичного продукту і праці. Тому в нас нема ніякої потреби прирівнювати товари до певної вагової кількості золота.

Поскілки обмінні пропорції встановлюються планом пролетарської держави, постільки наші золоті запаси і зміна рівня продуктивності праці в золотопромисловості безпосередньо ніяк не впливають на рівень цін. Все це приводить до того, що в нас питання про забезпечення валюти розв'язується зовсім інакше, як при капіталізмі. Передусім обсяг і стан товарообороту відіграє цілком важливу роль в нашій фінансовій політиці і грошовому обороті.

Теоретично це питання найбільш яскраво сформулював товариш Сталін на січневому пленумі ЦК ВКП(б) 1933 року.

„Чим забезпечується стійкість радянської валюти, коли ми на увазі, звичайно, організований ринок, який має вирішальне значення в товарообороті країни, а не ринок неорганізований, який має лише підлегле значення? Звичайно, не тільки золотим запасом. Стійкість радянської валюти забезпечується насамперед величезною кількістю товарних мас у руках держави, які пускаються в товарооборот по сталих цінах“.¹

Таким чином, вирішально впливає на етап грошового обороту і сталість радянського карбованця стан нашого товарного обороту і кількість товарних мас, які є в руках держави і обертаються на основі сталих державних цін.

Зрозуміло, що умови, при яких базою, яка визначає сталість нашої валюти, є товарні маси, що їх випускається в товарооборот, а не золоті фонди самі собою, самі були наслідком змін, зроблених пролетаріатом в економічній структурі нашої країни і наслідком усуспільнення товарообороту зокрема.

Але було б неправильно заперечувати всякий зв'язок наших золотих запасів із внутрішнім грошовим і товарним оборотом. Наприклад, при значному рості золотих запасів ми можемо зменшувати експорт товарів і відповідно збільшити матеріальні фонди для внутрішнього товарообороту, що відбилось би найсприятливіш на грошово-кредитній системі.

Отже, сталість нашого грошового обороту визначається, головним чином, або, правильніш, майже виключно обсягом товарних мас і станом товарообороту. От чому вирішальними факторами дальшого зміцнення грошової системи є: ріст відкритої радянської торгівлі і неухильне зниження цін.

Надто важливо, що тут величезного значення набуває також питання про перехід до єдиної ціни на товари одного виду і якості.

Наявність до сучасного етапу кількох цін на ті самі товари впливала найнегативніш на наш грошовий оборот. Більше за те, множинність цін в певній мірі підірвала сталість нашого карбованця. З одного боку ми мали нормальні ціни з підрозподілом по місту і селу, комерційні ціни з тим же підрозподілом, а з другого — ціни колгоспної торгівлі з величезними відхиленнями по областях і районах тощо.

Ми мали величезну різницю при реалізації грошового прибутку населення залежно від того, в якому з каналів товарообороту відбувалась ця реалізація. Співіснування, в основному, подвійних цін, різко неоднакових за своїм рівнем, підірвало, звичайно, купівельну здатність нашого карбованця по лінії базарної торгівлі. Надміру високий рівень цін у колгоспній торгівлі, особливо 1932 року, зв'язаний, звичайно, і з співіснуванням системи відкритої і закритої торгівлі, бо незначна питома вага фондів відкритої торгівлі сприяла установленню більш високого рівня цін на колгоспних базарах.

Перехід до відкритої торгівлі хлібом, борошною, крупами тощо надає цілком певну купівельну силу карбованцеві в усіх капалах товарообороту, зміцнює його, бо коливання рівня ринкових цін зійдуть до мінімуму.

Це тим більш вірно, що знижується загальний рівень цін, значно зпикнені ціни на товари комерційного фонду, не кажучи вже про те, що відбулось ще більше зниження рівня цін колгоспної торгівлі.

¹ Сталін, „Питання лєнінізму“, вид. X, стор. 431.

Отже, тепер безпосередньо зростає загальна купівельна здатність радянського карбованця, а в міру дальшого зниження рівня цін і розгортання торгівлі ще більше зросте товарне значення нашого карбованця — збільшиться товарна маса, яка припадає на кожну одиницю наших грошей.

Нарешті розглянемо, як радянський карбованець виконував свої основні функції при існуванні множинності цін, карткової системи і нормування. Зрозуміло, що в таких умовах гроші не могли достатньо цілком і в повній мірі виконувати ні функцію обліку праці та суспільного продукту, ні функцію обліку і контролю над мірою праці і мірою споживання. Наприклад, через різний рівень цін по окремих каналах товарообороту і труднощі обліку питомої ваги товарних надбань по цих різних каналах, майже неможливо було точно визначати дійсну структуру бюджету робітника й колгоспника. Збільшення грошової оплати праці не завжди визначало відповідне підвищення споживання навіть щодо окремих груп робітничого класу. Споживання основних груп товарів заздалегідь визначалось нормуванням, а ціни колгоспної торгівлі були надміру високими. Тому велика грошова оплата на окремих підприємствах, особливо при наявності поганого розподільника або погано організованої їдальні, могла насправді означати меншу міру споживання порівняно з іншими підприємствами, де при меншій грошовій оплаті могли бути кращий розподільник і добре організована дешева їдальня. Тому не дивно, що керівники підприємств нерідко цікавились більше списками постачання й пайками, які видавала держава, ніж фондами заробітної плати і правильним розподіленням їх.

Отже, наявність кількох систем цін, нормоване і списочне постачання в певній мірі підривало цілковите здійснення карбованцем функції знаряддя контролю над мірою праці й мірою споживання. Значення грошової оплати праці у величезній мірі визначалось пайком, карткою, талоном, розподільником тощо. Тепер грошова заробітна плата — головна підойма, яка стимулює підвищення продуктивності соціалістичної праці. Карбованець набуває більш самостійного і вирішального значення. При правильному витрачанні фондів заробітної плати, правильному устанавленні ставок і обчисленні норм виробітку ми можемо тепер добитись найідеальнішого здійснення соціалістичного принципу — розподілу за якістю і кількістю праці, витраченої кожним учасником соціалістичного виробництва. А це — найсильніший удар по елементах зрівнялівки, які ще є в нашій практиці.

Множинність цін, цілове постачання основними продуктами, нормування, картки тощо зменшували значення карбованця, як знаряддя обороту радянських товарів і платіжного засобу. Карбованець тут мав другорядне, підлегле значення, на нього іноді дуже мало зважали.

Маса покупців здебільшого прагнула швидко і обов'язково цілком, незалежно від дійсної потреби, використати наявний „талон“ на фонди нормованої торгівлі. До речі сказати, і система затоварювання хлібозакупівель вела до того, що й тут економічно вирішальне значення мав не сам карбованець, а промтовари, видані державою спеціально для цієї мети. Правда, усі вищеперелічені обставини, які в тій або іншій мірі применшували значення нашого карбованця, були зовсім неминучі через певні умови, які історично склались.

Але тепер, із зміною цих умов, ми можемо і повинні в повній мірі використати могутнє знаряддя нашої економіки — радянські гроші.

Зміна умов репродукції соціалістичної економіки приводить до того, що значення грошей як знаряддя соціалістичного будівництва зростає, а не зменшується, як це здавалось деяким „теоретикам“ з тавору ліваків.

Перехід до єдиної ціни на продукти того самого виду і якості, скасування системи раціонування і отоварювання сільськогосподарських закупівель державою, безумовно, підвищує значення радянського карбованця. Карбованець стає щодо цього зовсім самостійним, незв'язаним з обов'язковим пред'явленням талону, посвідчення тощо. Роль карбованця стає більш самостійною і у виконанні функції контролю за мірою праці і споживання, — функції обліку праці, — знаряддя обороту і платіжного засобу в усьому народному господарстві.

Стихійні тенденції споживачів використати всяку можливість для перетворення карбованця на дефіцитні товари тепер усуваються, а тому і самий оборот товарів та грошей набуває нормального характеру. Зокрема усувається пенормальний штучний попит, який не викликається дійсними потребами, на дефіцитні в минулому товари. Збережені карбованець буде найкращим знаряддям відкладеного в часі права трудящих на задоволення їх ростучих потреб, вже не лімітованих картками і строком талонів. Значення карбованця зростає все більше в міру дальшого здійснення політики зниження загального рівня цін і державної, і колгоспної торгівлі.

Важливо також відзначити стимулююче значення самого карбованця у справі розгортання радянської торгівлі. Велике, наприклад, значення гнучкої системи кредитування товарообороту. Гнучка система кредитування буде ще могутнішим засобом, який сприяє виконанню планів товарообороту, знаряддям його контролю і розгортання радянської торгівлі.

1935 рік, перший рік найбільш швидко накреслюваного зниження цін, стане роком значного зміцнення нашого карбованця, збільшення його купівельної здатності. Зниження цін колгоспної торгівлі і комерційних цін уже тепер приводить до зростання загальної купівельної здатності нашого карбованця, а одночасне зростання товарних фондів відкритої торгівлі веде до дальшого зміцнення нашої грошової системи, створює небувалу сталість нашої валюти, перетворює карбованець на все більш діюче знаряддя дальшого піднесення соціалістичного господарства. Карбованець стає ще більш діючою підмогою стимулювання продуктивності праці і забезпечення дальшого росту споживання трудящих. Нарешті, „одним з істотних питань товарообороту, з погляду грошового обороту, є прискорення обертальності товару, зниження товарних решток на складах, а також і товарів у дорозі, звільнення таким чином нових товарних мас для робітничого постачання і покриття грошового попиту населення“.

(З постанови колегії НКФ РСФРР 1932 року).

Отже зміцнення товарообороту, прискорення обороту товарів, збільшення фондів радянської торгівлі стають вирішальними факторами зміцнення радянського карбованця і грошово-кредитної системи СРСР. Зміцненням грошової системи і карбованця, встановленням єдиної ціни ми створюємо сталішу базу господарського розрахунку, цієї найважливішої підойми керівництва розвитком соціалістичного господарства.

Природно, що ці можливості перетворюються на дійсність не в порядку самопливу, а шляхом упертої боротьби партії і пролетаріату за дальше розгортання соціалістичного будівництва.

Про шкідницьку контрабанду блоку націоналістів і троцькістів в галузі філософії

Боротьба в галузі філософії є відображення класової боротьби в суспільстві. Боротьба на філософському фронті в Радянському Союзі, і зокрема на Україні, є таксамо відображення боротьби класів і соціальних груп, які ще існують і борються в нашій країні. Відображення класової боротьби в галузі філософії, як і в галузі теорії взагалі, не є відображення безпосереднє, це дуже складний процес відображення, що опосередковується цілим рядом ланок.

Відомо, що за останні 10—12 років на філософському фронті у нас в Радянському Союзі відбувалася і відбувається складна боротьба. Ця боротьба має свої особливості. Таксамо боротьба на філософському фронті України має свої особливості, що обумовлені розвитком класової боротьби і отже особливостями розвитку ідейної боротьби на Україні.

Особливість боротьби в галузі філософії полягає передусім в тому, що в Радянському Союзі, в країні, де панує пролетаріат, діалектичний матеріалізм, як найпередовіший і науковий світогляд, є офіційним, пануючим світоглядом. Але в нашій країні, де ще є класи, де отже відбувається загострена класова боротьба, був і є ще ґрунт для ідеалізму і містики, спрямованих проти діалектичного матеріалізму під тим чи іншим приводом, в тій чи іншій формі. Але особливістю цієї боротьби є те, що ідеалізм і містика, у міру нашого просування вперед по шляху знищення класів і переробки соціального і економічного обличчя нашої країни, виступають у все більш прихованих і завуальованих формах. І це цілком зрозуміло. Наступ соціалізму цілим фронтом в нашій країні є разом з тим не тільки наступ проти ворожих нам класів в галузі економіки, але це є таксамо розгорнутий наступ проти ворога на ідеологічному фронті взагалі, і, зокрема, на такій дуже важливій ділянці ідеологічного фронту, якою є філософія. Ми зламали опір класового ворога в галузі ідеології як і в галузі економіки. Проте боротьба в галузі ідеології має свої особливості й труднощі через відставання розвитку свідомості мас від їх економічного становища і через наявність пережитків капіталізму в свідомості людей, пережитків, які є позитивним ґрунтом для відживлення чужої революційному робітничому класові ідеології.

Переробка економічного і соціально-класового обличчя нашої країни є міцною і непорушною основою переробки свідомості людей, основою зросту культури, науки, наукового світогляду. Через те,

зрозуміло чому ми тепер маємо такий бурхливий зріст ідейно-теоретичного рівня широких трудящих робітничих і селянських мас, зріст соціалістичної культури і нової соціалістичної свідомості.

Боротьба експлуататорських, капіталістичних елементів в ідейній галузі, в галузі філософії виявлялася не тільки у відвертій боротьбі попівщини й ідеалізму (Лосева) проти філософії марксизму, але ця боротьба знайшла своє виявлення і в більш тонких завуальованих формах. В механіцизмі і меншовикуючому ідеалізмі, що ревізували основи філософії марксизму, ми маємо провідників, агентів цієї ворожої пролетаріатові ідеології буржуазних і дрібнобуржуазних класів.

Цілком ясне те безперечне положення марксизму-ленінізму, що філософія й політика найтіснішим чином між собою пов'язані. Нема і не може бути нейтральної філософії.

Отже, боротьба з ухилами від марксизму-ленінізму в галузі філософії яка відбувалася і відбувається тепер в нашій країні, найтіснішим чином пов'язана з боротьбою за генеральну лінію нашої партії.

Таким чином боротьба з механіцизмом і меншовикуючим ідеалізмом мала і має не тільки філософсько-теоретичний але й глибоко політичний зміст.

Механіцизм і меншовикуючий ідеалізм, становлячи собою відхилення від філософії марксизму-ленінізму, відображали ворожі нам ідеологічні тенденції. Механіцизм і меншовикуючий ідеалізм виступають, як ревізіоністські ухили в галузі філософії. На Україні механіцизм і меншовикуючий ідеалізм стали дуже зручним прикриттям для протягання націоналістичної і троцькістсько-зінов'євської контрабанди в галузі філософії. При ознайомленні з матеріалами філософської дискусії на Україні кидается в очі одне цілком безперечне положення, що справжньої боротьби з механістами не було, а були порожні розмови, щоб відвести очі. Механіцизм, механістичні настанови в галузі філософії і природознавства, в результаті цієї „дискусії“, лишилися незачепленими.

Боротьба з меншовикуючими ідеалістами на Україні проходила під лозунгом (це був офіціальний лозунг тодішнього філософського керівництва): „в Москві поворот на філософському фронті відбувається в боротьбі проти філософського керівництва, а у нас на Україні в купі з керівництвом“—твердили націоналісти і троцькісти. Виходило так, що власне на Україні меншовикуючих ідеалістів нема, вони в Москві сидять.

На Україні, як запевняли націоналісти й троцькісти, філософське керівництво робило поворот, а в Москві філософське керівництво чинило опір і поворот відбувався поза цим керівництвом. В цьому вони бачили всю особливість повороту на філософському фронті України.

Дискусія з меншовикуючими ідеалістами на Україні звелася до поверхової, непринципальної критики Семковського Юринця і деяких інших.

Якщо вдуматися в смисл боротьби на Україні в 1931 році, якщо простудіювати усі дискусійні матеріали, то залишається тверде переконання, що вона йшла по суті під прапором об'єднання націоналістських і троцькістських елементів проти філософії діалектичного матеріалізму. Взяти хоча б збірник „За поворот“, де вміщені матеріали цієї дискусії (доповідь Левіка і виступи). Там ця ворожа настанова прямо прокламувалася. Левік і інші що виступали,

„критикуючи“ Семковського, Юринця, Демчука і інших, просто закликали їх, так би мовити, об'єднатися з „колективом філософів“. Принципіальної ж критики не було і не могло бути.

Зрозуміло тому, що ми тут мали групу людей, які зовсім не мали на увазі по-справжньому розгортати боротьбу за лінію партії в галузі філософії. Є всі підстави думати, що саме в цей час і намічався блок націоналістів і троцькістів, намічалася не тільки ідейне, але й організаційне їх змицання.

Протягуючи шкідницьку контрабанду, націоналістичні й троцькістські елементи практикували найрізноманітніші форми й методи. Їх робота полегшувалася тим, що багато хто з цих націоналістів і троцькістів посідали офіційне становище, будучи керівниками ряду радянських науково-дослідних установ, де й організовували свої групи, користуючись втратою більшовицької пильності з боку партійних організацій і окремих членів партії. Такими установами, де засіли ці вороги, були Т. В. М. Д., де вони цілком заправляли, УІМЛ, реорганізований потім у ВУАМЛІН, київська філія ВУАМЛІН і ВУАН. Всі ці ділянки дослідницької роботи філософії в значній мірі в певний період перебували під їх безпосереднім впливом.

Відповідним чином були розставлені націоналістичні й троцькістські кадри. Передусім була група націонал-ухильників, керована Скрипником, яка (і передусім сам Скрипник) була знаряддям боротьби в руках націоналістів і троцькістів проти філософії марксизму.

Націонал-ухильник Скрипник був зручним прикриттям і для розставлення шкідницьких кадрів. Відомо, що для розставлення і просування своїх людей вони широко використовували Скрипника і його оточення.

До групи націоналістів і фашистів належали: Білик, Демчук, Гірчак, Юринець, Степовий, Бон, Овчаров і інші.

Групу троцькістських елементів складали: Бервицький, Штейнберг, Левік, Блудов, Адріанов, Мілославін, Васильєва, Попов Б. А. і інші.

Київська група, яка становила собою найбільш яскраве виявлення блоку націоналістів і троцькістів включала в собі такі елементи, як Нирчук, Звада, Львович, Мухін, Самойлович і інші.

Потім іде болото; люди, які йшли на поводиті у націоналістів і троцькістів, йшли за ними сліпо, поділяючи й протягаючи їх настанови в своїй роботі. До цієї групи треба віднести таких, як Семковський, Білярчук, Золотарьов, Єфименко, Новіков, Чучнарьов, Кауфман і інші.

Одним з улюблених методів протягування й прикриття націоналістичної, троцькістської контрабанди була спекуляція на показній боротьбі за марксо-ленінську філософію. При перегляді журналів і окремих книг з філософії, які виходили спід пера націоналістичних і троцькістських елементів, видається в очі те, що вони завжди йшли під голосними заголовками: „за марксо-ленінську філософію“, „проти ідеалізму“, „проти троцькізму“, „проти правого опортунізму“ і т. ін., і т. ін. Але це тільки вивіски; під їх прикриттям протягувався ворожий мотлох. Наприклад, група націоналістів і фашистів — Юринець, Демчук, Бон дуже багато писала про соціал-опортуністичну і фашистську філософію й соціологію, протягаючи по суті ці ж соціал-опортуністичні і фашистські настанови. Подібне робили й троцькістські елементи: Бервицький, Левік і інші. Вони писали статті й брошури пібито проти троцькізму і націоналізму в галузі

філософії, але по суті протягали троцькістсько-націоналістичну контрабанду. Найбільш яскраві зразки протягання ворожої ідеології під галасом показної боротьби з соціал-фашистською філософією дає Демчук, український фашист, заклятий ворог диктатури пролетаріату. Він писав спеціальні книги про буржуазну фашистську і соціал-фашистську філософію. У збірнику „Філософія й політика“ — Демчук вмістив статтю про соціал-фашистську філософію. В цій статті Демчук, критикуючи соціал-демократичну неокантіанську філософію, змішує її з болотом, щоб всіляко піднести неогегеліанство, філософію фашизму. Він критикує з позицій фашизму соціал-фашистську філософію за її трухлявість половинчастість.

Фашист Демчук навмисне не показав краху II Інтернаціоналу і переродження соціал-демократії. Щоб з'ясувати ту позицію, з якої Демчук „бореться“ з соціал-фашистською філософією, досить навести таке його положення:

„Як і вся майже сучасна буржуазна наука та філософія, так за нею й соціал-демократична теорія, — пише Демчук, — вчинили ліліпутський бунт проти раціоналізму, проти інтелекту, що послідовно доводить до діалектичного матеріалізму“.¹

Демчук оголошує філософію соціал-фашизму „просто релігійною філософією, попівщиною“. Це спрощення, вульгаризація, безперечно, спрямоване до навмисного пониження рівня, послаблення й дискредитації критики соціал-фашистської філософії.

Дворушництво, як один з основних улюблених методів протягання контрабанди, знайшло своє найяскравіше виявлення в свідомому відриві теоретичної роботи від практики соціалістичного будівництва, від радянської дійсності. Левік і інші троцькістські елементи, що збокувалися з націоналістами з приводу ленінського етапу і ролі Сталіна в справі розроблення діалектичного матеріалізму, обмежувалися формальними цитатними відписками, на ділі всіляко ігноруючи ленінський етап у філософії і роль товариша Сталіна в розробці марксистсько-ленінської теорії. Слід відзначити ще одну рису шкідницької роботи націоналістів і троцькістів в галузі філософії — це квазівченість, навмисно туманна маніра викладу. Нагромадженням абстракцій вони намагалися забити голову читачеві. Правий був М. Н. Покровський, який неодноразово попереджав стерегтися людей, що практикують „пташину мову“. До одного з широко практикованих методів протягання контрреволюційної націоналістичної і троцькістської контрабанди, треба віднести плагіат — списування цілими сторінками ворожих марксистові-леніністичних книг і статей, і під виглядом критики подавання цього мотлоху цілими хрестоматіями нашій учнівській радянській молоді. Націоналісти й фашисти — Юринець, Демчук, Білик, Бон; троцькістські елементи — Левік, Штейнберг, Нирчук, Львович і інші широко застосовували плагіаторство, як засіб протягання ворожих поглядів. Відомо, що роботи Штейнберга і Львовича про троцькізм складені цілком з цитат. І це робилося, як тепер встановлено, свідомо, з метою просування троцькістських ідей.

Відомо також, що критика націоналістами Біликом, Демчуком, Юринцем відомих українських фашистів і білогвардійців — Донцова і Чижевського, — була формою протягання концепції Донцова і Чижевського. Білик, Демчук і інші цілком по суті приймали і пропа-

¹ Збірник „Філософія й політика“, № 1, ДВУ, стор. 95.

гували ту ворожу марксистові схему історії філософії на Україні, яку розробив Чижевський. Ці ж засоби ворожої роботи практикувалися і у викладовській практиці. Обслідуваннями встановлено, що у студентів у результаті такого шкідницького викладання утворилися цілі хрестоматії з цитат з ворожих марксистові-ленінізові джерел.

* * *

Націоналістичні й троцькістські елементи всіляко прагнули до того, щоб вихолостити з марксистов-ленінізов його революційний зміст — вчення про історичну необхідність і немшнучість диктатури пролетаріату, за допомогою якої тільки й можливе революційне перетворення капіталізму на соціалізм. Вчення про диктатуру пролетаріату є головне в марксистов-ленінізові. Вчення про диктатуру пролетаріату логічно й історично нерозривно пов'язане з революційною матеріалістичною діалектикою Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна, проти якої боролися націоналісти й троцькісти.

Націонал-ухильники і контрреволюційні троцькісти фальсифікували марксистов-ленінізов і озброювали цим націоналістичні і фашистські елементи для боротьби проти пролетарської диктатури.

Скрипник національне питання перетворював на самодовліюче питання, він вважав це питання головним у вченні про пролетарську революцію і диктатуру пролетаріату. Через те Скрипник давав такі визначення ленінізову, які не мають нічого спільного з ленінізовом.

„Ленінізов, — пише Скрипник, — наука організації техніки та стратегії пролетарської боротьби... ленінізов на кожному кроці змушений був завойовувати для себе саму більшовицьку партію“.¹

В цьому визначенні ленінізову випадає найголовніше, — що ленінізов є теорія і тактика пролетарської революції взагалі, теорія і тактика диктатури пролетаріату особливо. Тут має місце цілком явний відрив ленінізову від марксистову і їх протиставлення. І все це Скрипник писав у 1926 році вже після робіт товариша Сталіна про ленінізов.

В цьому ж дусі трактували марксистов-ленінізов і троцькістські елементи. У Левіка ми маємо цілком закінчене ліберально-меншовицьке розуміння марксистову. Він протягає по суті меншовицьке твердження про те, що класики марксистову дали, як висновок із вивчення всесвітньої історії, вчення про класову боротьбу. Відомо, що головним у марксистові є не відкриття класової боротьби взагалі, як твердить Левік, — це, як відзначив Маркс, — вже зробили буржуазні історики до нього, а головним є вчення про диктатуру пролетаріату.

Роль марксистову Левік по суті зводить лише до того, що „...марксистов допомагає пролетаріатові вибитися з рамок буржуазного мислення та буржуазної політики“.²

Нирчук буквально повторює слова контрреволюціонера Левіка (звичайно не випадково) про те, що головне й основне в Марксистові — вчення про класову боротьбу:

„Наука про класову боротьбу є одна з основ марксистову. Вона випливає з точної наукової аналізи економічної бази класового суспільства“.³

¹ Скрипник, Збірник статей, том I, стор. 298 — 300.

² „Діалектичний матеріалізм“, стор. 7, під редакцією Вервицького, Левіка, Степового, Юриця. Партвидав „Пролетар“, 1932 рік.

³ „За ленінську філософію“, стор. 184, вид. 1933 р.

Таким чином націонал-ухильницькі й троцькістські елементи озброювали ідеологічно націоналістів і фашистів для боротьби з диктатурою пролетаріату, створювали їм зручні прикриття для інтервенційно-робої.

Націоналісти й троцькісти, фальсифікуючи марксизм-ленінізм, вихолощували його революційний зміст,— допомагали українським націонал-фашистам будувати теорії самобутності українського марксизму, теорії особливих шляхів розвитку марксизму на Україні.

Скрипник твердить, що

„... оформилася наша (більшовицька — Н. Ш.) партійна течія, починаючи з Плеханова... В 1900 році, коли проявилася особливо сильно й гостро течія економістів, теоретичні керівники нашої партії, якими були в цей час Плеханов і Мартов, (? — Н. Ш.) поставили завдання відновити партію, зібрати всі дійсно партійні елементи для боротьби проти того дрібнобуржуазного впливу на партію, яким тоді вже повністю виявив себе „економізм“.¹

Скрипник вважає, що „Плеханов це засновник нашої партії, нашої марксистської думки, той, від кого бере свій початок наша *більшовицька партія* (курсив наш — Н. Ш.)“.² Але, як відомо, той же Скрипник вважає, що власне марксизму Плеханов вчився у Зібера. Таким чином виходить, що, суворо кажучи, Зібер є родоначальником марксизму не тільки на Україні, але і в Росії. Але це саме те, що твердили націоналісти, які намагалися за всяку ціну довести, що на Україні марксизм виник і розвивався самостійно і своїми особливими шляхами. Як відомо, тіж націоналухильники намагалися з особливостей виникнення і розвитку марксизму на Україні і з особливостей революційного руху побудувати теорію націонал-більшовизму, теорію двох більшовизмів. В цьому ж плані слід розглядаги теорію „двокорінності“ КП(б)У, яку розвивав у свій час троцькіст Равіч-Черкаський. В цьому ж зв'язку є й теорія боротьби двох культур — української (сільської) і пролетарської (міської), яку розвивав в 1920 — 1927 рр. контрреволюціонер Зінов'єв.

Озброївшись і прикрившись цими націонал-ухильницькими і троцькістсько-зінов'євськими настановами, закляті вороги Радянської України — українські націоналісти і фашисти (Яворський, Демчук, Білик, Гермайзе, Слабченко і інші) намагалися обгрунтувати теорію „українського марксизму“. Українські білоемігранти Чижевський і Донцов так само вважають себе прибічниками марксизму. Чижевський на базі „українського марксизму“ побудував особливу схему історії філософської думки на Україні, а Донцов на базі цього ж „українського марксизму“ „розробляє“ національне питання.

Спроба створити особливий український марксизм, це є спроба протиставити Україну Радянському Союзу, це є обгрунтування націоналістично-фашистської політики відриву України від Радянського Союзу, перетворення Радянської Соціалістичної України на колонію польсько-німецького фашизму.

Націоналісти й троцькісти багато працювали над перекрученням вчення Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна про перехідний період, класи й класову боротьбу в епоху диктатури пролетаріату. Націоналісти й троцькісти свідомо ігнорували те, що диктатура пролетаріату є вища форма і ступінь класової боротьби, вони намагалися

¹ Скрипник, Збірник статей, том I, стор. 25—35.

² Скрипник, Збірник статей, том II, частиня I, стор. 284.

подати справу так, ніби в нас не диктатура пролетаріату, а диктатура партії, що диктатура пролетаріату і диктатура партії це одне і теж.

Представники блоку націоналістів і троцькістів Юринець і Нирчук протягали теорію про те, що капіталізм має в собі можливість соціалізму. Нирчук прямо заявляє у своїй статті про переростання буржуазно-демократичної революції в пролетарську (див. збірник „За лєнінську філософію“), про те, що за капіталізму існують „шматки соціалізму“, що диктатура пролетаріату існує в зародку вже за капіталізму. Націоналісти й троцькісти намагалися змалювати перехідний період як особливу соціально-економічну формацію. Юринець вважає „перехідний період частиною соціалістичної формації“. А троцькістські елементи Адріанов і Мілославін ототожнили перехідний період з капіталізмом.

Блок націоналістів і троцькістів по суті протягував під тим чи іншим соусом давно розбиті партією і самим життям троцькістсько-зінов'євські і правоопортуністичні настанови: теорію двох регуляторів, антагонізм між пролетаріатом і трудящим селянством, теорію неможливості соціалістичної переробки дрібнотоварного виробника. Націоналістичні й троцькістські елементи по суті намагалися ставити на дискусію таке розв'язане в лєнінізмі питання, як питання про можливість повної перемоги соціалізму в нашій країні.

Троцькістські елементи (Адріанов і Мілославін) писали слідом за Юринцем про антагонізм між робітничим класом і селянством, заявляючи, що політика пролетаріату спрямована до того, щоб „знищити“ дрібного товаровиробника. Виходячи з цього, троцькістські елементи боролися проти колективізації, заперечуючи соціалістичний характер колгоспів. Процес колективізації вони намагалися подати, як процес пролетаризації селянства. Адріанов твердить, що „...корінні суперечності сьогоднішнього колгоспника в його виробничій основі: в недосконалої артільної форми господарства, як соціалістичного господарства“. Білярчик, який йшов на повіді в націоналістів і троцькістів, заявляв, що „...властива колгоспній формі виробництва обмеженість примушує її (колгоспну форму виробництва) до одержавлення її, до зростання колгоспів з держпідприємствами“. Цей же мотив ми знаходимо і в Єфіменка, який твердить, що „...в колгоспах відбувається перехід засобів виробництва у власність держави“.

Націоналісти і троцькісти, що заблокувалися, протягали ворожі теорії про відмирання класів і держави в перехідний період.

Теорію відмирання держави з моменту її виникнення протягали Левік, Гірчак, Нирчук і інші.

Націоналісти й троцькісти, прикриваючись фразами про заострення класової боротьби в реконструктивний період, по суті протягали ідеї про заострення суперечностей між пролетаріатом і трудящим селянством. В найбільш типовій формі ці ідеї блоку націоналістів і троцькістів висловив той же Нирчук, заявляючи, що дрібний товаровиробник неминуче поверне проти пролетаріату, який бореться за соціалізм.

Такий висновок, як запевняє Нирчук, впливає з аналізу економічних інтересів дрібного товаровиробника.

Ці свої міркування Нирчук завершує таким твердженням:

„Відзначаючи значення політичної боротьби, не можна робити того безпосереднього висновку, що дрібний товаровиробник (середняк) може стати за від-

пору пролетаріату в його боротьбі за соціалістичну революцію. Такій висновок зовсім ігнорував би економічний стап дрібного товаровиробника¹.

* * *

Націоналісти й троцькісти, наслідуючи традиції усіх ворогів марксизму — левінізму, намагалися діалектичний матеріалізм — основу марксизму, підмінити ідеалістичною філософією Гегеля. Націоналісти і троцькісти, що заблокувалися з ними, по суті намагалися замінити діалектичний матеріалізм на фашистуюче неогегеліанство. Щоб полегшити свою фальсифікаторську і підривну роботу, націоналісти і троцькісти намагалися гегелівську містику перетворити на складову частину марксизму. Демчук писав про те, що „Ленін робить діалектику Гегеля необхідною складовою підготовчою частиною теорії марксизму“.² Нічого доводити, що це твердження Демчука є шкідницьким твердженням, свідомим нахабним паклепом на Леніна, бо Ленін віде і ніколи не вважав діалектику Гегеля складовою частиною марксизму. Ці настанови Демчука по суті протягалися усіма націоналістами (Юринцем, Біликом, Степовим) і троцькістами (Левіком, Бервицьким, Нирчуком і іншими).

Націоналісти, гегелізуючи матеріалістичну діалектику, практикували такий випробуваннй буржуазний і ревізіоністський засіб боротьби з марксизмом, як видавання за справжні пізніші погляди Маркса — Енгельса, те, що вони писали будучи ідеалістами. Юринець, під прапором критики Франца Мерінга, намагається подати справу так, що Маркс у своїй докторській дисертації „Про відмінність натурфілософії Демокрита й Епікура“ вже в основному виробив основи діалектичного і історичного матеріалізму.

Демчук твердить, що діалектичні матеріалісти повинні розробити проблеми марксизму на базі гегелівської діалектики, відкидаючи лише її плутану форму. Демчук, вірний цим своїм настановам, починає розробляти марксизм на базі гегелівської містики. По суті кажучи, у націоналістів і троцькістів, які замінюють матеріалістичну діалектику реакційною містикою Гегеля, ми маємо:

- а) Протягання ідеалістичної тези про тотожність мислення і буття.
- б) Відмовлення від марксистсько-левінської теорії відображення.
- в) Перетворення руху об'єктивного світу на абстрактний рух, позбавлений його носія — матерії (процеси взагалі, імпульси руху взагалі, суперечності взагалі, кількість, якість, міра взагалі).
- г) Підмінюючи марксизм гегеліанством, націоналісти й троцькісти відкидали, звичайно, гегелівську діалектику, зберігаючи містичну філософію Гегеля і його ідеалістичний світогляд.

Діалектико-матеріалістичний принцип універсального розвитку і взаємозв'язку об'єктивного матеріального світу підмінюється містичною метафізикою гегелівської системи.

Націоналістичні й троцькістські фальсифікатори свою боротьбу проти діалектичного матеріалізму намагалися прикрити ніби боротьбою з метафізичним матеріалізмом. Під прапором критики метафізичного матеріалізму вони намагалися примирити матеріалістичний світогляд з ідеалізмом. Націоналіст Степовий писав, що

„... та й друга (матеріалістична та ідеалістична діалектика — М. Ш.) виступають спільно проти метафізичних способів думання, бо проти емпіризму і ра-

¹ Збірник „За левінську філософію“, видання ВУАМЛІН, стор. 235.

² Демчук, „В боротьбі за левінську філософію“, Держвидав України, 1930 р., стор. 22 (підкреслено Демчуком).

ціоналізму являються вищою формою. Тому діалектичне розуміння причинності, як об'єктивної категорії, і тотожне у діялектиків — ідеалістів та матеріалістів... проблема причинності не може характеризувати протилежність між матеріалізмом і ідеалізмом, як це думають механістичні матеріалісти. Вона, навпаки, формально об'єднує їх, якщо вони діалектичні в одному таборі і, загираючи їх протилежність, ставить їх разом проти метафізиків раціоналістів — ідеалістичних і матеріалістичних.¹

Матеріалізуючи на всі лади Гегеля, перетворюючи його на матеріаліста і прибічника діалектики природи, націоналісти і троцькісти всіляко замовчували і перекручували французьких матеріалістів і Людвіга Фейєрбаха. В підручнику з діалектичного матеріалізму, в розділі „Матеріалізм і ідеалізм“, з 90 сторінок цього розділу французьким матеріалістам відводиться три сторінки, а Людвігу Фейєрбаху 1/2 сторінки. Фашист Бон перетворив французьких матеріалістів на агностиків і кантіанців.

Підмінюючи матеріалістичну діалектику ідеалізмом і метафізикою, націоналісти і троцькісти, природно, свідомо ставали на шлях відриву історичного матеріалізму від діалектичного матеріалізму. Ленін слідом за Марксом і Енгельсом завжди підкреслював нерозривний зв'язок історичного і діалектичного матеріалізму. Історичний матеріалізм — це є діалектичний матеріалізм стосовно до історії.

Ленін вважав, — і в цьому бачив добудову Марксом і Енгельсом матеріалізму до верху — поширення матеріалізму на історію найбільшим завоюванням людської думки.

Тимчасом, націоналісти і троцькісти (Юринець, Степовий, Гірчак, Бойко, Левік і ін.) замість матеріалізму в історії протягали богданівсько-махістські соціологічні схеми, расистські і „геополітичні“ теорії.

Найяскравіший свій вираз боротьба націоналістів і троцькістів проти діалектики в історії знайшла у формі фальсифікації вчення про диктатуру пролетаріату, як головне й основне в марксизмі, отже, як головне і основне в матеріалістичному розумінні історії.

У вченні про диктатуру пролетаріату, про її історичну необхідність і неминучість зосереджена вся суть діалектичного розуміння переходу від капіталізму до комунізму, отже вся суть діалектики суспільного розвитку на даному етапі людської історії. Основне в діалектиці — це не тільки встановити закон зародження явищ, але й, що найголовніше, знайти закон їх переходу. Вчення про диктатуру пролетаріату — це і є вчення про перехід капіталістичного ступеню історичного розвитку в другий більш високий соціалістичний ступінь історичного розвитку. Тому між революційною матеріалістичною діалектикою і вченням про диктатуру пролетаріату існує глибокий внутрішній зв'язок. Саме цей глибокий внутрішній зв'язок між революційною матеріалістичною діалектикою і диктатурою пролетаріату намагалися розірвати націоналісти й троцькісти.

Однією з характерних рис націоналістичної й троцькістської фальсифікації філософії марксизму є ігнорування і перекручення суті ленінського етапу в розвитку діалектичного матеріалізму. Левік, Демчук, Юринець, Нирчук, Бервицький, Семковський і інші, борючись нібито проти меншовикуючих ідеалістів, протягали цілком ревізіоністські тези про внутрішню незавершеність вчення Маркса, що впливає, як ми вже про це раніше відзначали, з усієї постанови блоку націоналістів і троцькістів. Але принижуючи роль Леніна

¹ „Войовничий матеріаліст“ № 1, ДВУ, 1929 р., стор. 135.

в розробці діалектичного матеріалізму, перетворюючи Леніна на учня Плеханова, вони намагалися, виходячи з того, що вчення Маркса ніби внутрішньо не завершене, протиставити Леніна Марксові.

У статті „Філософія і політика у Леніна“ Семковський, подає таку думку: троє поколінь наших учителів — Маркса і Енгельса, Плеханова і Леніна... Три епохи — епохи трьох Інтернаціоналів. Леніна (оскільки можна говорити про епоху Леніна в філософії марксизму) треба вважати не просто учнем Плеханова, що виправив його термінологічні помилки (ієрогліфи) і вніс деякі поправки до нього, а за представника третьої доби розвитку марксизму.¹ І, нарешті, Семковський робить висновок: „Можна сказати, що в загальному розвитку філософії марксизму Плеханов репрезентував переважно „гносеологічну“ добу, а Ленін репрезентує переважно „методологічну“.² Зрозуміло, подібне уявлення про ленінський етап в розвитку діалектичного матеріалізму не має нічого спільного з справжнім станом справи.

Це розуміння „ленінського етапу“ спрямоване по суті на припущення ролі Леніна в розробці діалектичного матеріалізму, на перебільшення ролі Плеханова, на виправдання тих відступів від діалектичного матеріалізму, які мали місце у Плеханова і за які Ленін безпощадно критикував Плеханова. Слід відзначити, що по суті ці свої настанови Семковський аж до цього часу ніде не розкритикував і від них не відмовився.

Борючись проти ленінізму в філософії, націоналісти й троцькісти намагалися теоретично виправдати лінію на відрив теорії від практики, філософії марксизму від революційної політики пролетаріату, і підпорядкувати свою теоретичну роботу інтересам ворогів пролетаріату. Нирчук прямо писав, що „...помилково як ототожнювати філософію з політикою, так і підпорядковувати філософію політиці, чи встановлювати між ними нейтральний (контактний) зв'язок, тобто затушковувати розрив між ними (філософією й політикою — М. Ш.) на справді.³

В завдання теоретичної роботи наших філософських кадрів входить: добитися викоринити рештки націоналістичної і троцькістської шкідливої ідеології, і на основі вчення Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна розробляти актуальні проблеми філософії (історичного й діалектичного матеріалізму); підвищити ідейно-політичну пильність і більшовицьку непримиренність до ворогів робітничого класу, розгорнувши справді більшовицьку критику і викривання неогегеліанства і неокантіанства, які становлять собою ідейну зброю імперіалістичної буржуазії; по-справжньому розгорнути боротьбу на два фронти з механіцизмом і меншовицьким ідеалізмом; підготувати і виховувати українські більшовицькі філософські кадри, практично беручи участь в роботі нашої партії в справі підвищення ідейно-теоретичного рівня наших кадрів; зосередити сили філософських працівників на основі творчої роботи для боротьби за марксизм-ленінізм в таких галузях як:

а) теорія діалектики, б) теорія історичного матеріалізму, в) історія філософії, г) історія соціологічних учень, д) історія і методологія природознавства, е) атеїзм.

¹ Збірник „Філософія й політика“, вип. I, ДВУ, 1930 р., стор. 7—8.

² Там же, стор. 23.

Збірник „За ленінську філософію“ вип. I, вид. 1933 р., стор. 6—7.

Виправити і залучити до роботи кадри філософських працівників, що помилялися, сліпо йшли за націоналістами й троцькістами — фальсифікаторами діалектичного матеріалізму, але здатних виправитися і включитися в колектив партійних і позапартійних більшовиків-філософів, які розробляють проблеми філософії марксизму — лєнінізму, і борються, не покладаючи рук, за справу Маркса — Енгельса — Лєніна — Сталіна.

До 30-ліття потьомкінського повстання

Потьомкінське повстання — один з головних бойових масових виступів у революції 1905 року.

Ленін писав, що революція 1905 року „... була своїм соціальним змістом *буржуазно-демократичною*, але засобами боротьби була *пролетарською*“ і, що „... завдяки своєму пролетарському характерові... залишається *прологом* майбутньої європейської революції“.¹

У своїй найстислішій і найяскравішій історії революції 1905 року, а саме в доповіді про цю революцію на зборах робітничої молоді в Цюріху 1917 року, Ленін так характеризував хід розвитку цієї революції:

„Пролетарська боротьба викликала велике заворушення, частково і революційний рух, у глибоких п'ятдесяті — стомільйонній селянській масі, селянський рух найшов відгук в армії і призвів до солдатських повстань, до збройних сутичок однієї частини армії з другою. Таким чином колосальна країна з 130 мільйонами людності вступила в революцію, таким чином дрімотна Росія перетворилася в Росію революційного пролетаріату і революційного народу“.²

Гегемоном революції 1905 року був пролетаріат і

„... специфічно пролетарський засіб боротьби, саме страйк, становив головний засіб розкачування мас і найбільш характерне явище у хвилюподібному наростанні вирішальних подій“.³

Революція почалася виступом петербурзьких робітників 9-го січня 1905 року. Робітничі страйки — „розбудили“ селянство і навесні 1905 року селянський рух охопив уже сьому частину всіх повітів Росії. Робітничий і селянський рух втяг в революційний рух робітників і селян у солдатських шинелях і матроських куртках. Значення потьомкінського повстання в революції 1905 року полягає в тому, що воно було першим революційним виступом великої частини царського війська, причому цей виступ було зроблено у формі відвертого переходу на бік народу з метою боротьби за повалення самодержавства.

Потьомкінці здійснили своїм виступом ленінський лозунг утворення „загонів революційної армії“ шляхом активного переходу частин урядового війська на бік революції і перейшли, таким чином, вперше в історії російської революції до нової вищої форми боротьби.

Значення цієї форми боротьби визначається тим, що тільки йдучи цим шляхом, тільки добившись переходу достатньо значних частин царської армії на бік революції, робітники й селяни Росії скинули

¹ Ленін, Твори т. XIX, стор. 345 і 357. Курсив Леніна.

² Там же, стор. 345.

³ Там же, стор. 345.

в лютому 1917 року самодержавство і робітники й бідніше селянство скинули в жовтні 1917 року капіталізм в Росії.

Ленін підкреслював ще до лютневої революції, що для перемоги пролетарської революції на Заході таксамо необхідно добитися утворення революційної армії. Він говорив на зборах молодих робітників у Цюріху:

„... історія російської революції, як і історія Паризької Комуні 1871 року, дає нам певний урок, що мілітаризм ніколи і ні в якому випадку не може бути переможений і знищений якимсь іншим способом, як тільки переможною боротьбою однієї частини народної армії проти другої її частини... завдання полягає в тому, щоб зберегати в напруженні революційну свідомість пролетаріату і при тому не тільки взагалі, а конкретно готувати його кращі елементи до того, щоб у момент найглибшого заворушення в народі вони стали на чолі революційної армії“.¹

Якщо революція 1905 року в цілому була як пролетарська своїми методами боротьби, прологом соціалістичної революції в країнах Заходу, то повстання „Потьомкіна“—панцерника імперіалістичного російського флоту,—було і залишається прологом повстань в сучасних імперіалістичних флотах, і в цьому полягає всесвітньо-історичне значення боротьби потьомкінців.

* * *

Ленін назвав у 1917 році німецьких матросів—„робітники у матроських куртках“. У царському флоті вже 1905 року дві третини матросів також були „робітники в матроських куртках“ і тільки третина—селяни.

У флоті переважали кваліфіковані робітники, головним чином металісти, які йшли в авангарді боротьби протягом всієї революції 1905 року.

Матросів революціонізували загальні умови життя пролетаріату і селянства Росії, уроки російсько-японської війни і особливо важкі умови життя в царському флоті під ярмом дворянського офіцерства.

Яскраву картину матроського життя дають листи матросів з Миколаєва, опубліковані в центральному більшовицькому органі „Пролетарій“, незадовго до потьомкінського повстання—3 червня 1905 р. Матроси писали:

„... Так ось всю службу і застпаяють нам очі темпою заслоною і роблять великі підлості з нами: роблять несподівані перевірки, шукають у сундуках, передивляються книги і карточки, читають листи. Як це підло і безчесно з їхнього боку... Ще вони встановили правило йти з двору тільки після 5 години вечора, і то з квитками від ротного. А ротні так надаремно квитка не дадуть. Завжди їм треба дати відчит, куди йдеш. А без квитка нікуди не підеш, бо стіни дуже високі і через вікна теж не вилізеши, бо казарма становить собою тюрму. Грат, правда, нема, і для сторонніх нічого не помітно, але в підвіконня забиті товсті пруть, так що не тільки не можна вийти з вікна, але й голови не просунеш. Так і сиди, як арештант... Білизну попрати не завжди захопиви місце, бо команди у нас до 1000 чоловіка, а вигоди для прання—всього на 8 чоловіка... Води теж завжди не вистачає не тільки для прання, але часто й пити нічого. Посудина—гнїлі дїжки і сильно смердять гнїллям... І живеш так, не як військовий, призначений на службу, а як якийсь арештант. Так всі очі вони направили, щоб стежити за кожним нашим рухом і все в нас заглушити...“

В другому матроському листі говориться:

„Каша готується із прїлїх крупів, солі й води попадає з піском... і, крім того, від неї страшно гнє казаном. Від такої каші буває сильна печія. Хліб тріщить на зубах, а від кислоти очі запляються. Ми дуже раді буваємо, коли в окрип,

¹ Ленін, Твори, т. XIX, стор. 351

але коли п'еш чай, то на одну третину шклянки остається піску... Хоч у нас працюють кілька матросів на заводі, з них відлічують половинну поденної плати; вся сума цих грошей доходить до 300 карбованців, які повинні йти на покращення їжі. Але покращення їжі ніколи не було, а стараються відібрати і те, що належить

Житлове приміщення — суцільні парп, на яких міститься команда; в дошках сила блощиць і іншого бруду. Світло на всю камеру — одна лампа, та й та горить до 10 годин, читати не можна, для писання в приміщенні нема зовсім столічків, та читати й не дозволяють. Від головного командира був наказ нижнім чинам, який забороняє тримати в себе книги, а також і продавати їм у магазинах. Ротних бібліотек немає, а коли де і є, то ці книги ні для чого негодяться. Ваня у нас буває дуже рідко... Коли занедужаєш і приходиється йти до лікаря, то лікар починає глумитися з тебе: ледар, не хочеш працювати, уникаєш роботи, — і кінчиться тим, що він записує тебе на службу“.

В третьому листі один з матросів повідомляє:

„... начальство карає в карцер або під гвинтівку, тобто наспле мішок землі, пудів з півтора і надівай на шию і стій, не ворухнись, та ще гвинтівку тримай на плечі. Як постоїш так годин дві, то й сам себе не почуваш, і мимоволі подумаєш про себе: для чого людина народилася на світ. Краще б не жила на світі“.

Всі ці матроські листи показують, як умови життя молодих робітників і селян у царському флоті утворювали сприятливі передумови для революційної пропаганди, і соціал-демократи уже з 1902 року стали працювати в Чорноморському флоті. На початку 1903 року в цьому флоті була вже утворена соціал-демократична організація.

Величезну роль у революціонізованні широких мас в царській Росії відіграла, як відомо, російсько-японська війна. Новіков-Прібой якраз і правдиво показав у своїй книзі „Цусіма“, як російсько-японська війна і, особливо, доля флоту в цій війні революціонізувала матроські маси. Виключно глибоке враження справив на матросів усієї Росії розгром російської ескадри при Цусімі і загибель 8000 їхніх товаришів.

Не випадково, звичайно, що план повстання в Чорноморському флоті став вперше саме після Цусіми і що потьомкінське повстання вибухнуло через місяць після Цусімського бою.

Але гнів проти самодержавного устрою і воля до боротьби наростали серед матросів Чорноморського флоту уже значно раніше Цусіми.

Надзвичайно показний в цьому відношенні матроський бунт, який вибухнув 16 листопада 1904 року в казармах Чорноморської флотської дивізії.

Приводом до хвилювань став наказ контр-адмірала Чухніна, що забороняв матросам виходити з казарм без особливих червоних квитків, яких начальство, однак, не видавало. Наказ означав, таким чином, фактичну заборону відпусток. Бунт було незабаром втихомирено і 35 матросів віддано до військово-морського суду, який не пощупився на каторжні вироки. В цьому бунті брали участь матроси з команди „Потьомкіна“.

* * *

Під кінець квітня 1905 року в Лондоні відбувся III-й з'їзд нашої партії. В центрі роботи з'їзду стояли питання про збройне повстання і тимчасовий революційний уряд. З'їзд ухвалив резолюцію про збройне повстання, де говорилося:

„Веручи до уваги: 1) що пролетаріат, будучи за своїм станом найбільш передовим і єдино послідовно-революційним класом, тим самим покликаний відіграти провідну роль у загально-демократичному революційному русі Росії;

2) що цей рух в теперішній момент уже призвів до необхідності збройного повстання;

3) що пролетаріат неминуче візьме в цьому повстанні найенергійнішу участь, яка визначить долю революції в Росії..

III з'їзд РСДРП визнає, що завдання організувати пролетаріат для безпосередньої боротьби з самодержавством шляхом збройного повстання є одним із найголовніших і невідкладних завдань партії в теперішній революційний момент".¹

Резолюція зобов'язувала далі партійні організації широко роз'яснювати пролетаріатові всі питання, зв'язані з підготуванням і проведенням збройного повстання, вживати всіх заходів, щоб озброїти робітників, вироблювати план збройного повстання і забезпечити керівництво повстанням.

Ленін підкреслював незадовго до потьомкінських днів:

„Соціал-демократія не згарячу висунула лозунг повстання. Вона завжди боролася і буде боротися з революційною фразою, буде вимагати тверезого обліку сил і аналізу моменту. Соціал-демократія говорила про підготування повстання ще з 1902 року, ніколи не змішуючи це підготування з безглуздим підстроюванням бунтів, штучне влаштування яких тільки даремно розтратило б наші сили. І лише тепер, після 9-го січня, лозунг повстання висунуто на чергу робітничою партією, визнана необхідність повстання і необхідність завдання готуватися до нього“.²

Кажучи про те, що соціал-демократія ще 1902 року поставила питання про збройне повстання, як необхідний засіб боротьби в порівнюючи недалекому майбутньому, Ленін мав на увазі ту постановку питання, яку він дав в „Що робити“ і в своїх інших роботах. До 9-го січня 1905 року більшовики висували питання про збройне повстання, як пропагандистський лозунг. Після 9-го січня *більшовики висунули збройне повстання, як безпосередній лозунг дії.*

Меншовицька конференція, яка відбувалася одночасно з III з'їздом, не тільки не дала лозунгу підготування збройного повстання, як важливішого невідкладного завдання, але підкреслила, що можливість пов'язати повстання з певним строком і підготувати його організацію „виключається“. Меншовики пропагували, таким чином, неможливість найсильнішої і вирішальної форми революційної боротьби проти самодержавства, до якої рух урешті визрів, і саботували тим самим підготування повстання.

Плеханов писав:

„... ми застерігаємо тепер пролетаріат від славлених „активних виступів...“ Ми говоримо: не треба запалювати вогнища змовницького повстання; треба продовжувати піджарювати матушку-бюрократію на повільному вогні масової революційної агітації“.³

„Матушка-бюрократія“ могла бути тільки вдячна Плеханову і меншовикам за те, що вони закликали робітників „піджарювати її на вогні агітації“ замість того, щоб разом з селянами, солдатами і матросами скидати панування царизму збройною рукою.

Більшовики не тільки висунули після 9-го січня збройне повстання, як безпосередній лозунг дії. Вожді більшовиків також наперед ураховували роль армії в повстанні і давали у зв'язку з цим

¹ Третій очерединий з'їзд РСДРП 1905 год“. стор. 518—519. ГИЗ, 1924 р.

² Ленін, Твори, т. VII, стор. 364.

³ Плеханов, Твори, т. XV, стор. 110.

конкретні тактичні вказівки партії. У більшовицькому центральному органі — „Вперед“ уже 31-го січня 1905 року ми читаємо:

Далеко важливіше добитися, щоб підчас повстання один полк став на бік народу, ніж щоб кілька полків були частково зачеплені революційною хвилею. Залізна дисципліна армії легко справиться з окремими вибухами в ній „крамоли“, але *бійка війська за народ проти війська морально вирішує справу, зразу руйнує не тільки цю дисципліну, але й саму віру в неї, в її силу.* (курсив наш — К. П).

Досвід „Потьомкіна“ повністю підтвердив цю блискучу лєнінську директиву.

* * *

Настали знаменні потьомкінські дні з 27-го червня до 8-го липня 1905 року. На Чорному морі з'явився вперше в історії революційний панцерник. Увага всіх революційних і всіх контрреволюційних сил Росії була прикована до нього. Свідомі робітники, матроси і солдати передових капіталістичних країн з радістю і надією дивилися на „Потьомкіна“. Світова буржуазія дивилася на нього з глибокою тривою.

Лєнін зразу оцінив повстання „Потьомкіна“, як величезну подію не тільки російського, але й міжнародного значення. Але одночасно з найглибшою радістю з приводу нового могутнього кроку вперед російської революції Лєнін тривожився, що повстання може не одержати своєчасно необхідного політичного і військового керівництва і зробив все можливе для утворення такого керівництва.

Товариш Васильєв-Южін пише в своїх спогадах, що після перших повідомлень про повстання Володимир Ільїч негайно викликав його до себе.

„Розмова була не довга. За постановою Центрального Комітету ви, товаришу Южін, повинні, як можна швидше, краще завтра ж, виїхати до Одеси, — почав Ільїч.

— Готовий їхати хоч сьогодні. А які завдання?

— Завдання дуже серйозні. Вам відомо, що панцерник „Потьомкін“ знаходиться в Одесі. Є побоювання, що одеські товариші не зуміють, як слід, використати вибухле на ньому повстання. Постарайтесь за всяку ціну потрапити на панцерник, переконайте матросів діяти рішуче і швидко. Добийтесь, щоб негайно було зроблено десант. В крайньому разі не зупиняйтесь перед бомбардуванням урядових установ. Місто треба захопити в наші руки. Потім негайно озбройте робітників і найрішучішим чином агітуйте серед селян. На цю роботу киньте можливо більше наявних сил одеської організації. У прокламаціях і усно закликайте селян захоплювати поміщицькі землі і з'єднуватися з робітниками для спільної боротьби. Спільці робітників і селян у боротьбі, яка розпочалася, я надаю величезного, виключного значення“.

Потім Лєнін дав таку директиву:

„Далі необхідно зробити все, щоб захопити в наші руки решту флоту. Я певний, що більшість суден приєднається до „Потьомкіна“. Треба тільки діяти рішуче, сміло і швидко. Тоді негайно посплайте за мною міноносець. Я віжду в Румунію.

— Ви серйозно вважаєте це все за можливе, Володимир Ільїч? — Мимоволі вирвалося у мене.

— Розумійтесь, так! Треба тільки діяти рішуче і швидко. Але, звичайно, зважаючи на становище, — упевнено і твердо повторив він.

Перед від'їздом Володимир Ільїч ще раз говорив зі мною і знову підкреслив, що особливо необхідно заручитися активною підтримкою селян.

— Нехай вони захоплюють поміщицькі, церковні і інші землі. Закликайте і допомагайте їм робити це“.

На питання Южінa, чи є це загальна директива ЦК при агітації серед селян, Ленін, як передає Южін, відповів:

„Ні, такої загальної директиви Центральний Комітет поки не дає. Все залежить від загальної ситуації, а також від умов і обставин в кожному даному випадку. В Одесі тепер такі обставини, коли треба підняти на боротьбу всі революційні сили“.¹

Южін підкреслює, що він передає свою розмову з Леніним, звичайно, не дослівно, а приблизно, але він ручається за правильний виклад суті левінських слів і те, що Ленін і „Пролетарій“, який він редагував, писали про „Потьомкіна“, підтверджує повідомлення Южінa.

Ленін виробив, таким чином, план політичного і військового керівництва повстанням „Потьомкіна“. Панцерник повинен був шляхом десанту і шляхом бомбардування повести збройну боротьбу проти збройних сил, які виступали на боці самодержавства. Він повинен був спільно з робітниками захопити Одесу і продовжувати боротьбу спільно з повсталими робітниками і селянами, якомога сприяючи поширенню робітничого і селянського повстання. Ленін безпомилково визначив, що при рішучих і швидких діях „Потьомкіна“, більшість Чорноморської ескадри приєднається до нього. Ленін був переконаний, що при правильному військово-політичному керівництві повстання може одержати величезні перемоги і готувався при першій можливості особисто керувати ним.

Як показали дальші події, Ленін і ЦК правильно побоювалися, що одеські товариші не зможуть забезпечити необхідного керівництва повстанням.

ЦК знав, що перед повстанням більшовицька організація Одеси була дуже послаблена рядом поліційних розгромів. У січні 1905 року було заарештовано агітаторський центр більшовиків, у лютому — залізничний підрайон Дальницького району, а напередодні повстання — 12 червня — комітет Дальницького району.

Васильєву-Южіну не вдалося одначе виконати завдання ЦК і довести до виконання план Леніна. Коли він приїхав до Одеси, „Потьомкін“ пішов уже в Румунію. Перший могутній загін збройних сил царизму, що відверто перейшов на бік революції, не мав щастя боротися за безпосередніми директивами Леніна і більшовицької партії.

Але пропаганда і агітація більшовиків відіграли величезну роль у визріванні повстання на „Потьомкіні“ й інших військових суднах.

Більшовицький лозунг збройного повстання був широко поширений серед робітників чорноморських портових міст і дійшов до матроських мас і шляхом безпосередньої більшовицької роботи у флоті, і на численних спільних масовках робітників і матросів, і шляхом прокламацій, і особистих зв'язків матросів з робітниками.

Матроси „Потьомкіна“ здійснили левінський лозунг збройного повстання проти царизму і могутньо рушили цим вперед, не зважаючи на свої помилки і слабкості, революційну боротьбу в усій Росії.

* * *

11 днів революційної боротьби „Потьомкіна“ дали російському і міжнародному пролетаріатові не тільки практичний досвід вели-

¹ Васильєву-Южін, „В огне первой революции“, журнал „Пролетарская революция“, № 4, за 1926 р., стор. 223—225.

чезного значення. На основі уроків „Потьомкіна“ Ленін розвинув далі марксистське вчення про збройне повстання, особливо в питанні про роль армії в революції.

В дні потьомкінського повстання Ленін присвятив йому дві спеціальні статті — „Революційна армія і революційний уряд“ і „Російський цар шукає захисту від свого народу у турецького султана“. Про досвід „Потьомкіна“ Ленін писав таксамо трохи пізніше у статті „Революція вчить“ і нарешті 12 років після того, у своїй доповіді „Про революцію 1905 року“, Ленін ще раз дав оцінку уроків повстання.

Ленін так визначив значення потьомкінського повстання зразу після його початку:

„Події з разючою швидкістю підтвердили своєчасність закликів до повстання і до утворення тимчасового революційного уряду... III-го з'їзду РСДРП...“

Величезне значення останніх одеських подій полягає саме в тому, що тут уперше велика частина військової сили царизму, — цілий панцерник, — перейшла відверто на бік революції...

Послани проти революційного панцерника „Потьомкіна“ військові судна відмовилися боротися проти товаришів...

Царський уряд залишився без флоту. Найбільше, чого йому вдалося поки добитися, це — утримати флот від активного переходу на бік революції. А панцерник „Потьомкін“ залишився непереможеною територією революції і, яка б не була його доля, перед нами наявний безсумнівний і знаменний факт: спроба утворення ядра революційної армії.

Ніякі репресії, ніякі часткові перемоги над революцією не зніщать значення цієї події. Перший крок зроблено... Перехід армії на бік революції відбитий у пам'яті перед усією Росією і перед усім світом“.¹

Ленін називав „революційною армією“ або „загоном революційної армії“ ті частини урядової армії, які відверто переходили на бік революції.

Армію, в якій було революційне заворушення, але яка ще не довела своєю боротьбою, що вона активно перейшла на бік народу, Ленін називав „революціонізованою армією“.

Ясно, що перетворення революціонізованої армії на армію революційну має вирішальне значення для долі революції.

Коли урядова армія тільки революціонізована, падаючі класи ще можуть успішно маневрувати, наприклад, тимчасово не посилати революціонізовані частини для придушення революційних виступів, поступово усувати з армії найбільш свідомі елементи, переформувувати і навіть розформувувати окремі частини, вдаватися до масового терору для пристрашення тих, що вагаються і т. п. Так воно й бувало сотні разів у новішій історії. Наприклад, москвовський гарнізон був у дні грудневого збройного повстання 1905 року революціонізованим і царська влада замкнула ці війська в казарми, повела роботу щодо їхньої деморалізації і придушила повстання силами викликаного з Петербурга Семьоновського полку.

Коли ж революціонізована армія стає революційною, сили революції зростають величезною мірою і уряд перебуває в смертельній небезпеці.

Всесвітньо історична заслуга потьомкінців полягає в тому, що вони сміло зробили перехід від революціонізованої армії до революційної і показали цим шлях матросам і солдатам царської Росії і всіх капіталістичних країн.

¹ Ленін, Твори, т. VII, стор. 379—380. Курсив Леніна. ;

Але які ж дальші практичні завдання загонів революційної армії, після їхнього відвертого переходу на бік революції?

Ленін так визначив ці завдання, після досвіду „Потьомкіна“:

„...проголосити повстання, дати масам *військове керівництво*, потрібне для громадянської війни, як і для всякої іншої війни, утворити опорні пункти відвертої всепародної боротьби, перекинути повстання в сусідні місцевості, забезпечити, — спочатку хоч би в невеликій частині території держави, — повну політичну свободу...“

Революційна армія повинна практично застосувати військові знання і військові гармати для впрішення всієї дальшої долі російського народу...“¹

Отже, загони революційної армії повинні стати *військовими організаторами і військовими керівниками революційних мас*, повинні разом з ними збільшувати розмах повстання, розширювати його територію, проводити на ній революційну перебудову і добитися збройною боротьбою повалення уряду і переходу влади до революційних класів.

Ленін підкреслював також, що у випадку інтервенції сусідніх капіталістичних урядів на допомогу самодержавству, революційна армія повинна повести збройну боротьбу проти цієї інтервенції.²

Ленін ставив, таким чином, перед революційною армією не тільки внутрішні, але й міжнародні завдання.

Ясно, що ця ленінська характеристика суті і завдань революційної армії, зроблена у зв'язку з досвідом революції 1905 року в Росії, повністю відноситься і до боротьби за пролетарську революцію в усіх капіталістичних країнах і входить як нерозривна і важливіша частина в марксистсько-ленінське вчення про революцію.

Ленін надавав потьомкінському повстанню величезного значення в розвитку російської революції і у впливі цієї революції на західну Європу. Він писав:

„... перехід „Потьомкіна“ на бік повстання зробив *перший крок до перетворення російської революції на міжнародну силу*, у зіставленні її лицем до лиця з європейськими державами“.³

Редагований Леніним „Пролетарий“ так оцінював наслідки повстання:

„... моральні результати повстання матросів, прихід озброєного панцерника до головного міста і порту південної Росії *незлічenni*. Ця подія заллпшить в російській історії більший слід, ніж Цусімський розгром... вони (потьомкінці—К. П.) зробили величезну справу, сильно посунувши вперед революціонізування військ...“⁴

Але одночасно Ленін і більшовики відзначали слабкості і помилки потьомкінців для того, щоб навчити на цьому досвіді маси кращих форм боротьби.

Основну слабкість повстання „Потьомкіна“, як і інших військових повстань 1905 року, Ленін характеризував в своїй доповіді „Про революцію 1905 року“, так:

„Чого в ньому бракувало, так це, з одного боку, *вптрямки, рішучості мас*, які *надто страждали звороботою довірливості*, з другого боку, *бракувало організації революційних соціал-демократичних робітників у військових мундирас*: у них не було уміння *взяти керівництво в свої руки, стати на чолі революційної армії і перейти в наступ проти урядової влади*“.⁵

¹ Ленін, Твори, т. VII, стор. 383, 385. Курсив Леніна.

² Там же, стор. 383.

³ Там же, стор. 390. Курсив наш — К. П.

⁴ „Пролетарий“, 17 липня 1905 року. Курсив наш — К. П.

⁵ Ленін, Твори, т. XIX, стор. 351. Курсив наш — К. П.

Докладне вивчення ходу потьомкінського повстання показує, що в цій короткій лєнінській формулі дано вичерпну характеристику слабкостей цього великого повстання.

Але більшовицька партія, на чолі в Лєніним, прекрасно розуміла, що невдача потьомкінського повстання ані трохи не визначає, що революція не буде більше розвиватися по висхідній лінії. Навпаки, Лєнін писав у липні 1905 року безпосередньо після закінчення повстання:

„Енгельє сказав якось: розбиті армії чудово вчатьєся. Ці прекрасні слова стосуютьєся ще незрівняно більше до революційних армій, поповнюваних представниками передових класів. Поки не зметено геть стару, гнилу надбудову, що заражує весь царод своїм гниттям,— до того часу всяка нова поразка буде підіймати все нові й нові армії борців“.¹

Дальший хід російської революції повністю підтвердив і цей лєнінський прогноз.

* * *

Конкретний хід потьомкінського повстання показує абсолютну правильність лєнінського плану керівництва повстанням. „Потьомкін“, безумовно, міг разом з робітниками захопити Одесу. Про те, як визріла в Одесі ідея повстання свідчить, між іншим, таке повідомлення т. Крупської на III з'їзді нашої партії:

„Один організатор пише, що раніше, коли він працював в Ілжньому, розмови про збройне повстання здавались йому чимсь теоретичним, абстрактним. Але, коли він поїав до Одеси і зустрівєся з тамошніми робітниками, він побачив, що настрої такіє, що про збройне повстання говорять всі“.²

Уже в травні в Одесі відбувалися масові страйки. До червня страйковий рух зменшився, але воля робітників до рішучої боротьби проти самодержавства продовжувала зміцнюватись і наростати. На 14 червня був призначений загальний страйк.

11-го і 12-го червня робітничий рух бурхливо зростав. 13-го відбулися численні виступи робітників і на Пересипі, коло заводу Гєна, козаки стріляли в робітничий мітинг, при чому убили двох і ранили трьох робітників. 14-го червня почався страйк, що переходив у повстання, а 14-го увечері до Одеси прийшов „Потьомкін“.

Панцерник „Князь Потємкін Тавричєский“ був найсильнішим судном Чорноморського флоту і дорівнювався своєю силою сухопутній дивізії тобто 16.000 війська. На „Потьомкіні“ було 4 дванадцятидюймових гармати, 16—шестидюймових, 14—75-ти міліметрових, 8 малих скорострільних гармат, 5 мінних апаратів, більш як 10.000 снарядів, сила пороху і піроксиліну і бойові міни. Міноносець № 267, що був з ним, мав дві малих скорострільних гармати і 2 мінних апарати. Потьомкін мав 30.000 пудів вугілля і 23 тисяч карбованців у судновій касі. На „Потьомкіні“ було 760 нижніх чинів і 20 майстрів французького заводу.³

Ясно, що ця найбільша бойова і матеріальна сила легко могла разом з одеськими робітниками захопити місто.

Військовий спеціаліст „Пролетарія“ писав, що після приходу „Потьомкіна“ треба було зразу почати в Одесі практичне підготу-

¹ Лєнін, Твори, т. VIII, стор. 14

² Протоколи III з'їзду партії, вид. 1924 р., стор. 175. Курсив наш — К. П.

³ Дані взято з брошури Грішина „Уроки „Потємкіна“ и тактика вооруженного восстанія“, стор. 25 і 35.

вання повстання, захопити і зібрати в місті зброю, будувати барикади і озброїти їх малими гарматами, знятими з панцерника. Крім того, треба було використати кулемети і гвинтівки і особливо вибухові речовини, які були на панцернику. Торпеди і кілька дванадцятидюймових снарядів треба було розрядити і переробити на ручні бомби, а також робити бомби з бездимного пороху.

І висновок автора з аналізу військової обставини говорив:

„Улаштування барикад і встановлення на них малх гармат під прикриттям гармат панцерника потребували б... всього кілька годин і частина міста перетворилася б на революційну фортецю і в той же час, маючи величезний запас вибухових речовин, можна було б почати уже формальне повстання. Які могли бути результати? Їх трудно предбачити, але певно те, що війська були б витиснені з міста в пайкоротший час; місто з усіма його матеріальними засобами було б в руках революціонерів, а тому, що це — порт, захищений панцерником, то він не припинив би сполучення з зовнішнім світом і взяти його назад військом було б не легко, — такий поворот справи перевернув би Росію“.¹

Що „Пролетарий“ при цій оцінці не захоплювався і не переоцінював військових сил революції видно з характеристики стану противником. Командуючий військами в Одесі писав у своєму звіті:

„Для всіх розважливих... було цілком ясно, що в цей день (15 червня) господарли стану були безумовно матроси панцерника „Дняз Потемкин-Таврический“ що збуитувався... в місті не було навіть польової артилерії. Сухопутні війська були безсилі проти панцерника... Треба було значить тільки виграти час. (Справа військ, мін. гол. штабу 1905 року. № 223, військ. іст. архив. Цитовано за Грішніним — „Уроки „Потемкина“, стор. 30, курсив наш — К. П.)“

Отже, можливість виконання директиви Леніна про взяття „Потьомкіним“ Одеси підтверджується документально. Взяття Одеси величезною мірою сприяло б розгортанню революційного селянського руху й утворенню бойової спілки робітників і селян, якій Ленін надавав такого виключного значення. Який могутній вплив на розвиток революційного селянського руху мало б захоплення потьомкінцями і робітниками Одеси, побічно видно з офіціальних документів про вплив перебування окремих матросів чорноморців у селах Мелітопольщини. Приїзд кількох матросів відпусників, повних зневаги до самодержавства і готових до боротьби проти нього, часто виявлявся в загальній революційній обставині 1905 року поштовхом для революційних виступів селянства. Так було, наприклад, в колишньому Дніпровському повіті на Таврії, де у зв'язку з приїздом матросів запалали поміщицькі маєтки.²

Друга важливіша директива Леніна про притягнення „Потьомкіним“ на бік революції більшості чорноморської ескадри також була, як показали факти, цілком можлива. Про це говорить перш за все повстання на великому військовому транспортному судні „Прут“. Прибувши 14-го червня на острів Тендер, недалеко від Одеси, командування „Прута“ узнало про повстання „Потьомкіна“, але звичайно затаїло це від матросів. Матроси знали одначе, що „Потьомкін“ повинен був бути у Тендерській бухті і тому догадувались, що потьомкінці повстали. Намагаючись уникнути зустрічі з „Потьомкіним“, командир повів „Прут“ до Миколаєва. На „Потьомкіні“ здалеку помітили димок і узнали „Прут“. Соціал-демократ Фельдман, що був на „Потьомкіні“ кияввся, як він пише, до прапорщика Алексеєва,

¹ „Пролетарий“ 17-го липня 1905 року, вид. Іспарту, 1924 р., стор. 6.

² Див. „Известия“ від 27. VI — 1935 р., стор. 3.

якого матроси обрали командиром судна і потребував догнати „Прут“ з метою захопити його. Алексєєв, що зраджував посталих, заявив, що „Потьомкін“ не може догнати більш швидкохідного „Прута“. Поки скликали керівний орган повсталих — комісію — „Прут“ пішов так далеко, що його вже дійсно не можна було догнати. 15 червня матроси „Прута“ узнали в Миколаєві, що потьомкінці викинули за борт офіцерів і одночасно командир „Прута“ одержав наказ негайно йти в Одесу і приєднатися до ескадри для втихомирення „Потьомкіна“. Матроси швидко зробили потрібні приготування, бо рішили, що в Одесі вони приєднаються до повсталого „Потьомкіна“. Збудження серед матросів зростало і 19 червня вони озброїлись, обеззброїли і заарештували всіх офіцерів. Керівником повсталих був матрос-соціал-демократ Олександр Петров. Захопивши судно, матроси пішли в Одесу на з'єднання з „Потьомкіним“, але його там не виявилось. Команда „Прута“ хотіла піти в Румунію шукати „Потьомкіна“, однак через нестачу вугілля, вирішила йти до Севастополя, щоб підняти повстання в усій ескадрі, але була там обеззброєна. Один із засуджених на каторгу матросів „Прута“ так викладає кінець повстання:

„Найшлись у нас гади з унтер-офіцерів, які нас видали. Діло було так. Коли ми прийшли в Севастополь і стали просити підтримки, то нам обіцяли її; але минула ніч і обіщаного сигналу не було, а також не було його і на другий день. Тут деякі упали духом тому, що до нас приїхала рота солдат, а як ми надіялись на піддержку ескадри, то віддали всі гвинтівки. Всього видали 44 чоловіка. Команда сама нікого не видавала“.¹

Керівник повстання на „Пруті“ Олександр Петров і інші керівні матроси соціал-демократи—Тітов, Адаменко і Чорних були скарані на смерть і силу матросів засуджено на каторгу.

Так закінчилось повстання на судні, яке у випадку з'єднання з „Потьомкіним“ значно збільшило б його бойову силу. Фельдман так оцінює значення, яке мало б для „Потьомкіна“ приєднання „Прута“:

„... появилення „Прута“ великого військового транспорта, з екіпажем 450 чоловіка, поруч з нами, мало б величезне моральне значення, як для матросів ескадри, так і для матросів „Потьомкіна“. „Прут“ міг би доставити нам людський матеріал для десанту; як швидкохідне мілкоплавне судно, „Прут“ міг бути придатним для крейсерської війни проти ділового ряду портів Чорного моря. І, нарешті,— і це було найважливіше,— на „Пруті“ була хоч і невелика, але згуртована і добре організована група соціал-демократів, якої нам так бракувало на „Потьомкіні“, і вприманій і стійкій моряк — вождь Петров, який знав куди треба вести маси і який умів їх вести“.²

Трагічна доля повстання „Прута“ яскраво підтверджує і левінську оцінку слабкостей військових повстань 1905 року і його переконання, що „Потьомкін“ міг притягти на свій бік більшість ескадри.

Про те ж свідчать зустрічі „Потьомкіна“ з ескадрою, виключні революційним драматизмом.

Перша зустріч сталася 17 червня ранком з частиною кораблів адмірала Вишневецького. „Потьомкін“ в повній бойовій готовності сміло йшов на зустріч ескадрі. Але Вишневецький швидко пішов у відкрите море, не рідуючись на бій, бо зустріч із „Потьомкіним“ не тільки революціонізувала матросів ескадри, але викликала також побоювання і невпевність серед офіцерів. Вице-адмірал Чухнів писав

¹ К. Фельдман, „Потемкинское восстание“, стор. 48.

² Там же, стор. 48.

16 липня 1905 року морському міністрові про настрої офіцерів флагманського судна:

„... п.п. офіцери в кают-компанії панцерника „Три святителя“ голосно обмірковували питання, як зробити коли команда збунтується: чи треба вживати зброї, чи здатися. Причому тенденція була до здачі і навіть дозволити себе зв'язати, бо опір однаково марний був би, тому що уб'ють...“¹

Відомо, що матроси ескадри *знали* про ці настрої офіцерів.

Втеча Вишневецького збільшила у потьомкінців усвідомлення своєї сили. Вони захопили приватний пароплав „Смелый“ і відправили його на розвідку до Тендерівської затоки. Об 11^{1/2} годин ранку „Смелый“ доніс, що ескадра відходить і швидко ескадра із 5 панцерників, одного мінного крейсера і 6 міноносців під команду адмірала Крігера ішла назустріч „Потьомкінові“. Повсталій панцерник сміло попрямував до ескадри, піднявши бойовий прапор. У „Потьомкіна“— був оперативний план боротьби з ескадрою, але план цей був зірваний зрадником Алексєєвим.

„Потьомкін“ пройшов між суднами ескадри. Матрос Матюшенко— керівна фігура потьомкінського повстання— говорить у своїй брошурі „Правда о „Потемкіне“, що на ескадрі „вся команда була на верху і очевидно не слухалась начальства“.

Відомо також, що матроси панцерника „12 апостолов“ викинули замки від гармат у море, щоб їхній панцерник не міг бомбардувати „Потьомкіна“.

Потьомкінці зустріли матросів ескадри вигуками „ура“.

Матюшенко дає таку точну яскраву політичну характеристику тому, як реагували на заклик революційного панцерника матроси ескадри:

„На це „ура“ відповіли з 3-х кораблів таким же могутнім російським „ура“, але тільки не таким, яке кричать під впливом чарки горілки, ні! Тепер кричав матрос-людина, матрос-робітник, матрос-селянин, і кричав він від святої радості, знаючи, що близький кінець царському свавілля“².

Потім „Потьомкін“ підняв, за словами Матюшенка, сигнал: „Офіцерам залишити панцерники і з'їжджати на берег“. Після цього сигналу, Крігер дав команді наказ повернути і йти в море. „Потьомкін“ вдруге пройшов тоді між суднами ескадри і коли вона стала віддалятися, від неї відстав панцерник „Георгій Победоносець“ і приєднався до „Потьомкіна“.

Про стан решти ескадри свідчить такий показ адмірала Крігера:

„... я вирішив, залишити „Георгія Победоносця“ і „Потьомкіна“, відійти мілі на дві від Одеси, де, зупинивши ескадру, запросив до себе всіх командирів суден (не виключаючи і малих) на нараду і спитав їх, чи можуть вони надіятися на свої команди. Одержавши *категорично заперечливу відповідь*... я вважав за неможливе вживати рішучих заходів, бо тоді і інші судна могли б йти за прикладом „Потьомкіна“...“³

Абсолютна правильність лєнінських директив „Потьомкінові“ знову підтверджується таким чином добре інформованим противником.

Лєнін не „захоплювався“, як здавалось в Женеві Южкінові, коли він почув директиви Ільїча. При правильному керівництві повстання, можна було б завдати жорстокого вдару самодержавству і послати

¹ Цитовано за Грішиним — „Уроки „Потемкіна“, стор. 34.

² Збірник „Восстание на броненосце „Князь Потемкин-Таврический“, Госиздат 1924 р.; стор. 304.

³ Цитовано за Грішиним „Уроки „Потемкіна“, стор. 39 (курсив наш — К. П.)

за Леніним в Румунію „не тільки міноносець, а навіть крейсер або панцерник“, як Южін обіцяв Ленінові в Женеві перед своїм від'їздом до Одеси.

Історія підтвердила і провіщення Леніна, що після здачі „Потьомкіна“, революційний рух у флоті і в армії не зменшиться, а навпаки зросте. З літа 1905 року на літо 1906 року було більше як сто великих революційних виступів в армії і у флоті — збройних повстань, заколотів окремих полків, військових страйків, роззброєння військами поліції та вулччих демонстрацій військ. Через рік після потьомкінських днів, Ленін писав про армію:

„...пожежа дійсно охопила всю країну. Піднялися дійсно нові верстви — і пролетаріату... і особливо селянства. Армія, зв'язана з найбільш відсталими верствами селянства і підбурвана штучно так, щоб викладти геть, забивати і душити все живе і свіже, — навіть армія виявилася майже цілком палаючою. Відомості про „бунти“ і вибухи у війську летять із усіх боків, як іскри при великій пожежі“.¹

Отже протягом року після „Потьомкіна“ армія і флот, за висловом Леніна, — „палали“.

Загони революційної армії, утворені революцією 1905 року не змогли одначе виконати до кінця свого завдання.

„Потьомкін“ не переміг, але на уроках „Потьомкіна“ виросла і перемогла „Аврора“. Шлях від „Потьомкіна“ до „Аврори“ було пройдено матросами під керівництвом більшовицької партії.

* * *

Минуло 30 років після потьомкінського повстання. Для звільнених народів Радянського Союзу „Потьомкін“ — історія, славна революційна традиція.

Але для робітників і трудящих капіталістичних країн і перш за все для матросів імпералістичних флотів уроки „Потьомкіна“ мають найактуальніше значення, — бо як встановив ще в кінці 1933 року XIII-й пленум ВККІ, — „капіталістичний світ щільно підходить до нового туру революцій і воєн“. З часу XIII пленуму ВККІ класові суперечності в капіталістичному світі великою мірою загострилися і міжнародний революційний рух далеко пішов вперед.

VII-й конгрес Комінтерну відзначив у своїй резолюції на доповідь Виконкому Комінтерну, що:

„... під впливом перемоги соціалізму в СРСР, кризи в капіталістичних країнах, шаленств німецького фашизму і небезпеки нової війни, в усьому світі почався поворот широким робітничим і взагалі трудящим мас від реформізму до революційної боротьби, від розрізненості і розпорошеності — до єдиного фронту“.

Конгрес указав:

„... що тільки від сили і впливу комуністичних партій у широких масах пролетаріату, від енергії і самовідданості комуністів залежить перетворення нагріваючої політичної кризи на переможну пролетарську революцію“.²

В сучасних умовах особливо цінний і необхідний через це облік позитивного досвіду потьомкінського повстання і його слабкостей і помилок.

¹ Ленін, Твори, т. VII, ч. I, вид. 1, стор. 296 — 297.

² В. Ліх, „Звіт про діяльність Виконавчого Комітету Комуністичного Інтернаціоналу“, Партвидав ЦК КП(б)У, 1935 р.

В чому полягає найважливіший позитивний досвід „Потьомкіна“? В революційній ініціативі і мужності його команди. В тому, що вона зуміла швидко, без жертв з свого боку обеззброїти офіцерів і захопити панцерник. В тому, що вона негайно вибрала своє матроське керівництво і вирушила до Одеси де були найкращі передумови для об'єднання з революційним робітничим рухом.

Прихід до Одеси, звернення до робітників і трудящих міста з приводу вбивства матроса „Потьомкіна“ Вакулінчука, спроби встановити зв'язок з соціал-демократичною партією і одеськими робітниками, вирішення бомбардувати міський театр, де знаходився штаб противника і берегові укріплення, зустріч із ескадрою з метою притягти на свою сторону її революційні елементи і повести збройну боротьбу з суднами, які залишаються на боці самодержавства — все це найбільші заслуги „Потьомкіна“, які можуть бути зразком для матросів, що повстають.

Перший прихід „Потьомкіна“ в Румунію і поширення ним там відозв „До всього цивілізованого світу“ і звертання „До всіх європейських держав“ також є надзвичайно цікавою і цінною спробою притягти на свій бік трудящих інших країн і утруднити виступ іноземних держав проти революційного панцерника. Як відомо, „Потьомкін“ заявив державам:

„Команда ескадреного панцерника „Князь Потемкин-Таврический“ почала рішучу боротьбу проти самодержавства. Сповідуючи про це всі європейські уряди, ми вважаємо за свій обов'язок заявити, що гарантуємо повну недоторканість всім іноземним суднам, які плавають по Чорному морю і всім іноземним портам, що тут знаходяться“.¹

Але не менш важливий і негативний досвід „Потьомкіна“. Потьомкінці перш за все допустили ту фатальну помилку, що довірили командування революційним панцерником прапорщику Алексєєву, який весь час повстання зраджував їх. Вони не знищили всіх активних контрреволюціонерів на кораблі і не зуміли знешкодити небезпечні для повстання елементи, наприклад, кондукторів. Навпаки, вони залишили їх на волі, дали їм можливість організуватися і вести протягом всього повстання підривну роботу серед матросів.

На „Потьомкіні“ не було утворено більшовицької організації і не провадилась систематично політична робота, яка була щоденно необхідна.

Прийшовши до Одеси потьомкінці не зважились організувати разом із робітниками збройного повстання для захоплення міста, а залишались по суті на позиціях оборони, а „оборона є смерть збройного повстання“, — учить марксизм-ленінізм.

Потьомкінці не використали свою бойову силу і свій величезний політичний вплив для того, щоб добитися приєднання до себе всієї чорноморської ескадри або її більшості і не зуміли навіть закріпити за революцією команду „Георгія Победоносца“, яка перейшла до них. Потьомкінці не зуміли забезпечити себе базами для постачання вугіллям, прісною водою, харчами, боеприпасами, не зважаючи на те, що завдяки своїй бойовій силі і підтримці робітників безумовно могли б цього добитися. Особливо трагічна і повчальна з цього погляду невдала спроба потьомкінців добути вугілля у Феодосії, яка

¹ „Восстание на броненосце „Князь Потемкин-Таврический“, ГІЗ, 1932 р., стор. 128.

коштувала їм стількох жертв і була марною не зважаючи на гаряче співчуття їм робітників Феодосії.

Потьомкінці не пішли в ті порти Чорного моря, де революційний рух був особливо сильний — на Кавказ, в Батум, де в цей час розгортався революційний рух робітників і солдат, підготовлений роботою більшовиків під керівництвом товариша Сталіна. Крайні революційні матроси не оволоділи політично досить міцно всією командою. І через трудні обставини і контрреволюційну роботу кондукторів більшість команди після 11 днів героїчної боротьби вирішила здатися в Румунії.

Досвід „Потьомкіна“ надзвичайно повчальний аж до окремих деталей. Наприклад, у Феодосії деякі матроси дали революційним робітникам кинути свої листи на батьківщину. Робітники ці були заарештовані, листи попали до рук властей, які довідались з них про тяжкий стан на панцернику і урахували це в боротьбі проти нього.

Слабкості і помилки „Потьомкіна“ показують матросам всього світу правоту вказівок Леніна, що для переможних військових повстань потрібна виключна витримка і рішучість повсталих, ліквідація всякої довірливості до противника і перш за все і обов'язково *„організація революційних робітників у військових мундирах“*, яка повинна взяти керівництво в свої руки і *„перейти в наступ проти урядової влади“*.

Матроси всіх країн знають про „Потьомкіна“, але знають лише в самих загальних рисах. Обов'язок істориків-марксистів написати таку історію потьомкінського повстання і інших повстань, щоб всі свідомі матроси, солдати, робітники і трудящі селяни могли вчитися на цьому досвіді, як з найменшими жертвами підготувати й провести переможне збройне повстання.

* * *

Потьомкінське повстання було результатом спільної боротьби російських і українських матросів. Разом з потьомкінцями боролись проти самодержавства єврейські, російські, українські і польські робітники Одеси. Робітники і трудящі різних націй, що є на Україні, виступали єдиним революційним фронтом у потьомкінські дні, як і протягом всієї Російської революції.

Величезну роль у керівництві потьомкінським повстанням відгравали матроси українці на чолі з Панасом Матюшенком.

Кореспондент газети „Комуніст“ т. Владіміров побував в юбілейні дні на батьківщині Матюшенка, докладно порозмовляв з його односельцями і зібрав такі інтересні біографічні дані про нього.

Матюшенко був сином бідняка шевця із села Дергачі, колишнього Харківського повіту. Панас був дуже здібний хлопчик, але через бідність провчився у церковно-приходській школі всього 2 роки — з 9-ти до 11-ти літ. Ще будучи підлітком він сміло виступав на захист бідняків села проти стражників і станового і згуртував молодь для виступів проти сільських властей, за що його не раз садили в холодну й били. В 16 років Панасові довелося йти на заробітки і він поступив мастильником в Харківське паровозне депо.

Але розвиненому молодому робітникові, який ще на селі почав читати нелегальну літературу, захотілось подивитись світу і він поїхав до Одеси і вступив кочегаром на океанський пароплав.

З оповідань колгоспників села Дергачі видно, що Матюшенко побував у Турції, Єгипті, на Цейлоні, в Індії і Китаї. Потім він залишився у Владивостоці і працював там помічником машиніста.

У Дергачі Матюшенко вернувся тільки незадовго до призиву і попав у флот.

Панаєс приніс у царський флот зненависть до начальства, досвід бойової юності, революційну мужність і широкий кругозір читача нелегальної революційної літератури і бувалого за кордоном матроса. Не дивно, що він виявився, після вбивства матроса соціал-демократа Вакулінчука, найактивнішим, революційним і авторитетним матросом на „Потьомкіні“.

Матюшенко не був членом більшовицької партії і в його діяльності в період повстання було поряд з правильними смілими революційними вчинками багато слабкостей і помилок. І сильні і слабкі сторони потьомкінського повстання найшли своє відображення у вчинках Матюшенка. Але, як потьомкінське повстання в цілому визначало, не зважаючи на всі свої помилки і слабкості, величезний крок вперед у розвитку російської і світової революції, так і особа Матюшенка була, не зважаючи на його помилки, великим кроком вперед у справі виконання революціонерів інтернаціоналістів із рядів українських робітників і бідніших селян.

У своїй доповіді „Про революцію 1905 року“ Ленін відзначив, як важливе позитивне явище, що „В російському селі появилася новий тип — свідомий молодий селянин“,¹ який держав зв'язок і закликав селян до революційної боротьби. В особі Матюшенка в українському селі виріс селянин бідняк, який не тільки тримав зв'язок з робітниками, але сам став робітником і зумів потім як матрос повернути разом з своїми товаришами гармати свої „плавучої фортеці“ проти самодержавства.

Як глибоко і міцно вкорінилась в душу Матюшенка і кращих матросів зненависть до самодержавства і воля до його повалення видно і з того, як Матюшенко характеризує у своїй брошурі „Правда о Потемкине“ політичне значення бомбардування революційним панцерником Одеси:

„Через півгодина почулись бойові постріли, які, як грім, загриміли по місту. Почула свора царських пзоблюдів і народних грабіжників, що це прийшла до них не юрба жінок і дітей, старих, безбройних робітників, як 9-го січня — просити ідіота-царя, щоб він не віднімав куска хліба із рота дітей робітника ради своїх розкішно одягнених у золото, парчу і шовк ляльок, а що це прийшли чесні сини народу, матроси Чорного моря, щоб царською кров'ю зміти свою ганьбу...“

Гармати, що гриміли, говорили цареві: „Віддай народові землю! Віддай народові заводи! Віддай народові свій палац! Знімай з своєї нікчемної голівоньки корону... ушивайся сам, поки не пізно, але тільки скоріше, а то погано тобі буде!“²

Поряд з революційною зненавистю до самодержавства для Матюшенка характерний глибокий, продуманий і прочулий інтернаціоналізм. Матюшенко знав з досвіду класової боротьби на Україні і прекрасно розумів, що шовінізм і націоналізм є зброєю царизму і буржуазії для роз'єднання і знесилення трудящих і тому він безперестанно боровся з націоналізмом за революційний интернаціона-

¹ Ленін, Твори, т. XIX, стор. 349.

² Збірник „Восстаніе на бронепосе „Князь Потемкин-Тавричский“, стор. 301 — 302.

лізм. Дуже показово, що свою талановиту масову брошуру про „Потьомкіна“ Матюшенко починає викриттям шовіністичного цькування євреїв і поляків із простого переконливого пояснення, що робітники і трудящі євреї, поляки і росіяни — брати, які повинні спільно боротися проти своїх утискувачів і експлуататорів.

Після здачі „Потьомкіна“, Матюшенко спочатку працював робітником у Румунії, потім поїхав до Америки, де був кваліфікованим робітником на фабриці Зінгер і заробляв, як він показував на допиті, 5 карбованців 50 копійок на день. Але Матюшенка не задовольняло порівнюючи сите і спокійне життя в еміграції. Він хотів продовжувати боротьбу за повалення самодержавства і 29 червня 1907 року, в період жорстокої реакції, вернувся до Росії в Миколаїв. Через кілька днів його було заарештовано, засуджено військово-морським судом в Севостополі до смертної кари і 20 жовтня 1907 року повішено, не зважаючи на те, що за царським указом від 21 жовтня 1905 р. при засудженні за державні злочини, заповідяні до 17 жовтня 1905 року, смертна кара повинна була замінитися 15-літньою каторгою.

Царські кати очевидно вважали Матюшенка настільки небезпечним, що вирішили порушити цей указ і Матюшенко загинув 28 літ від роду.

Поряд з Матюшенком видатну роль у потьомкінському повстанні відігравали десятки матросів-українців. У вибраній потьомкінцями для керівництва повстанням „комісії“ коло половини матросів були українці. На „Пруті“ повстанням керував матрос соціал-демократ Петров — єврей із кантоністів і кілька матросів соціал-демократів українців — Адаменко і інші.

Українські робітники й селяни в матроських куртках відігравали, таким чином, значну роль у боротьбі першого революційного панцерника у світі.

Цю велику справу українські і російські матроси здійснили у нещадній боротьбі з націоналізмом і шовінізмом, шляхом утворення єдиного революційного фронту робітників і трудящих.

І під прапором цього єдиного фронту робітники і трудящі України і всього Радянського Союзу вивершують побудову соціалізму в нашій країні і зміцнюють оборону своєї соціалістичної батьківщини. І під прапором єдиного фронту, і утвореного на його основі антифашистського народного фронту, робітники і трудящі капіталістичних країн, на чолі з комуністами, розгортають боротьбу проти фашизму, проти наступу капіталізму, проти небезпеки імперіалістичної війни за захист СРСР і китайських рад і готують вирішальні бої за перемогу світової пролетарської революції.

Т. ОКУБИЦЬКИИ

Проти платформи контрреволюційного блоку уламків націоналістів і троцькістів у підручнику історії України

Після історичного рішення ЦК ВКП(б) від 14 грудня 1932 року і 24 січня 1933 року і зміцнення впробуваннями та стійкими більшовиками на чолі з П. П. Постишевим, КП(б)У викрила і розгромила український націоналізм і націоналістичний ухил, очолюваний Скрипняком, який з цим націоналізмом змикався.

КП(б)У під безпосереднім проводом ЦК ВКП(б) і товариша Сталіна переможно вивела Україну з прориву 1931 — 1932 рр. Листопадовий пленум ЦК КП(б)У, відзначивши величезні успіхи, досягнуті КП(б)У, мобілізував партійну організацію на дальшу боротьбу проти решток контрреволюційних елементів, українських і великодержавних шовіністів, націоналістів, троцькістів, дворушників і гнялих лібералів.

Листопадовий пленум ЦК КП(б)У 1933 р. звернув особливу увагу всієї партійної організації України на нову тактику класового ворога в боротьбі проти партії і радянської влади. Пленум мобілізував партійну організацію України на боротьбу проти українського націоналізму, як головної небезпеки на даному етапі на Україні, проти контрреволюційного блоку решток розгромлених націоналістів і троцькістів. У своїх рішеннях пленум показав:

„... нову тактику руських великодержавних шовіністів і українських націоналістів, підтримуваних усією контрреволюцією, в тому числі і троцькістами, які на нинішньому етапі блокуються між собою на спільній платформі відриву України від СРСР для ослаблення позицій СРСР і укріплення позицій капіталізму“.¹

Троцькізм, як передовий загін контрреволюційної буржуазії, давав і дає всім ворогам пролетарської диктатури духовну і тактичну зброю для боротьби проти радянської влади.

В боротьбі проти партії і радянської влади українські націоналісти використовують зброю троцькізму, а контрреволюціонери троцькісти використовують зброю націоналістів.

На ідеологічному фронті уламки контрреволюційного блоку українських націоналістів і троцькістів у виданих ними протягом 1931 — 1932 рр. підручниках, брошурах, книжках протягували контрреволюційну націоналістично-троцькістську платформу. Вони об'єдналися на спільній платформі відриву України від Радянського Союзу, ослаблення позицій СРСР і повернення влади поміщиків і капіталістів.

На історичному фронті блок українських націоналістів і троцькістів вступав проти пролетарської революції, диктатури пролетаріату і соціалістичного будівництва. Свою контрреволюційну платформу націоналісти і троцькісти намагалися історично „обгрунтувати“ запереченням наявності соціально-економічних передумов і історичної закономірності пролетарської революції в нашій країні. Шкідницьку роботу, скеровану на відрив України від Радянського Союзу, вони намагалися „обгрунтувати“ нібито цілковитою протилежністю і окремішністю історичного процесу України і Росії, і водночас штучно ототожнюючи історичний процес України з західно-європейським.

Вони заперечували спільну боротьбу пролетаріату і трудячого селянства України і Росії проти експлуаторських класів. У боротьбі проти більшовицької партії, її левіцького керівництва вони намагалися „довести“ що, нібито більшовицька партія не була одним і єдиним послідовним борцем за інтереси пролетаріату і трудящих. Фальсифікуючи історію, вони твердили, що ніби різні контрреволюційні буржуазні партії і буржуазно-націоналістичні організації керували революційною боротьбою трудящих мас.

¹ Резолюції листопадового пленуму ЦК КП(б)У 1933 р., стор. 55.

Для „обгрунтування“ своєї шкідливої роботи націоналісти і троцькісти переручували історію революційного руху на Україні, зображаючи українську буржуазію і українське куркульство керівником і рушійною силою буржуазно-демократичної і навіть пролетарської революції.

Воруючись за реставрацію влади поміщиків і капіталістів, націоналісти і троцькісти намагалися підірвати єдність і монолітність нашої більшовицької партії і по-наклепницькому малювали Леніна і більшовиків, як партію, що піби обмежувала свою боротьбу завданням буржуазної демократії.

Вони висували теорію „українського марксизму“, що є одною з теоретичних основ „теорії“ „дво-і багатокорінності“ КП(б)У. Цю контрреволюційну теорію „українського марксизму“, висунуто Грушевським, розвивали й пропагували українські фашисти Яворський, Демчук і націонал-опортуніст Скрипник.

Теорію „українського марксизму“, цю ідеологічну зброю націоналістів, підхопили і використовували в боротьбі проти партії контрреволюціонери-троцькісти — Наумов, Редін і інші.

„Теорія“ „дво-і багатокорінності“ КП(б)У висунута троцькістом Равіч-Черкаським і підхоплена націонал-фашистами Гермайзе, Річпійським, Свідзінським і націоналістами Карпенком і Сухино-Хоменко, є яскравий вияв контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів. Вона спрямована на історичне „обгрунтування“ і „виправдання“ контрреволюційної діяльності націоналістів і троцькістів. Одною з модифікацій націоналістично-троцькістської „теорії“ „дво-і багатокорінності“ КП(б)У була „теорія“ націонал-більшовизму, висунута і пропагована націонал-опортуністом Скрипником.

Націоналісти і троцькісти намагалися довести, що більшовицька партія не мала чіткої розробленої програми в національному питанні і стала на шлях вирішення національного питання лише після того, коли піби озброїлася національною програмою українських дрібнобуржуазних партій. Цю контрреволюційну теорію націоналісти і троцькісти висували для того, щоб обілити контрреволюційну діяльність націоналістичних партій в минулому і виправдати боротьбу уламків цих партій в сучасному. Контрреволюційна теза Троцького про переозброєння більшовизму в 1917 р. в завальованій формі протягувалася націоналістам і троцькістам. Троцькіст Редін, наприклад, протягував троцькістську контрабанду про те, що основним змістом боротьби Леніна і більшовиків до 1917 року була боротьба за американський шлях капіталістичного розвитку сільського господарства.

Українські націоналісти блокувалися з троцькістами в питаннях оцінки характеру і рушійних сил пролетарської революції 1917 року на Україні. Вони фальсифікували історію пролетарської революції, висвітлюючи її як буржуазну, національно-демократичну революцію. Вони заперечували роль пролетаріату, як гегемона і основної рушійної сили пролетарської революції. Націоналісти висували куркуля, як одну з революційних сил пролетарської революції. Троцькіст Рубач висунув теорію „додаткової схеми“ пролетарської революції, що є не що інше, як своєрідна модифікація троцькістської теорії про національну обмеженість більшовизму. Націонал-опортуніст Скрипник по-троцькістському розсікав більшовизм на „старий“ і „новий“ і характеризував його, як крайню ліву фракцію радикальної буржуазії до 1917 року.

Націонал-опортуністи допомагали блокові націоналістів і троцькістів, прикрашували українські дрібнобуржуазні партії і Центральну Раду. Націонал-опортуніст Скрипник вважав буржуазно-куркульську українську Центральну Раду одною з рушійних сил революції 1917 року.

Платформа контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів знайшла своє яскраве виявлення в підручнику „Історія України“, надрукованому в 1932 р. під маркою ВУАМЛНУ. Автори підручника націоналісти і троцькісти — Свідзінський, Карпенко, Гуревич З., Редін і Покровський розгорнули націоналістично-троцькістську платформу, скеровану на боротьбу проти диктатури пролетаріату. Вони висвітлювали історичний процес України під кутом зору „обгрунтування“ реставрації буржуазно-поміщицької влади.

Фальсифікуючи вчення Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна про класи, класову боротьбу, диктатуру пролетаріату, українські націоналісти і троцькісти загушували в підручнику основні класові суперечності між експлуатованими і експлуаторами. На перше місце вони висували тертя, суперечки між окремими групами експлуаторських класів, надавали цим тертям і суперечкам домінуючого, вирішного значення в історичному розвитку України. Помірковані опозиційні виступи українського дрібного і середнього поміщика — козацької старшини — контрреволюційний блок українських націоналістів і решток троцькістів перетворював на активну революційну боротьбу, а цих поміщиків — на борців проти польського магнатства і російського самодержавства. (Карпенко, Свідзінський, Гуревич). Автори підручника загушували спільну боротьбу українських, польських і російських експлуаторських класів проти трудящих.

Селянство — основний революційний клас феодальної доби націоналісти і троцькісти малували, як консервативну, реакційну силу, що без проводу українського поміщика — козацької старшини — не здатна боротися за своє соціальне й національне визволення.

За методологічну основу своєї платформи контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів узняв усі основні положення націоналізму і меншовизму — троцькізму. Механістичність, абстрактність, фальсифікація матеріалістичної діалектики, заміна її абстрактними соціологічними схемами, ігнорування конкретної історичної дійсності — така головна методологічна основа, на якій побудовано підручник „Історія України“. Націоналісти і троцькісти, що склали підручник, відкинули марксистсько-ленінське вчення про суспільно-економічні формації і розвиток продуктивних сил, як основу історичного процесу.

В розділі підручника „Початки класового суспільства та складання феодальної відносин“ контрреволюціонер Редін протягував меншовицько-троцькістську й націоналістичну контррабанду у висвітленні соціально-економічного розвитку Київської Русі. Він відкидає марксистсько-ленінське вчення про розвиток продуктивних сил, як основу виникнення, розвитку приватної власності і класової диференціації родоплемінних організацій. Характеризуючи занепад родових зв'язків і виникнення територіальних об'єднань — великих сімей і племен Редін намагається довести, що в основі великих сімей і племен лежала лише спільність володіння землею. Він відкидає, що, крім спільного володіння землею, *спільність володіння засобами виробництва* визначала суспільний характер, виробничих відносин, як у родах, так і в суспільних одиницях — великих сім'ях і племенах, де вже кровні зв'язки занепадають. Земля є лише одна з передумов і основ всякого господарювання. Основним визначальним чинником суспільних відносин є засоби, знаряддя виробництва. На основі розвитку продуктивних сил і відношення людей до засобів виробництва визначаються характер виробничих відносин і класова структура суспільства. З меншовицько-троцькістських позицій трактування суспільного розвитку виходить Редін, характеризуючи племена. Племя для нього — це нова суспільна формація. „Племя, — пише Редін, — це нова суспільна формація, властива новій добі — VIII — X ст.“ („Історія України“, т. I, стор. 10). В дійсності племя являє собою лише один із шаблів розвитку суспільства на шляху від первісного до класового суспільства. В племінних організаціях ще панує спільність володіння засобами виробництва; приватна власність на засоби виробництва в племенах лише зароджується. Характеристика племен, як нової суспільної формації, є фальсифікація марксистсько-ленінського вчення про суспільно-економічні формації.

Чіткому і ясному марксистсько-ленінському вченню про суспільно-економічні формації троцькісти Редін протиставляє меншовицько-троцькістську, механістичну теорію співіснування укладів — патріархального, рабовласницького і феодального.

Схема зміни укладів за Редіним така: в VIII—X ст. патріархальний уклад є пануючим; він є основою патріархальної формації (Історія України, т. I, стор. 20). На базі його розкладу, співіснуючи з ним, зароджуються і розвиваються рабський і феодальний уклад. Рабський уклад, розвиваючись, в IX—X ст. перетворюється на домінуючий; він переважає над елементами феодального укладу й виявляється, головним чином, в работоргівлі. Починаючи з XI ст. рабський уклад, поряд із зростанням елементів феодалізму, з работоргівлі розвивається в рабський спосіб виробництва.

... починаючи вже з XI ст., — пише Редін, — це співвідношення змінюється. Патріархальний уклад існує й далі, але втрачає свою перевагу в господарському житті. Феодальний уклад чим далі посилювався. Рабський уклад зберігся, але набрав зовсім іншого вигляду. Досі його елементом була работоргівля, рабського ж виробництва на Україні не було. Тепер з'являється саме оце рабське виробництво, і рабський спосіб виробництва розвивається на Україні безпосередньо, а не лише в своїх елементах, як работоргівля, як це було раніш.¹

Далі Редін, розвиваючи свої твердження про рабський спосіб виробництва, пише:

„Хоч і не вкорінюючись дуже глибоко, не розростаючись дуже широко, рабський спосіб виробництва існував на Україні дуже довгий час.“²

Отже, за Редіним, работоргівля в Київській Русі, розвиваючись, перетворювалася в рабський спосіб виробництва. Суть рабського способу виробництва і рабовласницької формації Редін зводить лише до грабницько-торгових форм експлуатації селянства („Історія України“, т. I, стор. 33, 42, 46). Він відкидає виробництво,

¹ „Історія України“, т. I, стор. 30.

² Там же, стор. 31.

як основу для визначення суспільних відносин в соціально-економічних формаціях. Таким чином, прикриваючись зауваженнями, що рабський спосіб виробництва не має великого поширення, Редін по суті протягує твердження, що в XI—XII ст. в Київській Русі існувала рабовласницька формація. Так троцькіст-націоналіст Редін фальсифікує, перекручує марксистсько-ленінське вчення про суспільно-економічні формації.

Справді ж, в Київській Русі вже в IX ст., на базі розкладу патріархально-родових відносин, складалися феодальні відносини. Патріархально-родові відносини зберігалися ще в X і XI ст. в формі спільного володіння випасами, річками, наявності кривавої помети. Але вони не відігравали вже вирішної ролі в соціальних відносинах. В основі класових виробничих відносин лежала експлуатація феодалами селянства. Походи київських князів Олега, Ігоря, Святослава, Володимира і інш. на підвладні їм землі провадилися з метою збирання дани — меду, воску, хутра і челяді. Князі грабували селянство феодальними методами і це було основним визначальним чинником пацування експлуаторів. Захоплені в полон і зібрані на полях раби лише в певних розмірах використовувалися, як робоча сила, та й то переважно для обслуговування хатніх потреб господарства князів-феодалів. Більшу частину зібраних рабів феодалі-работоргівці продавали на східних і візантійських ринках. Отже рабовласництво не було головним, визначальним основи суспільних відносин. В Київській Русі рабство не перетворилося в спосіб виробництва, не стало основою рабовласницької формації. Воно виникло, як складова частина зростаючого феодалізму, і існувало переважно в формі работоргівлі.

Маркс і Ленін, висвітлюючи розклад первісного комунізму, виникнення класів, зростання класових суперечностей, утворення держави, як апарату панування експлуаторів, завжди виходили з аналізу стану виробництва і виробничих відносин. Аналізуючи історичний процес Київської Русі, Маркс і Ленін показали, що в основі Київської держави, як апарату панування феодалів, лежав феодальний спосіб виробництва, що експлуатація селянства феодалами на перших шаблях розвитку Київської Русі полягала в збірній дані й полюдді. Ленін не раз підкреслював, що феодальні відносини в Київській Русі існують вже в IX ст.,¹ що „...відробітки тримаються мало не з початку Русі (землевласники кабалили смердів ще за часів Руської Правди), увічнюючи рутинну техніку...“²

Подаючи характеристику соціальних відносин Київської Русі, Ленін підкреслював, що вже в XI ст. в Київській Русі кріпосницькі відносини склалися в цілу систему і селянин примушений був працювати на поміщика.³

„Відробітна система господарства, — говорив Ленін, — неподільно панувала в нашому землеробстві з часів Руської Правди і аж до сучасного обробітку приватновласницьких полів селянським інвентарем...“⁴

Отже за Леніним, в XI ст. феодальні відносини були вже пануючими. Відробітна система господарства неподільно панувала з часів „Руської Правди“. А троцькіст Редін твердить, що в XI ст., за часів „Руської Правди“ „процес феодалізації лише починався“⁵.

Розвиток феодальних виробничих відносин Редін відносить на значно пізніші часи — на XII—XIII ст. Він намагається довести, що лише в XIII ст. Україна переходила остаточно до наступної формації — феодалізму („Історія України“, т. I, стор. 40).

Ревізуючи ленінську схему історичного процесу в питанні про виникнення феодалізму, Редін по-меншовицько-троцькістському висвітлює і процес виникнення класів феодального суспільства: класу феодалів і феодально-залежного селянства.

Основних шляхів виникнення феодально-залежного селянства за Редіним було три: це еволюція смердів, закупів і холопів.

„...було три проміжні групи, — пише Редін, — що виникли з розкладу великої сім'ї та згодом остаточно перетворилися на феодально-залежне селянство. Це були смерди, закупи, холопи.“⁶

Отже, смерди, закупи і холопи, за Редіним, — лише три шляхи, якими дрібний виробник-селянин у процесі розкладу родоплемінних організацій попадав у залежність до експлуаторів.

¹ Ленін, Твори, т. XVII, стор. 514.

² Ленін, Твори, т. III, стор. 150.

³ Ленін, Твори, т. XI, стор. 98.

⁴ Ленін, Твори, т. III, стор. 242.

⁵ „Історія України“, т. I, стор. 30.

⁶ Там же, стор. 26.

Троцькіст Редін відкидає ленінське твердження, що смерди були одним із шарів феодально-залежного селянства. Він смердів відносить до категорії вільних селян, що лише стоять на шляху до феодальної залежності, він не раз повторює, що смерди, закупи, холопи — „такі були три стежки, що нині людність України йшла до єдиного класу феодального суспільства“, до того, щоб стати закріпаченим селянством.

„Смерди закупи, холопи, — писав Редін, — це три шляхи розвитку і складання феодального способу виробництва в сільському господарстві України“.¹

Заперечуючи, що смерди, закупи і холопи є лише окремі прошарки феодально-експлуатованого селянства, троцькіст Редін протягував меншовицько-троцькістські настанови про „проміжні групи“, про три шляхи виникнення феодального селянства.

В дійсності смерд, холоп і закуп, — це тільки три різні ступені залежності селян від феодалів, а не три шляхи виникнення феодально-залежного селянства. Виникнення феодально-залежного селянства мало два джерела: класова диференціація великих сімей і війни між племенами. На основі привласнення засобів виробництва родовою аристократією і забрання в рабство полонених утворюється феодальне класове суспільство Київської Русі.

З другого боку, характеризуючи смердів, закупів, холопів, як „проміжні групи“, націоналісти і троцькісти затушкують експлуатацію селянства феодалами і цим самим ідеалізують взаємовідносини між селянством і пануючим класом Київської Русі. Але меншовицько-троцькістська контрабанда, протягувана Редіним, цим не обмежується. Клас феодалів — експлуаторів селянства Редін характеризує як захисників селянства. Реакційну теорію про феодалів, як захисників селянства, скеровану на виправдання феодальної експлуатації, троцькіст Редін в різних модифікаціях повторює не раз. Завоювання хозарськими феодалами окремих слов'янських племен він малює, як добровільне підданство. „У другій половині IX ст., — писав Редін, — частина слов'янських племен піддається під владу хозарів...“².

Далі він пише, що хозари „беруть під свій захист“ слов'янські племена — сіверян, в'ятчів і радимичів, а поляни віддаються під зверхність хозарів „з своєї власної охоти“ (Історія України, т. I, стор. 12).

В іншому місці Редін пише, що варязькі князі і їх дружинники, хоч і накладали на селян дань і податки, „але захищали їхне дрібне господарство від розгрому, від пограбування іншими визискувачами“ („Історія України“, т. I, стор. 28).

Під схему меншовицько-троцькістського трактування зміни укладів Редін підганяє і боротьбу експлуатованих селян та ремісників проти феодалів і купців-лихварів. Боротьбу селянства і ремісників проти феодалів він звужує і затушковує, вводячи її лише до повстань 1068 і 1113 рр., „що починалися на вічі“ („Історія України“, т. I, стор. 40). Але й ці повстання він висвітлює по-меншовицько-троцькістському, як реакційні по своїй соціально-економічній спрямованості. Повстання 1068 та 1113 рр., за Редіним, були спрямовані на повалення работоргової експлуатації і заміну її феодальною.

„...гасла обох київських революцій — і 1068 і 1113 рр., — пише Редін, — були гаслами сприяння розвиткові феодального способу виробництва, гаслами боротьби проти залишків хизацького работорговельного визиску“.³

Отже, боротьбу експлуатованих селян і ремісників проти феодалів-работорговців Редін висвітлює як боротьбу за феодальний спосіб виробництва, за інтереси феодалів — експлуаторів. Така характеристика класової боротьби селянства Київської Русі, що впливає з попередньої характеристики феодалів, як захисників селянства, є не що інше, як меншовицько-троцькістська фальсифікація історичного процесу.

Справді ж революційна боротьба селянства і ремісників Київської Русі була спрямована проти експлуаторів-феодалів; боротьба їх об'єктивно була скерована на знищення феодальної і рабської форм експлуатації.

Висуваючи рабство, як основу соціальних відносин Київської Русі, Редін по-слідовно протягує меншовицько-троцькістські твердження, що влада київським князям потрібна була для забезпечення умов збирання і вигідного збуту рабів на східних і візантійських ринках. Влада Київських князів, за Редіним,

„... ґрунтувалася на грабіжницьких наскоках на слов'янські племена, на збиранні цієї грабіжницької здобичі, на продажу її за кордоном, на раптових несподіваних для населення наїздах...“⁴

¹ „Історія України“, т. I, стор. 31.

² Там же, стор. 11.

³ Там же, стор. 42.

⁴ Там же, стор. 33 — 34.

Він не раз підкреслює, що IX—X ст. були „...часами розквіту кнївської работорговельної держави“¹, що влада кнївських князїв мала „грабїжницький, работорговельний характер“.²

Дїєю работоргівля відогравала велику роль у Кнївській Русї. Для збирання рабів, тримання їх у покорї і для работоргівлї кнївським князям-феодалам потрібнї були добре озброєнї й мїцнї ватаги дружин. Але влада для феодалів потрібна була насамперед для постійного витискування феодалними засобами додаткового продукту з селянства. Пояснювати виникнення влади князїв-феодалів потребами забезпечення работоргівлї, це значить базувати виникнення держави не на основї виробничих відносин, а на обмінї.

Троцькіст Редїн в основу держави кладе не виробництво і класовї відносини, а обмін. Отже і в питаннї про класовї основи держави він відкидає вчення марксистаму-ленїнізму і замїняє його троцькізмом. Вся ця меншовицько-троцькістська система поглядів, протягувана Редїним у підручнику, пореплітається з націоналістичними положеннями. По-буржуазно-націоналістичному троцькіст Редїн характеризує Кнївську Русь, як централїзовану державу, що лише в XII ст. втрачає певну „єднїсть державного органїзму“ („Історія України“, т. I стор. 42). Виходячи з цих буржуазно-націоналістичних положень, Редїн відкидає період феодалної роздрібленостї Кнївської Русї і по-націоналістичному висуває період розкладу Кнївської держави. В дїйсностї Кнївська Русь являла собою систему окремих роздрібнених феодалних князївств, що підлягали феодалній залежностї кнївського князя і „не мала єдностї державного органїзму“, як намагається довести троцькіст Редїн.

Подібну характеристику держави Кнївської Русї викрив і скритикував Маркс у своїй роботї „Secret diplomatic history of the lighteenth centry“. Маркс, викривляючи ілюзорнїсть централїзованої держави, писав, що Кнївська Русь складалася з системи феодалних князїв, де була „...васальна залежнїсть безпленого володїння або феодалнї володїння, що складалися з держав,— якї платили дань“. Маркс дав чїтку і яскраву характеристику владї кнївських князїв:

„Безглузда, громїздка, скороспїла імперія, нагромаджена Рюриковичам, як і інші імперїї подібного росту, була розбита на удїли, подїленї і подроздїленї між нащадками завойовників, роздїралися на шматки феодалними війнами і втручанням чужих народів. Найвища влада великого князя зникає перед суперницькими претензіями 70 князїв кровї“ (К. Marx „Secret diplomatic history of the lighteenth century“ chapt V“).

Цю давно відому Марксову характеристику Кнївської Русї троцькіст Редїн відкидає і слїдом за Плехановим, Рожковим і Рязановим подає меншовицько-троцькістську. Далї троцькіст Редїн у завальованому виглядї протягував націоналістичну характеристику завоювань татарських феодалів. Він слїдом за фашистом Яворським малює панування татарських феодалів, як „...певне полегшення для виробників“, що вписє татарськими феодалами населення „був порівняно легкїй для виробників. Він не заважав розвиткові їхнього господарства“. В націоналістично-троцькістському ексгазі Редїн доходить до перетворення татарських феодалів на носїв культурного феодалїзму „найпрогресивнїшого типу“, що притягають на свїй бїк ремїсників та селян, „встановлюючи для них порівняно легкї форми феодалного оподаткування“ („Історія України, т. I, стор. 46—47“).

Троцькіст Редїн зовсім відкидає Марксову характеристику завоювань татарських феодалів.

„Монгольські татари,— писав Маркс,— запровадили владу систематичного терору; спустошення та суцїльна рїзання стали основою їхнього управління. Малочисленнї, порівнюючи з розмірами своїх величезних завоювань, вони бажали прославити їх ореолом жаху та зменшити суцїльною рїзанню населення, що могло повстати в тїлу. Крім того, в утвореннї спустошень ними керував той самий економічний принцип, що знищив населення гірської частини Шотландїї та Кампанї ді-Рома — перетворення людей на овець, а родючі заселенї землї — на пасовиська“ („К. Marx „Secret diplomatic history of the lighteenth century“ chapt“).

Редїн по-меншовицько-троцькістському пояснює причини переходу галицько-волинських земель до складу польської і литовської держав. Він зовсім відкидає боротьбу феодалів проти селянства і намагання їх знайти допомогу у литовських

¹ „Історія України“, том I, стор. 30.

² Там же, стор. 24.

і польських феодалів проти селянства, як одну з основних причин переходу галицько-волинських земель до Литви і Польщі. Приєднання цих земель до складу польської та литовської держав, за Рединим, відбулося тому, „...що торгівля вимагала ширшого державного терену, безпечніших торговельних шляхів, вільного проїзду до Західної Європи“ („Історія України“, т. I, стор. 57).

Характеризуючи становище галицько-волинських земель у складі польської і литовської феодальних держав, він затушковує військово-феодалну колоніальну експлуатацію польськими і литовськими феодалами селянства галицько-волинських земель.

Отак у першому розділі підручника, написаному Рединим, подана розгорнута меншовицько-троцькістська і націоналістична концепція в питаннях виникнення і розвитку класів і класової боротьби в Київській Русі.

У другому розділі „Розвиток феодально-кріпацьких відносин“ націоналіст Карпенко подав націоналістично-троцькістське висвітлення економічного розвитку України XVI і першої половини XVII ст. Відомо, що Грушевський, „обгрунтовуючи“ націоналістичну тезу про окремішність господарського розвитку України від господарського розвитку Росії, затушковував експлуаторську природу українських поміщиків і буржуазії. Розвиток феодально-кріпосницьких відносин і посилення феодальної експлуатації селянства на Україні у XVI і першій половині XVII ст. Грушевський ставив у залежність виключно від зросту торгових зв'язків України з Західною Європою. Зростання торгових зв'язків України з західноєвропейськими країнами у Грушевського є основною причиною покріпачення і обезземелення селянства на Україні. Грушевський відкидає зростання суспільного поділу праці, розвиток ремісництва і, на основі цього, — пожвавлення обміну на внутрішньому ринку, як основну причину посилення феодальної експлуатації селянства на Україні XVI і першій половині XVII ст.

Ці націоналістичні настанови Грушевського Карпенко протягував у підручник. Багато місця він приділив „обгрунтуванню“ залежності розвитку феодально-кріпосницьких відносин на Україні від розвитку капіталістичної мануфактури в Західній Європі. Внутрішні причини зростання феодальних відносин на Україні за Карпенком, підпорядковані зовнішнім. Розгляд розвитку внутрішньої торгівлі і міст на Україні у націоналіста Карпенка є ширмою, якою прикриваються націоналістичні погляди Грушевського.

Прямат виробництва над обміном є одна з основ матеріалістичного вчення марксисту-ленінізму. Основоположники марксисту, підкреслюючи зворотний вплив торгівлі на виробництво, завжди ставили розвиток торгівлі у залежність від виробництва.

„Виробництво, — писав Енгельс у листі до Конрада Шмідта, — є кіпечкінцем вирішним. Але як тільки торгівля продуктами відокремлюється від виробництва у власному розумінні, вона слідує своєму власному рухові, над яким загалом і в цілому панує виробництво“.¹

Націоналіст Карпенко, протягуючи настанови Грушевського про те, що торгові зв'язки України з Західною Європою є основною причиною розвитку феодально-кріпосницьких відносин на Україні, відкидає вчення марксисту-ленінізму про примат виробництва над обміном.

Розвиток капіталізму в Західній Європі Карпенко висвітлює з буржуазних позицій. Географічні відкриття він висуває, як основну причину розвитку капіталістичної мануфактури в Західній Європі.

„Величезне поширення світового ринку, викликане цими географічними відкриттями, і вплив золота до Європи з нових колоній, — пише Карпенко, — склали величезний попит на товари європейської промисловості, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринкові. Цей попит... і став за стимул до реорганізації середньовічних форм промисловості і до створення мануфактури“.²

Отже, зовнішня торгівля Карпенко вважає за основну причину виникнення і розвитку капіталістичної мануфактури в Західній Європі. В дійсності ж відкриття Америки і морського шляху в Індію стало можливим тільки тоді, коли на континенті Європи промисловість, на основі суспільного поділу праці, розвинулася до такого рівня, що давала змогу будувати кораблі для океанського плавання, коли

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, „Письма“, Соцекгиз, 1931 р., стор. 378.

² „Історія України“, т. I, стор. 59.

європейська промисловість розвинулася до таких розмірів, що не вистачало вже зварядь обміну — срібла, золота — і виникла потреба розширення ринку сировини.

Надання виключної ролі зовнішній торгівлі у висвітленні розвитку феодально-кріпосницьких відносин на Україні у Карпенка особливо яскраво виявляється в аналізі економічних і соціальних процесів у різних районах України: в Галичині, Волині, Поділлі і на Східній Україні. В цьому питанні він подає націоналістичну троцькістську періодизацію економічного розвитку цих районів.

Галичина і Західна Волинь, за Карпенком, втягуються в торгові стосунки з західноєвропейськими ринками в кінці XV і на початку XVI сторіччя; Волинь і Поділля — в другій половині XVI ст., а Київщина і Подніпрів'я — в першій половині XVII ст. На Східній Україні — Київщині і Подніпрів'ї, за схемою Карпенка, ще на початку XVII ст. не було фольварків і пащичин („Історія України“, т. I, стор. 68, 69).

В дійсності ж на Волині й Поділлі вже в 20—40 рр. XVI століття, на основі зростаючого поділу праці, виділення ремесла, поширювалася внутрішня торгівля, виникали нові міста і розширялися поміщицькі фольварки. Біля м. Луцька вже в 30—40 рр. існують фольварки і розширюються поміщицькі поля. На Київщині і Подніпрів'ї зростає торгівля вже в другій чверті XVI ст. Ілюстрації 1545—1552, 1564—1565 рр. дають багатий матеріал про зростання внутрішньої торгівлі на Волині, Поділлі і Київщині. Кріпосницькі відносини, хоч порівнюючи і в менших розмірах, існували і зростали на Київщині і Подніпрів'ї.

Ставлячи у виключну залежність розвиток феодально-кріпосницьких відносин на Україні від торгових зв'язків з Західною Європою, Карпенко, слідом за Грушевським, намагався історично „обгрунтувати“ контрреволюційне гасло націоналістів — орієнтації на капіталістичну Європу.

Націоналістична схема економічного розвитку України, розгорнута Карпенком, переплетена з троцькістськими положеннями про шибі примітивність, цілковиту відсталість економічного розвитку України.

Схема економічного розвитку окремих районів України, розвинута Карпенком, є націоналістично-троцькістська. Націоналістично-троцькістська суть її спрямована на те, щоб обгрунтувати ідеалізацію козацтва, затушкувати класові суперечності серед нього й вилунувати козацьку старшину, як нову революційну силу. Козацтво Карпенко характеризує, як вільних колонізаторів, серед яких у другій половині XVI ст. нібито ще не було класової диференціації. Характеризуючи втікачів-селян від феодально-кріпосницької експлуатації і заселення Подніпрів'я, Карпенко пише:

„Як вільні колонізатори посідають вони на праві „займанщини“ ці дикі степи, складаючи в основній масі розряд так званого „ненослушного“ чи козацького населення тутешніх місць“.¹

В іншому місці Карпенко подає ще більш розгорнуту націоналістичну ідеалізацію козацтва, характеризуючи його, як новий клас — козацтво.

„Ці ось нові колонізатори вільних земель, що не хотіли визнавати над собою суду ні місцевого пана, ні старости, ні навіть міста, — пише Карпенко, — і склали основну масу того вільного населення Східньої України, що зветься козацтвом і з другої половини XVI ст. вступає в класову боротьбу, як нова соціальна сила“.²

Отже, у автора козацтво — це „вільні колонізатори“, що займаються рибними ловами, нападами на татарські улуси і турецькі міста, не маючи в своїх надрах класових суперечностей і класової боротьби. Класова диференціація серед козацтва, за Карпенком, виникає значно пізніше — під кінець XVI ст., коли на Подніпрів'ї посилюється вплив шляхти й купецтва. Таке висвітлення першого етапу розвитку козацтва є пропагандою поглядів Грушевського, Яворського, Єфремова та інших українських націоналістів.

В дійсності основну масу цих „вільних колонізаторів“ становили селяни — втікачі від феодально-кріпосницького гніту. На Подніпрів'ї більша частина втікачів забирала ніякого сільськогосподарського майна, яке вона мала, живучи на Волині й Поділлі. На Подніпрів'ї одна частина цих втікачів попадала в кабалу до купців-рибпромисловців чи шляхтичів, що грабували татарські улуси та турецькі міста. Друга частина селян-втікачів осідала на старостинських, шляхетських і монастирських землях і змушена була нести феодальні повинності чи в формі пащичин, чи віддавати шляхті частину риби, меду й інших сільськогосподарських продуктів.

¹ „Історія України“, т. I, стор. 69.

² Там же, стор. 69.

Класову диференціацію цих „вільних колонізаторів“ досить яскраво характеризують вже документи середини XVI ст. Так, в люстрації 1552 року прямо зазначається, що серед козацтва існують різні класові групи: одні, займаючись ухидництвом, повинні були частину улову віддавати, як феодальну повинність, старості; інші, не маючи ніяких засобів до життя, наймались до місцевих бояр і міщан.

„Козаки, которые домовъ тамъ въ Черкассахъ не мають, и тые дають старосте колядки по шестижъ грошей и сена косять ему по два дни на лете толоками за его стравою и за медомъ. А котрыи козаки, не отъходячи у козацъство на поле, ани рекою у пизъ, служать въ местехъ бояромъ або мещаномъ, тыл старосте колядки давати, ани сена косити не повинни“¹.

Отже, класова диференціація серед козацтва була яскраво виявлена вже в середині XVI ст. Але націоналіст Карпенко це обходить. Декларуючи наявність класової диференціації серед козацтва на Запоріжжі лише в кінці XVI ст. і прикриваючись формальною критикою націоналістичної історіографії, Карпенко характеризує Запорізьку Січ, як „сталу артільно-військову організацію з виборним командним складом“; він вихваляє неіснуючий „артільний демократизм“ Запорізької Січі², Приховуючи експлуаторську роль козацької старшини й купецтва на Запоріжжі, Карпенко зводить їх роль до організаторів походів на татарські улуси й турецькі міста.

В дійсності ж козацька старшина, органіжуючи ці походи, левову частку награбованого забирала собі, а козацькій голоті лишала незначну частину.

В 1502—1503 рр., після неодноразових нападів на татарські улуси, пограбування татарських купців, керівники цих розбійних походів (козацька старшина) поділила награбоване майно так, що одному з них — Каленку дісталася штука сукна, дороге каміння, перли і золоті гудзюки. В 1538 р. підчас нападу на Очаков козацька старшина захопила в полон, крім всього іншого, багатого очаківського феодала, Мустафу. При розподілі награбованого одному старшині дістався Мустафа, якому він, протримавши деякий час у себе, дав можливість викупитися за 50.000 аспр. („Жерела до історії України — Русі“, т. VIII, стор. 5—6).

Жадоба наживи і збагачення в козацькій старшині до того зростала, що навіть у відбитих у татарських феодалів українських полонених селян вона вимагала викупу. Тих селян і ремісників, що не мали можливості заплатити викупу, козацька старшина продавала татарським феодалам. Це явище набрало настільки масового характеру, що польський король Сігізмунд видавав накази, якими встановлював таку на викуп відбитих у татар майна і людей. („Архів, Юго-Западной Росси“, ч. VIII, т. I, стор. 44). Організуючи напади на татарські улуси і турецькі міста, збагачуючись від походів, козацька старшина тим самим відтягала козацьку бідноту і селянство від боротьби проти шляхти — магнатів, проти шляхетської диктатури. Козацька старшина допомагала шляхті — магнатам поширювати колоніальні загарбання на сході Європи. Вона була ландскнехтом у магнатів і польського уряду. На Запоріжжі козацька старшина, встановлюючи свою диктатуру, ретельно захищала інтереси шляхти — магнатів, стримуючи козацьку сірому від боротьби проти феодално-кріпосницької системи. На цьому ґрунті на Запоріжжі точилася жорстока класова боротьба між козацькою сіромою і старшиною. В 1598 р. класова боротьба набрала такої гостроти, що впродовж в повстання сіроми проти старшини. Після селянських повстань в 1592—1597 рр. на Волині й Київщині повстанці тікали на Запоріжжя і знову організовувалися для боротьби проти шляхти. Але козацька старшина на чолі з Байбузою вживала всіх заходів, щоб не допустити виступу козацької сіроми. Байбуза, щоб відтягти сірому, організував похід на татар, що в той час ішли на Угорщину. Козацька сірома на чолі з Полоусом, довідавшись про ці заходи козацької старшини, повернулася на Запоріжжя, перебила залишену старшину й забрала старшинські човни, майно й гроші. Байбуза негайно повернувся на Запоріжжя й почав придушувати повстання сіроми. Зчинилася бійка, в якій старшина перемогла. Частину повстанців було покарано, а друга частина після поразки втікла з Запоріжжя. Так козацька старшина розправлялася з повсталим селянством і козацькою сіромою. Карпенко затушковує експлуаторську роль козацької старшини. Він говорить, що старшина ділилася з козацькою голотою прибутками.

Висвітлюючи по-націоналістично-троцькістському економічний розвиток України XVI ст. і першої половини XVII ст., Карпенко провадив націоналістичну ідеалізацію козацтва, затушковував класову диференціацію і класову боротьбу серед нього і пям самим пропонував націоналістично-троцькістську теорію про „єдиний національний фронт“. Особливо широко Карпенко розгортає теорію „єдиного націона-

¹ „Архів Юго-Западной Росси“, ч. VII, стор. 82.

² „Історія України“, т. I, стор. 73.

нального фронту" у висвітленні міського населення і його взаємовідносин з шляхтою. Тут українська торгова буржуазія — купецтво і експлуатовані ним ремісники виступають єдиним фронтом проти польської шляхти.

„Утиски, що їх зазнають українська буржуазія і міщанство, — пише Карпенко, — і примушують їх об'єднатись у церковні братства, що вже з останньої чверті XVI ст. починають виступати в українських містах як бойові організації української буржуазії і під прапором релігійної боротьби намагаються обстоювати своє панівне становище в місті, збираючи навколо цих братств усі опозиційні елементи шляхетської диктатури. Під виглядом релігійної боротьби проти утисків православної церкви в Польщі українська буржуазія, спираючись на масу українського міщанства, домагається скасування того неповноправного стану, тих обмежень, що їх зазнавало українське населення, а з ним і торговельна буржуазія в українських містах". („Історія України", т. I, стор. 88).

Таким чином, об'єднавши торгову буржуазію і ремісників, Карпенко далі формує „єдиний національний фронт", приєднуючи до нього селянство і українську православну шляхту, яка нібито намагалася „зберегти в Польській державі свою феодальну окремішність від польської шляхти..." („Історія України", т. I, стор. 89).

Справді ж братства, що їх Карпенко перетворив на всенародну організацію, були організаціями української дрібної і середньої шляхти і купецтва. Ці організації української дрібної, середньої шляхти і купецтва не об'єднували в своїх лавах ні ремісників, ні селянства. Вони ставили своїм завданням добитись від магнатства поширення своїх прав на експлуатацію дрібного виробника-селянина і ремісника. Свою експлуаторську природу православна шляхта, козацька старшина і купецтво намагалась прикрити релігійним серпанком боротьби за православну віру. Таким чином і у висвітленні класових взаємовідносин у містах Карпенко пропугує націоналістично-троцькістську концепцію „єдиного національного фронту", яка тепер стала одною з основних тез платформи контрреволюційного блоку уламків українських націоналістів і троцькістів.

У розділі „Селянська революція 1648 р." Карпенко розгортає націоналістично-троцькістські погляди на селянство. Класовій боротьбі селянства проти феодалів він не надає основної вирішальної ролі. Селянство, за Карпенком, боролось не за знищення феодально-кріпосницької експлуатації, а лише проти посилення феодально-кріпосницького гніту.

„Грунтом, на якому вибухла ця революція, — пише Карпенко, — була суперечність між інтересами селянства, що намагалось вийти на ринок, як дрібний товаровиробник, і посиленням феодально-кріпосницького гніту, принесеним на Україну шляхетською диктатурою, під впливом розвитку грошових відносин на Україні й включення її господарства, феодального своєю суттю, у світовий ринок".¹

Таким чином, за націоналістично-троцькістськими настановами Карпенка, селянство бореться лише за вихід на ринок, за послаблення феодального гніту. Класову боротьбу селянства за знищення феодально-шляхетської диктатури націоналіст Карпенко підміняє лише виступами за економічні інтереси. Зате козацьку старшину він ідеалізує, висуває її, як гегемона, керівника і організатора селянських рухів кінця XVI і першої половини XVII сторіччя.

Козацька старшина протягом другої половини XVI і першої половини XVII ст. не була ні керівником, ні „організаційним центром" селянських рухів. Селянські рухи виникали завжди як стихійні рухи. Тільки тоді, коли селянські повстання розростались, охоплювали значний район, козацька старшина теж виступала проти магнатства. Селянський рух козацька старшина намагалась використати для поширення свого класового панування; разом з дрібною шляхтою вона використовувала класові суперечності селян з поміщиками для здобуття собі мастків і привілеїв на закріпачення селянства. Так діяли представники козацької старшини і шляхти — Косинський, Лобода, Наливайко.

В усіх селянських повстаннях кінця XVI і початку XVII ст. козацька старшина відігравала контрреволюційну роль. В найвирішальніші моменти революційної боротьби селянства вона йшла на угоди з магнатством, складаючи нові реєстри козацтва. Випициків, які не попадали до складу реєстрових козаків, вона допомагала магнатам повертати в кріпацтво. Так робила козацька старшина на чолі з Байбузою, Сагайдачним, Дорошенком, Чорним, Павлюком, Острянцем.

Затушковуючи контрреволюційну роль козацької старшини, Карпенко висуває її як ініціатора селянської війни 1648—1654 рр., як керівника селянських повстань

¹ „Історія України", т. I, стор. 92.

на першому етапі війни. Він цілком ставить у залежність розгортання селянських повстань напередодні 1648 р. від опозиційних виступів козацької старшини проти магнатів. Селянство, за Карпенком, лише „...збирало в собі нові сили, що тільки чекали нового вибуху. Цим вибухом і стало нове повстання козацтва під проводом Богдана Хмельницького...“¹

Карпенко неодноразово повторює основне націоналістичне твердження, що вихідним моментом для селянського повстання був „виступ Запоріжжя 1648 року під проводом Хмельницького, що став за вихідну точку великої селянської революції 1648—1654 рр.“²

Далі Карпенко продовжує розвивати свою націоналістично-троцькістську теорію „єдиного національного фронту“. В 1648—1649 рр., за Карпенком, усі класи українського суспільства виступили одностайно проти шляхти. Цю боротьбу проти польської шляхти очолювали: козацька старшина і заможні шари міста й села. („Історія України“, т. I, стор. 112, 113, 115). Козацька старшина, за Карпенком, обростала повстанськими загонами. До старшинсько-козацьких військ приєднуються загопи селянства, міського купецтва і плебеїв. Єдине, що він бачить за цей період — це непослідовність, „опортунізм“ в тактиці козацької старшини. Але в цілому це є боротьба єдиним фронтом проти шляхти. Лише після Зборовської угоди козацька старшина, за Карпенком, зрадила селянським масам і тоді почалася селянська революція проти козацької старшини („Історія України“, т. I, стор. 127).

Таким чином, теорію „єдиного національного фронту“ Карпенко розгорнув у формі двох революцій: перша — це виступ єдиним фронтом усіх класів українського суспільства проти польської шляхти; друга революція починається з 1649 року — це боротьба селянства проти шляхти і козацької старшини.

Висуваючи козацьку старшину як ініціатора селянської війни, надаючи їй вирішальної ролі в розгортанні боротьби проти магнатства, Карпенко виходить з настанов Грушевського, Плеканова, Рожкова. Подібні положення розгортав у свій час Лассаль. Відомо, що Лассаль, а за ним меншовики-троцькісти надавали дворянству вирішальної ролі в селянських війнах. Лассаль ідеалізував Зікінгена — керівника дворянським рухом під час селянської війни 1525 р. в Німеччині. Ці лассальянсько-меншовицько-троцькістські настанови про роль дворянства в селянській війні викрили й критикували Марке і Енгельс в своїх листах до Лассалья. Марке і Енгельс, у своїх листах до Лассалья, з приводу його драми „Зікінген“, різко і чітко підкреслили, що виступ дворянства на чолі з Зікінгеном був виступом „класу, що гинув“, що дворянство в селянській війні було носієм реакційних класових інтересів. Марке і Енгельс критикували Лассалья за те, що він виступи дворянства проти князів-феодалів висунув наперед, поставив їх вище селянсько-плебейської боротьби проти феодальної системи. (Листи Маркса і Енгельса до Лассалья, надруковані в збірнику „Літературне наследство“, 1932 р. № 3, стор. 15—22).

Подібно-тотожну роль до німецького дворянства в 1523—1525 рр. відіграла козацька старшина в селянській війні 1648—1654 рр. на Україні.

Козацька старшина, як класовий антагоніст селянства, не ставила своїм завданням підняти й організувати селянство на повстання. Вона боялась розгортання революційної селянської боротьби проти шляхти. Напередодні селянської війни, коли загострилися суперечності між козацькою старшиною, дрібною шляхтою і магнатством, козацька старшина вживала всіх заходів, щоб мирним шляхом дійти згоди з магнатством. Але коли козацькій старшині не вдається дійти згоди з магнатством в судах, Хмельницький відправляється на Запоріжжя. Тут він не вживає заходів до організації селянства на повстання. На Запоріжжі він збирає шляхту, реєстрових козаків — заможні верхи козацтва, зав'язує зносини з татарськими ханами, просячи в них військової сили для збройного виступу проти магнатства. Отже козацька старшина на чолі з Хмельницьким ще до початку селянської війни шукала підтримки проти магнатів не в селянстві, а в татарських феодалів.

В кінці 1647 і на початку 1648 року, коли Хмельницький ще тільки збирав козацьку старшину, дрібну шляхту і реєстрових на Запоріжжі, вів переговори з татарським ханом, на Подніпрів'ї вже розгорталися селянські повстання. Гетьман магнатських військ Лотоцький уже в березні 1648 року вів відкриту війну з загонами повсталого селянства. На Лівобережжі магнат Вишневецький, борючись проти селянства, відібрав у нього кілька тисяч самопалів. Теж саме робили й інші магнати України. Виступ Хмельницького з Запоріжжя в квітні — це вже був похід по слідах ростучих селянських повстань на Подніпрів'ї.

Націоналіст Карпенко затушковує контрреволюційну роль козацької старшини на протязі всієї селянської війни. Козацьку старшину він подає, як незначну класову силу, що плентається в хвості селянських повстань і змушена через хід револю-

¹ „Історія України“, т. I, стор. 108.

² Там же, стор. 111.

дійних подій виступати проти магнатства. Характеризуючи стаповище на Україні після корсунського розгрому магнатеьких військ, Карпенко пише, що „не Хмельницький вів і керував революцією, а революція вела й керувала ним“.¹

Це націоналістичне твердження автора скероване на затушковування контрреволюційної ролі козацької старшини, яка вже на початку селянської війни 1648 року виступає як активна сила в боротьбі проти ростучого революційного селянського руху. Б. Хмельницький заборонив селянам організуватися в окремі загони й вести боротьбу проти магнатів і шляхти. Козацька старшина на чолі з Хмельницьким примушувала селян відбувати панщину. Богдан Хмельницький роздавав шляхті і манастирям привілеї на маєтки.

Отже, з самого початку селянської війни козацька старшина провадила послідовну класово-витриману політику захисту феодално-кріпосницьких відносин середньої і дрібної шляхти.

Карпенко протягнув у підручник націоналістичну періодизацію селянської війни 1648 року. Основою для поділу селянської війни на етапи в нього служить хід воєнних подій і укладання мирних угод козацької старшини з магнатством, тобто 1618 рік — початок селянської війни — Зборовська угода, Білоцерківська і Переяславська „угоди“. Така періодизація селянської війни є націоналістична, бо вона поділяє історичний процес за подіями угодовського контрреволюційного класу — козацької старшини.

В основу періодизації селянської війни треба класти етапи розгортання і піднесення селянського руху. Селянські повстання протягом 1648 року, зростаючи і поширюючись з кожним місяцем, найбільших розмірів набули в другій половині 1648 року. Протягом всього 1648 року козацька старшина гальмувала розгортання селянської боротьби проти шляхти. Вона не в силі була сама придушити селянські повстання і тому уклала Зборовську угоду з магнатами. Своїми карними експедиціями старшина допомагала магнатам придушувати селянський рух, загаяти селянство в підданство шляхті... Нова хвиля селянських повстань піднімалася в 1649 р. і на початку 1650 року. В цей період селянські повстання охопили не тільки Україну, а й значну частину Білорусі й Польщі. В 1651 р. в Польщі виникло повстання селян під проводом Костки Палеретського. Розгромивши нову хвилю селянських повстань, козацька старшина склала з магнатами нову Білоцерківську угоду. Після Білоцерківської угоди селянський рух був знеслений, хоч ще неодноразово розгортався і підносився до широких розмірів. Козацька старшина заповідливо шукала міцної військової допомоги для придушення селянського руху, поки не знайшла її у російського самодержавства, віддавши Україну у феодалну залежність московському цареві.

Селянська війна не закінчується 1654 року, коли козацька старшина уклала спілку з російським дворянством. Навіть об'єднані військові сили українських і російських феодалів не спроможні були в перші роки остаточно придушити селянські повстання. Вони ще широко розгортаються в 1656 — 1657 рр. і особливо в 1658 році. Селянські повстання 1658 року були останньою найбільшою хвилею селянського руху. Отже, селянська війна закінчилася не в 1654 р., як це висвітлювали націоналісти і троцькісти, а тривала з 1647 до 1659 року.

Націоналістично-троцькістська ідеалізація козацької старшини, розгорнута Карпенком, знайшла повне своє завершення в розділі „Розвиток феодално-кріпацької системи в другій половині XVII і у XVIII ст.ст.“, написаному Свідзинським, якого було викрито, як фашиста, контрреволюціонера, шпигуна. Сучасні фашистські „теорії“ про „самостійність“ і „соборність“ України Свідзинський поклав в основу висвітлення історичного процесу України XVII — XVIII ст. Контрреволюційну боротьбу української буржуазії і поміщництва проти диктатури пролетаріату фашист Свідзинський намагався „обгрунтувати“ історично, ідеалізуючи минуле українського поміщництва, висвітлюючи його діяльність у минулому, як конструктивну, творчу, позитивну для історичного розвитку України.

Вже в перших рядках розділу фашист Свідзинський протягує фашистське твердження, ніби вся класова боротьба на Україні зводилася до боротьби за утворення „єдиної української держави“.

„Отже, в наслідок поразки революції, — пише Свідзинський, — райони України, що жили собі й до подій 1648 р. кожен своїм замкненим життям, до певної міри не об'єдналися і не утворили єдиної держави“.²

Далі це фашистське твердження протягується під виглядом аналізу економічного розвитку України XVII і XVIII ст., скеровуючи фашистську твердження на відрив

¹ „Історія України“, т. I, стор. 114.

² Там же, стор. 138.

Радянської України від СРСР, фашист Свідзінський малює економічний розвиток України в другій половині XVII і XVIII ст. так, ніби він ішов у напрямку утворення відокремленого від Росії українського національного ринку.

„Але поступова сила економічного розвитку України,— пише Свідзінський,— розвиток товаризації українського господарства, прокладає собі шлях через усі перепони, послаблюючи ізолюваність еволюції різних районів України, зміцнюючи зв'язок поміж цими районами, хоча й нерівномірно й не одноманітно, і створюючи з цих районів певну господарську національну єдність“.¹

Фашист Свідзінський намагався довести, ніби в XVII і XVIII ст. утворювався відокремлений від Росії український національний ринок, як економічна основа „єдиної української держави“.

Націоналістична суть тези фашиста Свідзінського про самостійність економічного розвитку України спрямована на виправдання запропонованої ролі козацької старшини, на висвітлення її, як „борця“ за „самостійність“, „сборність“ України. Дійсний історичний розвиток подій на Україні заперечує ці фашистські твердження. Після селянської війни 1648 року феодальний партикуляризм не був знищений. Окремі козацько-старшинські групи протягом другої половини XVII сторіччя боролися між собою за експлуатацію селянства. В цій боротьбі старшинські групи запровадили селянство окремих районів України феодалам Росії, Польщі, Туреччини, Швеції і Кримського ханства.

Боротьба козацько-старшинських угруповань між собою розривала економічні зв'язки окремих районів України. Приєднання Правобережної України і Запоріжжя до Російської імперії у другій половині XVIII ст., зростання товарності господарства України вело до перетворення України на складову частину загально-російського господарства, на колонію російського поміщика й самодержавства. В XVII і XVIII ст. проходив процес утворення загальноросійського національного ринку. Господарство окремих районів України протягом XVII і XVIII ст. включалося в систему загальноросійської економіки. Перетворенню України на колонію російського поміщика допомагала та частина козацької старшини, що орієнтувалася на самодержавство. Вона була соціальною опорою і провідником колоніальної політики царизму. Фашист Свідзінський приховує роль козацької старшини, як соціальної опори і провідника колоніальної політики російського поміщика й самодержавства. Він не згадує про феодальне грабінництво селянства і позаекономічне примушування, грабування козацькою старшиною селянських земель після 1648—1654 рр. Фашист Свідзінський слідом за Слабченком змальовує старшинське господарство, як господарство, побудоване на капіталістичних основах.

„Старшинський хутір на Запоріжжі,— пише Свідзінський,— являв собою такий тип господарства, що хоч і мав у собі елементи кріпацької праці, але чимало наближався вже до буржуазного способу виробництва; була значна частина вільнонайманих робітників, арнаути тощо, що брали плату не грішми, а натурою, були наймані виробники, що вже не мали свого дрібного виробництва, характерного для феодального виробника“.²

Старшинський хутір, за Свідзінським, мав лише „елементи кріпацької праці“, в основному ж наближався до буржуазного способу виробництва. Таким чином, фашист Свідзінський перетворює запорізьку старшину на носія буржуазного способу виробництва.

В дійсності основною в козацько-старшинському хуторі була кріпацька праця, і розвиток старшинського хутора протягом XVIII ст. ішов не капіталістичним, а кріпосницьким шляхом.

Ідеалізація козацької старшини ним не обмежується. Націоналісти висували козацьку старшину як керівника селянськими рухами XVII-XVIII ст. Свідзінський, як вірний збробосець українських націоналістів — Грушевського і Яворського,— слідом за ними висуває представників української шляхти — Палія і Варлана як керівників селянським рухом кінця XVII й першої половини XVIII ст.

Свідзінський з націоналістичних міркувань зовсім приховав від читача, що Палій мав феодальні маєтки, експлуатував селянство і був на службі в польських магнатів і російського царя Петра I. Селянський рух проти шляхти Палій намагався використати з метою поширення прав і маєтків української правобережної шляхти. Висвітлюючи селянські рухи другої половини XVIII ст., Свідзінський приховує соціальну демагогію козацької старшини. Він протягує контрреволюційні настанови

¹ „Історія України“, т. I, стор. 138.

² Там же, стор. 160.

Яворського і Грушевського про представників української шляхти — Гонту, і заможного козацтва — Максима Залізняка, як керівників селянства. Зовсім замовчуються монархічні й антисемітські риси в діяльності Семена Неживого.¹

Своє націоналістичне, фашистське лице Свідзінський особливо яскраво показує в розділі „Україна в міжнародних взаєминах у другій половині XVII та XVIII ст.“ Як у попередніх, так і в цьому розділі Свідзінський всіма способами загушковує, замовчує колоніальну політику польських магнатів на Правобережній Україні. Він різними способами намагається виправдати контрреволюційну діяльність різних старшинських угруповань. З особливою ретельністю він описує, як українська шляхта нібито шукала шляхів до утворення й розвитку „української держави“, переборюючи міжнародні феодальні суперечності. Розглядаючи різні орієнтації козацької старшини на Польщу, Туреччину, Швецію, Свідзінський вважає найбільш послідовними борцями за „самостійну“ і „соборну“ Україну запорізьку старшину, яка ніби вела „самостійно“ зовнішню політику і підтримувала намагання старшинських гетьманів утворити українську державу.

Ідеалізуючи Мазепу й Орлика, фашист Свідзінський з великим захопленням описує їх плани, за якими Україна, об'єднавши Лівобережжя, Правобережжя й Запоріжжя, за допомогою Польщі й Литви, мала створити одну федерацію, причому Україна повинна була стати такою вільною, як і „Жець послонита коронна й литовська“.² Він загушковує те, що намагання козацької старшини на чолі з Мазепою утворити федерацію з Польшею й Литвою та стати під протекторат шведських баронів, були тільки засобом частини старшинської аристократії для придушення селянських повстань, прискореного покріпачення і збільшеної експлуатації селянства. Виступи окремих угруповань української старшини проти російського самодержавства й поміщика були лише боротьбою за частку в пограбуванні українського селянства. Ці угруповання українських поміщиків були незадоволені російським самодержавством, бо велика частина додаткового продукту попадала в руки російського поміщика.

Таким чином Свідзінський у висвітленні економіки і класової боротьби другої половини XVII і XVIII ст. розгорнув махрову націоналістичну систему поглядів контрреволюційної яворщини.

Дальші два розділи підручника „Розклад феодально-кріпосницької системи господарства“ і „Боротьба класів на Україні епохи першої половини XIX ст.“ написав Гуревич. Ці розділи є безпосереднє продовження націоналістично-троцькістської концепції попередніх авторів. Гуревич розвиває націоналістично-троцькістську концепцію у висвітленні економіки і класової боротьби першої половини XIX ст. У висвітленні історії економіки Гуревич протягує меншовицько-троцькістські положення. Розглядаючи розклад кріпосницьких і розвиток капіталістичних форм господарства, він ігнорує класову боротьбу, як основний вирішальний чинник темпів економічного розвитку країни і зміни форм господарства. Він по-меншовицько-троцькістськи розглядає економіку як самодовільну, що розвивається сама по собі, а класова боротьба проходить цілком відокремлено від економічного розвитку країни. Цей відрив економіки від класової боротьби є однією з основ меншовицько-троцькістського погляду на розвиток суспільства. Виходячи з троцькістських настанов, Гуревич відкидає марксистсько-ленінське вчення про три стадії розвитку капіталізму. Мануфактуру він розглядає як „першу стадію капіталізму в промисловості“ („Історія України“, т. I, стор. 241).

У трактуванні питань класової боротьби в першій половині XIX ст. Гуревич також розгортає націоналістично-троцькістську концепцію. Висвітленню основних класових суперечностей між селянством і поміщиками, за феодально-кріпосницької доби, він приділяє другорядне місце. Головну й основну увагу він приділяє розглядові суперечностей серед окремих груп пануючого класу, виступам опозиційних ліберальних поміщицько-буржуазних груп проти самодержавства. Самі опозиційні виступи поміщицько-буржуазних груп Гуревич ідеалізує.

Висвітлюючи епоху перших двох десятиріч XIX ст., Гуревич по-ліберально-буржуазному трактує соціальну політику Олександра I. Соціальну демагогію, показний лібералізм Олександра I він зображує як справжні „ліберальні“ заходи. Міжнародного жандарма Олександра I Гуревич перетворює на соціального реформатора, який доручав своїм міністрам розробити проекти звільнення селян від кріпосницької залежності, урочисто дарував конституцію Польщі, звільняв селян Курляндії й Ліфляндії від кріпацтва. Одно слово, перші два десятиріччя XIX ст. це, в словом Гуревича, „золоті дні олександрівського лібералізму“...³

¹ „Історія України“, т. I, стор. 188.

² Там же, стор. 193.

³ Там же, стор. 217.

Отже, виходячи з кадетсько-троцькістських настанов, Гуревич відкидає давно відомі оцінки Марксом, Енгельсом, Леніним російського самодержавства, як міжнародного жандарма.

Маркс — Енгельс — Ленін у своїх геніальних працях показали дійсний характер соціальної демагогії російського самодержавства, як засобу зміцнення влади феодалів — кріпосників.

Російські царі прикривались лібералізмом, одночасно „... з'являлись катами Радіщевих і „спускали“ на вірнопідданих — Аракчевських”.¹

Маркс ще в 60 рр., викривляючи намагання змалювати російське самодержавство як ліберальну владу, писав:

„Думка виставити Росію захисницею лібералізму й національних прагнень не нова. Ціла юрба французьких і німецьких просвітителів прославляли Катерину II, як знаменосця прогресу. „Благородний“ Олександр I [„Le grec du Bas Empire“ (візантійський шахрай) як неблагородно назвав його Наполеон] розігрував в свій час ролі героя лібералізму у всій Європі. Хіба він не ошчасливив Фінляндію благами руської цивілізації? Хіба він не наділив у своїй великодушності Францію, поряд з конституцією, і руським прем'єр-міністром, герцогом Ришельє? Хіба не був він таємним вождем „Гетерії“, хоч одночасно з цим на Веронському конгресі, через продавного Шатобріана, примусив Людовика XVIII виступити в похід проти іспанських повстанців? Хіба він не втравив Фердинанда VII, через його духівника, в експедицію проти повсталіх іспано-американських колоній, пообіцявши в той же час президентові Північно-Американських Сполучених Штатів свою підтримку проти всякої інтервенції європейських держав на американському материк? Хіба він не послав у Валахію Іпсіланти, як „вождя священної дружини елітів“ і через того ж Іпсіланти не зрадив цю дружину — і облудно не вбив Владіміреско, вождя валаських повстанців?“²

Ліберальна фразеологія Олександра I була тільки демагогічним засобом для притягнення на свій бік окремих опозиційних елементів з поміщництва і буржуазної Росії, щоб одержувати від них підтримку для вступу на міжнародній арені в ролі жандарма і оплоту європейської реакції. Вся внутрішня політика Олександра I була прямим продовженням реакційної політики Катерини II і Павла I. Буржуазній революції в Західній Європі, селянські рухи в Росії викликали тваринний трепет і страх у поміщиків. Вони докладали всіх зусиль і засобів для централізації і зміцнення державного апарату самодержавства.

Реакційна політика Олександра I особливо посилюється після 1812—1815 рр. Запровадження військових поселень, повне панування аракчевщини в усій внутрішній політиці не залишає місця вже навіть для ліберальної фразеології. Проте Гуревич і цей період до двадцятих років вважає періодом „урядового лібералізму“ („Історія України“ т. I, стор. 253).

В міжнародній політиці доба „лібералізму“, за Гуревичем, тривала і після 1812 року. „Лібералізм“ міжнародного жандарма Гуревич вважає в тому, що на конгресах „Священного союзу“ виступав великий утопіст Роберт Оуен з своїми проектами „удосконалення людського суспільства і людської природи“. Контр-революційну роль „Священного союзу“ на чолі з російським самодержавством Гуревич приховує тим, що „Священний союз“ дозволив Оуену виступати із своїми утопічними проектами.

Навіть період, коли Олександр I при допомозі західно-європейської феодалної реакції дупнув у Західній Європі всякі революційні виступи, коли реакція вже панувала на континенті Європи, а феодална реакція на конгресах „Священного союзу“ підсумовувала свою перемогу над революцією, націоналіст Гуревич оцінює, як період.

„коли всі народи заворушилися, всі класи виступили на сцену, в романських країнах було чути вже перші кроки революції, коли Польща вже мала з 1815 р. свою конституцію, свій сейм, коли вся дворянська Росія повна була чутками та проектами державних реформ, до складання яких Олександр I, між іншим, притягав через М. Рєпвіна й українських поміщиків...“³

Отже період розгулу найчорнішої реакції в Європі, коли міжнародний жандарм Олександр I святкував перемогу над буржуазною революцією в Європі, Гу-

¹ Ленін, Твори, т. V, стор. 36.

² Маркс і Енгельс, Твори, т. XII, ч. I, стор. 363.

³ „Історія України“, т. I, стор. 257.

ревч висвітлює як період лібералізму Олександра І. Він приховує контрреволюційну роль російського самодержавства в придушенні революційного руху в Західній Європі, відкидає Марксову характеристику Олександра І як міжнародного жандарма.

Гуревич затушковує класові суперечності між селянством і класом поміщиків. На передній план він висуває суперечки між ліберально-поміркованим поміщицтвом та буржуазією і кріпосником-поміщиком, розглядає їх, як основу історичного процесу України першої половини ХІХ ст.

Роздумуючи про яви лібералізму серед українських поміщиків, Гуревич доходить навіть до того, що українські поміщики стають у нього захисниками селянства. Характеризуючи українського поміщика Репніна, Гуревич заявляє:

„... 1818 р. М. Репнін прохав українське дворянство припинити вилупкування селян і задовольнятися тим, що кріпаки могли б сами дати, закликаючи до помочі селянам і культуртрегерства серед них“.¹

Основним стрижнем історичного процесу України першої половини ХІХ ст. Гуревич ставить виступи ліберально-поміркованої частини українського поміщицтва й буржуазії проти самодержавства, які піби боролися за утворення української незалежної держави. З таких позицій подано й характеристику Репніна.

Поміщицький романтичний автономізм, незадоволення певної групи українських поміщиків з російського самодержавства зза частки пограбування українського селянства, Гуревич перетворює на боротьбу за незалежну українську державу, на захист українського селянства від феодално-кріпачкої експлуатації.

У висвітленні декабристського руху Гуревич розгорнув кадетсько-меншовицьку концепцію. Декабристи в нього — це перші буржуазні революціонери, що рішуче вели боротьбу проти самодержавства за буржуазно-республіканський лад. Усі групи декабристів Гуревич характеризує як „виразників тенденцій розвитку найпередовіших буржуазно-капіталістичних елементів поміщицького сектора...“ („Історія України“, т. І, стор. 271). Таке висвітлення декабристів є прямою відвертою фальсифікацією лєнінської оцінки класової природи і історичного значення декабристського руху.

Лєнін характеризує декабристів як дворянських революціонерів, що були „страшно далекі ...від народу“ (Лєнін, т. XV, вид. II, стор. 468—69). Декабристи були „страшно далекі ...від народу“ як у програмах, так і в тактиці, що їх вони накресливали в своїх проєктах і висловлюваннях.

Протягувана Гуревичем націоналістично-троцькістська фальсифікація історії, особливо яскраво виступає у висвітленні однієї групи декабристів — „Товариства об'єднаних слов'ян“.

„Товариство об'єднаних слов'ян“ Гуревич малює як попередників Маркса й Енгельса в теорії аграрної революції, як революційних борців за американський шлях розвитку капіталізму в сільському господарстві, як попередників революційного народництва.

Ось як характеризує „Т-во об'єднаних слов'ян“ Гуревич:

„Програма повалення фєвдално-монархічного ладу, знищення поміщицько-кріпачького порядку, звільнення загальноросійської економіки від фєвдално-середньовічних пут, що стримували розвиток буржуазно-капіталістичних елементів, об'єктивна програма того шляху еволюції Росії, який був схарактеризований Лєніним, як буржуазно-„американський“ шлях розвитку, — от що стояло на тому прапорі, який піднесла в 1825 році невеличка група борців. Попередники революційного народництва — „слов'яни“ стояли на крайньо-лівому фланзі загальноросійського революційно-буржуазного фронту, розгорнувши програму аграрної революції, завдання якої були так вичерпно трохи пізніше сформульовані Марксом і Енгельсом...“²

За Гуревичем виходить, що Маркс — Енгельс — Лєнін лише сформулювали розгорнуту „Товариством об'єднаних слов'ян“ програму аграрної революції. Це найпідліший наклеп на основоположників марксизму — лєнінізму.

„Товариство об'єднаних слов'ян“ не було виразником „вимог і протестів низів українського суспільства“, як це твердить Гуревич. Воно відбивало інтереси середньої і дрібної шляхти, господарство якої в умовах кризи сільського господарства і ростучого капіталізму руйнувалося. „Товариство об'єднаних слов'ян“ як у своїй програмі, так і в тактиці мало чим відрізнялося від інших груп декабристського руху.

¹ „Історія України“, т. І, стор. 258.

² Там же, стор. 268—269.

зокрема „Південного Товариства“ на чолі з Пестелем. Основне соціальне питання першої половини XIX ст.— розв'язання аграрного питання — „Товариство об'єднаних слов'ян“ намічало розв'язати так, щоб зберегти за поміщиками основні привілеї коштом селянства. Згідно з програмними висловлюваннями керівників „Товариства об'єднаних слов'ян“ селянин повинні були викупляти в поміщиків землю і свободу від кріпацтва. Один з найлітвіших керівників „Товариства об'єднаних слов'ян“ — Борисов П говорив:

„Я же в 1825 году согласилъ славян учредить собраніи и въ первомъ изъ таковыхъ намеренъ былъ предложить дабы те изъ членовъ, кои имеютъ крестьянъ, позволили имъ окупить свою вольность, а не имеющія крестьяне обязались бы вносить некоторую сумму денегъ и на оную покупать крепостныхъ людей у господъ худо съ ними обращающихся, а въ последствии отпустить ихъ на волю“ („Восстание декабристов“, т. V, стор. 53).

Отже розв'язання основного питання першої половини XIX ст.— аграрного — „Товариство об'єднаних слов'ян“ намічало провести так, щоб зберегти за поміщиками їх феодальну перевагу в суспільному житті.

В тактиці „Товариства об'єднаних слов'ян“ теж мало чим відрізнялося від Південного Товариства. Слов'яни також орієнтувалися на військовий переворот, в якому солдатські маси повинні бути послухним зряддям в руках офіцерської командної верхівки. Один з керівників „Товариства об'єднаних слов'ян“ — Горбачевський говорив, що „от одного оружія славяне ожидали исполнения своихъ желаній“.

Маскуючись боротьбою проти націоналістичної теорії українського декабризму, Гуревич фактично відстоював старі націоналістичні позиції про „український декабризм“. До цього по суті зводиться писання Гуревича про національний склад і походження членів „Товариства об'єднаних слов'ян“. Не знайшовши прямих вказівок у програмі „Товариства об'єднаних слов'ян“ про ставлення їх до українського національного питання, націоналіст Гуревич аргументує ніби український характер т-ва тим, що

„З українців „слов'ян“ значна частина виросла на Полтавщині, де традиції гетьманщини й пам'ять про неї довго ще жили не тільки в резиденціях українських магнатів, але й на панських і козацьких хуторах“ („Історія України“ т. I, стор. 266).

Ідучи слідом за націоналістичною історіографією, Гуревич поміркованих поміщиків-буржуазних ідеологів Кирило-Методіївського братства, надпоміркованих автономістів, федералістів, що ніколи, ні в якому документі не висували лозунга незалежної української держави (Костомарова, Куліша, Вілозерського), перетворює на борців за „незалежну“ українську буржуазну державу.

„Кирило-Методіївське т-во“ в цілому, — пише Гуревич, — було носієм ідеї утворення антимонархічної й антистанової незалежної буржуазної української державності, тим самим відкидаючи ідею провансальства, ідею двох батьківщин, таку характерну для українського суспільно-політичного руху першої половини XIX ст.“¹

Політичну програму правого крила Кирило-Методіївського братства, яке було вразником українського ліберально-поміркованого поміщичтва й буржуазії, що виступали проти революційних методів боротьби з царизмом (Костомарова, Вілозерського, Куліша) Гуревич характеризує, як „програму політичної демократії“ („Історія України“, т. I, ст. 290).

Українських поміщиків (мочемордів) Гуревич висунув як вразників селянських революцій і борців за революцію 1848 року в Росії й на Україні. Про групу поміщиків лівобережної України він заявляє, що в обставинах наростання селянської революції „наостав протест проти самодержавства серед поміщиків України“. „Це була група „по-європейськи освічених, зв'язаних з культурним життям Заходу, українських поміщиків...“, які „крім бешкетування й піяцтва, мріють про 1848 р. для України та Росії і підносять тост за французьку республіку“. Як же була справа в дійсності? 15-березня 1847 р. з нагоди виходу гусарського полку пирятинська поміщиця Волховська влаштувала бал, запросивши сусід-поміщиків і офіцерів гусарського полку. Під кінець балу Михайло Закревський, один з мочемордів, від радості, що гусари виходять з Пирятина, (і „ми, як він заявив на слідстві, знову стаємо на балах першими кавалерами і танцюристами“) тут же виголо-

¹ „Історія України“, т. I, стор. 290.

спв тост за здоров'я пиятинської сорокалітньої молоді і за здоров'я французької республіки. Ось у чому виявлялися п'яні мрії мочемордів про революцію 1848 року для України й Росії. Не дивно, що російське самодержавство вважало ці бабання мочемордів цілком безпечними для себе й зараз же звільнило „мрійників“ спід арешту.

Националіст Гуревич оцінює слов'янський рух в Австрії як революційний, а слов'янський конгрес 1848 року в Празі — як його кульмінаційний пункт.

„На Західній Україні,— пише Гуревич,— між іншим, революція 1848 року викликала великі заворушення серед селянства і міської дрібної буржуазії, впрвала у австрійського абсолютному оголошення селянської реформи і дала рух усім слов'янським народам, вищим пунктом якого був Слов'янський конгрес 1848 року“.¹

Гуревич відкидає оцінку, дану Марксом слов'янському рухові в Австрії, як контрреволюційному. Маркс і Енгельс не раз говорили, що рух слов'янських народів 1848 року в Австрії був опорою Габсбургської монархії в її боротьбі проти революції, що

„... в той час, як французи, німці, італійці, поляки й мадяри підняли прапор революції, слов'яни виступали, як один чоловік, під прапором контрреволюції“.²

Слідом за Гуревичем націоналістично-троцькістську фальсифікацію історичного процесу України протягував Покровський у розділі підручника „Реформа 1861 р.“. Він по-меншовицько-троцькістськи трактує причини реформ 60-х рр. як наслідок лише економічного розвитку країни.

Националіст Покровський відкидає лєнінську настанову, що реформи 60-х рр. були побічним продуктом класової боротьби, зовсім ігнорує лєнінське вчення про революційну ситуацію в 60 рр. і революційний селянський рух, що, наростаючи протягом 1856—1859 рр., утворив в 1859—1861 рр. революційну ситуацію. Причини реформ він пояснює лише занепадом кріпосницького господарства і потребою поширення внутрішнього ринку для капіталізму. Покровський ігнорує класову боротьбу, як основний чинник, що визначає характер, форми й засоби проведення реформ. Революційну боротьбу селянства проти феодално-кріпосницького ладу він зменшує, не надає їй вирішальної ролі у змушеному проведенні поміщиками реформ. Самі цифри селянського руху, що їх наводить Покровський, взято з ліберально-буржуазних джерел Ігнатовича в той час, коли були вже надруковані в 1931 р. збірники „Крест'янское движение“, де подаються матеріали хоч і не повні, але які характеризують ширший розмах селянського руху напередодні і під час проведення реформ.

Лєнін, оцінюючи класову боротьбу 60 рр., показав наростання „хвилі суспільного збудження і революційного натиску“.³

„Пожвавлення демократичного руху в Європі, польські хвилювання, незадоволення у Фінляндії, вимога політичних реформ усією пресою і всім дворянством, поширення по всій Росії „Колоколу“, могутня проповідь Чернишевського, який умів і підцензурними статтями виховувати справжніх революціонерів, поява прокламацій, збудження селян, яких „дуже часто“ доводилося з допомогою військової сили і з кровопролиттям примушувати прийняти „Положення“, що обдирає їх, як липку, колективні відмови дворян — мирових посередників — засгосувати таке „Положення“, студентські не порядки,— при таких умовах найобережніший і тверезий політик повинен був би визнати революційний вибух цілком можливим і селянське повстання — небезпечкою дуже серйозною“.⁴

Цю чітку лєнінську характеристику революційної ситуації 60-х рр. Покровський відкидає як вихідний пункт при аналізі причин реформ 60-х рр.

По-націоналістичному пряховує Покровський ліберально-угодовське ставлення до царизму українських поміркованих ліберальних поміщиків та буржуазії і їх ідеологів — Антоновича, Костомарова, Куліша і Драгоманова, яких українська націоналістична історіографія ідеалізує і перетворює на революційних борців проти російського самодержавства і на попередників революції 1917 року. Він катушковує

¹ „Історія України“, т. I, стор. 295.

² Маркс і Енгельс, т. VII, ч. I, стор. 214.

³ Лєнін, Твори, т. V, 1923 р., стор. 38.

⁴ Там же, стор. 34.

контрреволюційну боротьбу українського поміщцтва й буржуазії разом з царизмом проти селянства.

Покровський відкидає лєнінське вчення про дві тенденції в суспільному русі 60 рр.: революційно-демократичну, соціальна суть якої була в революційній боротьбі селянства проти кріпосницької системи, за фермерсько-американський шлях розвитку капіталізму в сільському господарстві, і ліберально-монархічну тенденцію, яка була виразником угодовства ліберального поміщцтва і буржуазії з феодально-кріпосницьким самодержавством.

Розглядаючи аграрну реформу 1861 року переважно як наслідок економічного розвитку країни, Покровський з меншовицько-троцькістською ідеологією економічного матеріалізму підійшов і до аналізу земської та судової реформи 60-х рр. Ці реформи, за Покровським, були проведені тільки тому, що економічний розвиток країни, зростання капіталізму вимагали зміни і в державному апараті, приведення його у відповідність до змін, що відбувалися в економіці країни.

„Розвиток буржуазних відносин в галузі господарства,— пише Покровський,— вимагав відповідних змін і в структурі судових установ— суд був потрібний швидкий і гласний“.¹

Земську й судову реформи Покровський не аналізує як наслідок революційної боротьби, як змушені поступки самодержавства.

Він відкидає лєнінське твердження про те, що судова і земська реформа була однією з тих поступок, яку здобула в самодержавного уряду „хвиля суспільного збудження і революційного натиску“.²

Антилєнінською є його періодизація історичного процесу епохи реформ. Розгляд реформ він розтягає від 60-х рр. по 90 рр., тоді як добу реформ 60-х рр. треба обмежити періодом 1856—1866 рр. Це доба, коли, за Лєніним, наростала й підносилася перша хвиля революційного прибою, що виросла у 1859—1861 рр. в революційну ситуацію. В 1866 році цю першу хвилю революційного прибою самодержавство придушило.

* * *

Так націоналісти і троцькісти Редін, Карпенко, Гуревич, Свідзинський і Покровський протягували платформу контрреволюційного блоку націоналістів і решток троцькістів; вони пропагували націоналістично-троцькістську схему історії України. В підручнику націоналісти й троцькісти розгорнули контрреволюційну концепцію націоналізму і троцькізму, скеровану на боротьбу проти диктатури пролетаріату і соціалістичного будівництва, на виправдання всієї контрреволюційної, шкідницької діяльності українських націоналістів і решток розгромленого троцькізму.

Викривати й громити до кінця будьякі прояви націоналізму-троцькізму і всякої іншої ворожої пролетаріатові ідеології— таке одне з основних завдань істориків-більшовиків. Водночас історики-марксисти повинні, на основі чітких більшовицьких настанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, скласти витриманий марксистсько-лєнінський підручник. Конкретна історія, витримана лєнінська методологія в хронологічній послідовності, яскраві характеристики історичних подій і осіб, що виступали на відповідних етапах представниками класів, які боролися, показ спільної боротьби трудящих Росії і України проти пануючих експлуататорських класів, пояснення історичної закономірності пролетарської революції, диктатури пролетаріату і переможного соціалістичного будівництва— ось ті вимоги, які тепер стоять перед істориками-марксистами на Україні.

¹ „Історія України“, т. I, стор. 320.

² Лєнін, Твори, т. V, стор. 38.

М. ЮШМАНОВ

Про монографію інституту філософії: „Формування нового ставлення до праці і власності“

Ідея утворення наукового дослідження „Про нове ставлення до праці і власності“ належить Павлу Петровичу Постишеву. На зборах партійної організації УАМЛІН (19 січня 1934 р.) товариш Постишев, говорячи про завдання марксистсько-ленінських інститутів, дав пряму вказівку Інституту філософії „розробити проблему народження нової людини, нової психології, нового ставлення до праці на основі соціальної і технічної революції, що відбулася в нашій країні“.

Старе керівництво Інституту філософії УАМЛІН великими способами намагалося зірвати це актуальне завдання.

Монографія повинна виходити в основному з матеріалів ХТЗ і деяких колгоспів, щоб показати, як на основі нових виробничих відносин народжується нова — соціалістична свідомість. На основі конкретних матеріалів повинна бути дана загальна картина процесів, пов'язаних з народженням нової людини. Завдання зводиться до того, щоб живу практичну дійсність усвідомити в світлі наукової марксистської теорії.

Диктатура пролетаріату утворює новий соціалістичний тип поєднання виробника з засобами виробництва. Наш соціалістичний робітник конкретно усвідомлює протилежність між соціалістичною працею і працею при капіталізмі. Наш робітничий клас, в боротьбі за подолання капіталістичних навичок в роботі, виробив почуття соціалістичної власності, почуття відповідальності за підприємство, як за свою кровну справу. В розвитку соціалістичного, свідомого ставлення до праці велику роль відіграє громадський вплив (товарнеські суди, стінгазети, виховача роль майстра, бригадира, профорга, парторга). Авангардна роль належить комуністам і комсомольцям.

Піднесення продуктивності праці є найважливіше і основне. Соціалістичне змагання „робити корисний переворот в поглядах людей на працю“. В процесі розвитку соціалістичного змагання народжується нова комуністична праця, що є „справою честі, справою слави, справою доблесті і героїства“.

Соціалізм утворив більш потужні виробничі сили, порівнюючи з усіма попередніми суспільно-економічними формаціями. Соціалістична праця базується на найвищій техніці. В монографії повинна бути дана порівняльна характеристика ролі техніки, машини у нас і при капіталізмі. Робітник капіталістичного суспільства по суті є рабом, живим додатком машини. В умовах соціалістичного будівництва є різка зміна в ставленні до техніки. Безпосередній виробник стає господарем машини. В результаті опанування машини, техніки, розвивається більш висока, ніж колинебудь продуктивність праці. Характерною рисою соціалістичної праці є те, що в результаті свідомого використання техніки розвивається і сама техніка. Наш робітник різко відрізняється від робітника капіталістичних підприємств. Насамперед це активний борець за побудову безкласового суспільства. Товариш Постишев неодноразово вказував на нові риси нашого соціалістичного робітника і колгоспника. На пленумі радянських письменників України товариш Постишев відзначив характерні три риси нової людини: творчу активність, почуття людської гідності і любов до соціалістичної батьківщини. На окремих фактах, на прикладах живих людей треба буде показати становлення нової людини. Другим об'єктом монографії є колгоспи. На конкретних матеріалах з життя колгоспів буде показано, як на основі нового ставлення до праці і власності формується нова соціалістична свідомість колгоспників. Насамперед повинна бути дана порівняльна характеристика старого і нового радянського соціалістичного села. Нове село виникає в результаті упертої класової боротьби пролетаріату з усім старим світом. Колгоспи, як нова соціалістична форма, народились в запеклій класовій боротьбі з куркульством, в боротьбі партії на два фронти.

В колгоспі утворюється нове ставлення до праці і власності. Робота на окремому клаптику землі заморозувала свідомість селянина, свідомість дрібного власника не виходила за межі свого клаптика землі. Ні про яку культуру не могло бути й мови. Всі здібності і таланти мільйонних мас гинули, душились в обставові ідіотизму сільського життя.

Тільки нова, соціалістична форма — колгоспи збудила від вікової сплячки мільйони селян — до нового життя. Обличчя села стало невпізнане.

На наших очах знищується вікова різниця між містом і селом.

Найстрашнішою силою є сила звички вчорашнього дрібного власника. Свідомість вчорашнього дрібного власника, сьогоднішнього колгоспника ще відстає від тих нових виробничих відносин, що існують в колгоспах.

Самий процес перероблення свідомості відбувається на базі механізації і тракторизації сільського господарства. МТС, як фабрика соціалістичного землеробства, перетворює сільськогосподарську працю на різновид індустріальної праці. Шлях до заможного і культурного життя колгоспників безпосередньо пов'язаний з роботою МТС. Колективна праця в сполученні з високою технікою дає більш високу, ніж в попередні періоди історії, продуктивність праці, вивокуює нову трудову дисципліну, підносять матеріальний рівень життя колгоспників і тим самим робить різкий поворот у свідомості колгоспника. Переробка дрібновласницької свідомості, боротьба з силами і звичками старого світу відбувається в горні колективної соціалістичної праці. В колгоспі є сполучення особистого і суспільного інтересу. Але ці особисті інтереси колгоспника, збереження у нього особистої власності (присадибна земля, необхідний плуг і мертвий реманент) підпорядковуються суспільним інтересам. Основним, провідним є колективна соціалістична праця.

Соціалістичне змагання, як у місті так і на селі, робить корінний переворот у свідомості людей. В свідомості колгоспника впроваджується нова риса — це насамперед риса колективіста, боротьба за успішне соціалістичне будівництво.

Лозунг товариша Сталіна про більшовізацію колгоспів, перетворення всіх колгоспників на заможних, підняв мільйони людей на боротьбу за нове життя.

Боротьба за охорону соціалістичної власності, боротьба за чесне, свідоме ставлення до праці, боротьба за піднесення трудової дисципліни є наріжним каменем всього колгоспного ладу.

В монографії повинна бути показана боротьба нової соціалістичної праці з усіма пережитками старого капіталістичного суспільства.

Соціалістичне змагання, як могутній стимул, відіграє колосальну роль у знищенні дрібновласницьких проявів.

В процесі жорстокої класової боротьби в колгоспах утворена нова дисципліна. Свідомість колгоспника підноситься до загальнодержавних інтересів. Боротьба за виконання соціалістичних зобов'язань перед державою червоною ниткою пронизує тепер свідомість колгоспника. Піднесення свідомості колгоспника до рівня соціалістичного будівництва робить по суті корінний переворот, що відбувається в свідомості дрібного власника.

Монографія повинна буде показати, як вперше в історії людства наука і науковий світогляд стає власністю широких мас.

Люди, що опанували теорію, творять чудеса в науці і техніці, в промисловості і сільському господарстві.

Нема такої ділянки соціалістичного будівництва, де б не відчувалася ця величезна сила наукової революційної теорії. В цьому запорука нашого успіху. Це така сила, рівної якій не було і нема у всій світовій історії.

Л. ГИТЕЛЬ

(Директор Інституту
червоної професури)

Виступ на науковій сесії УАН (березень—1935 р.) на доповідь акад. Палієнка М.—„Політичний устрій капіталістичних країн на шляху до фашизму“

В своїй доповіді академік Палієнко дав багато матеріалів з приводу ухвал Комінтерну, він навів висловлювання окремих робітників Комінтерну, але ці матеріали між собою не ув'язані і, крім того, в доповіді припущено цілу низку помилок і неправильних установок, що цілком знецінюють доповідь. На ці помилкові установки доповіді академіка Палієнка я зверну вашу увагу. Як треба було побудувати цю доповідь, щоб дійсно було зрозуміло, як відбувається процес розвитку фашизму в теперішній час, і як політичний устрій капіталістичних країн розвивається в цьому напрямку?

Поперше, для того, щоб дійсно цей матеріал було обгрунтовано, треба було простежити розвиток післявоєнного імперіалізму; подруге, треба було проаналізувати численні факти класової боротьби в післявоєнний період, бо тільки таким чином ми можемо зрозуміти, чому в різних капіталістичних країнах переміг фашизм, чому в різних фашистських країнах існують різні форми політичного устрою. На жаль, доповідь академіка Палієнка в цьому відношенні майже нічого не дала. Академік Палієнко не загострив уваги на цих питаннях, не вплив конкретний процес фашизації в різних капіталістичних країнах і не показав як розвивається політичний устрій в окремих країнах. Також обминув академік Палієнко питання про український фашизм.

Ленінська теорія імперіалізму цілком і повністю підтверджується розвитком капіталізму після імперіалістичної війни. Соціал-фашистські теорії імперіалізму повністю збанкрутували. Розвиток капіталізму пішов шляхом провіщеним Марксом—Енгельсом—Леніним—Сталіним. Розвиток післявоєнного капіталізму і класової боротьби в капіталістичних країнах наочно показав і показує пролетаріатові, що соціал-фашистські теорії імперіалізму, спроби соціал-фашистів відокремити імперіалізм від капіталізму взагалі, соціал-фашистське ототожнення імперіалізму з перехідним періодом до соціалізму і т. д. є не що інше, як зброя буржуазії в боротьбі проти пролетарської революції. Ці соціал-фашистські теорії імперіалізму мають бути „теоретичним“ обгрунтуванням життєвості капіталізму, закономірності його існування і переконати пролетаріат відмовитись від пролетарської революції.

Ленінське визначення імперіалізму, як загинваючого капіталізму, як періоду імперіалістичних воєн і пролетарських революцій, як вищого і останнього етапу капіталізму цілком і повністю виправдалось. Загальна криза капіталізму, розкол світу на дві частини, наявність країн соціалізму, що буде комуністичне суспільство, найглибша економічна криза останніх років в країнах капіталізму, поглиблення класової боротьби, розвиток революційного руху в усіх країнах капіталу і перехід на цій основі буржуазії до фашизму—все це найкраще свідчить про правильність теорії Леніна й Сталіна про імперіалізм, як останній етап капіталізму. В розвитку післявоєнного імперіалізму є деякі нові елементи. Ці елементи полягають в тому, що всі ті суперечності, які були в довоєнному імперіалізмі ще більше загострилися в період післявоєнний, вони тепер набрали ще більших розмірів, ще більше загострилися. Фашизм, є специфічним явищем післявоєнного періоду. Імперіалізм є загинваючий капіталізм. В післявоєнний період процес загинвання йде дуже швидко. Загинвання розвитку продуктивних сил ще не значить, що вони мають скрізь і безперервно деградувати. Ми знаємо, що в період занепаду і загинвання можуть розвиватися окремі галузі виробництва, можуть розвиватися окремі країни. Процес

загнивання розвивається нерівномірно. Наприклад, в період часткової стабілізації в ряді країн промисловість розвинулась більше, ніж в довоєнний період. В Німеччині в період 1927—1928 рр. розвиток промисловості був вищий, ніж в період 1913—1928 рр. на 26—27%; у Франції—на 36%, в США—на 30% і т. д. Але не зважаючи на те, що окремі галузі промисловості, навіть окремі країни мають можливість розвиватися, все ж цілком очевидний величезний процес загнивання. Процес занепаду виявляється в тому, що капіталізм не може використати ті сили, які він сам викликав до життя.

„Помилково було б думати,— писав Ленін з цього приводу,— що ця тенденція до загнивання виключає швидке зростання капіталізму; ні, окремі галузі промисловості, окремі верстви буржуазії, окремі країни виявляють в епоху імперіалізму з більшою або меншою силою то одну, то другу з цих тенденцій. В цілому капіталізм незмірно швидше, ніж раніше, зростає, але це зростання не тільки стає взагалі більш нерівномірне, але нерівномірність виявляється також, зокрема, в загниванні найсильніших капіталом країни“.¹

Коли взяти капіталістичні країни в роки розвитку післявоєнного імперіалізму, то можна бачити, що продуктивна міць промисловості в головних країнах капіталізму була використана в 1929 році тільки на 67%, засоби були використані на 68%, продуктивна міць чорної металургії—80%, кольорової—78%, машино-будівельної—68%, хемічної промисловості—53%—51%. В 1932 році ця продуктивна міць була використана тільки на 36%, а в окремих галузях цей процес доходить до 30%. Так, наприклад, в галузі виробництва засобів виробництва було використано тільки 30% можливостей загального розвитку виробничої моди. В окремих країнах навантаження промислових підприємств у процентах до продуктивної сили було таке

	В США:	1929 р.	1932 р.
Вугільна (бітумінозна промисл.)		78	57
Стальна промисловість		87	19
Мідна „		78	19
Автомобільна „		54	14
Виробництво порландського цементу		67	28
Паперова промисловість		86	55
Азотна		68	30

В Англії навантаження промислових підприємств у процентах до виробничої сили було:

	1929 р.	1932 р.
Чавун	52	30
Сталь	59	42
Виробництво сірчаної кислоти	69	63
Азотна промисловість	67	66 ²

Зрозуміло, що цей процес поглибленого загнивання повинен дати результати не тільки у виробництві, але і в класових взаємовідносинах.

Процес загнивання полягає не тільки в тому, що не використовується виробнича міць підприємств, але і в тому, що відбувається процес загнивання і у використанні головної продуктивної сили—у використанні робітників. В період післявоєнного імперіалізму утворилась величезна постійна армія безробітних. В післявоєнний період немає майже ні однієї країни, де процент безробітних не досяг би величезних розмірів. Візьмемо найкращі роки розвитку післявоєнного капіталізму—1923—1929 рр. В ці роки розвиток промисловості досяг найвищого рівня за весь період післявоєнного імперіалізму. В ці роки в такій країні, як Німеччина, серед робітників безробітних було 13,5%, в Австрії—12,5%, в Америці—12,5%, в Англії—10,11% всіх робітників. Я вже не кажу про невеликі держави, де цей процент безробітних був ще більший. В таких державах як Данія, Норвегія процент безробітних дорівнював 15—16%.

Капіталізм в найкращий період свого розвитку в післявоєнний період не зміг використати головних продуктивних сил, не зміг використати повністю робітників і мав такий великий процент безробітних. Я не кажу про розвиток безробіття в дальшому. У цілому ряді країн безробіття досягло 60—70%. В період депресії особливого роду безробіття в капіталістичних країнах незначно зменшилось, а в окремих

¹ Ленін, Твори, т. XIX, стор. 172.

² Нові матеріали до роботи В. І. Леніна „Імперіалізм, як вища стадія капіталізму“, стор. 223.

країнах навіть збільшилась. Вчення Леніна — Сталіна про імперіалізм яскраво доказує, як поширюється процес загинання. В період післявоєнного імперіалізму процес зруйнування і зубоження має триває, розширяти втягування мас у виробництво капіталізм уже не може і тому класові суперечності, які мали місце і раніше, ще більше загострилися і набрали бурхливого характеру.

Коли ми візьмемо цілий ряд інших суперечностей, які утворилися в період імперіалізму, то у всіх напрямках ми бачимо один генеральний процес, процес розвитку і загострення всіх суперечностей. Розвиток цих суперечностей прискорює процес розвитку пролетарської революції в капіталістичних країнах. Цей процес утворює і умови розвитку фашизму. Щоб зрозуміти в чому суть фашизму, треба зупинитися на одній з головних суперечностей фашизму — на сучасній класовій боротьбі в капіталістичних країнах.

Класова боротьба в післявоєнний період, відбувається в умовах тих суперечностей, на які я вже вказав, в умовах, коли майже в усіх країнах утворилися партії нового типу, партії, які йдуть по шляху більшовизації, майже в усіх країнах існують компартії і ними керує міжнародна партія пролетаріату — Комуністичний Інтернаціонал, який є партією нового типу.

Розвиток класової боротьби відбувається в умовах існування країни диктатури пролетаріату, країни, де пролетаріат переміг і буде в теперішній час соціалістичне суспільство. Наявність цієї країни має велике значення, має великий вплив на розвиток класової боротьби в різних країнах. Всі ці моменти надалі класовій боротьбі, в країнах капіталу, нові риси, що відрізняють її від класової боротьби, в період промислового капіталізму.

Класова боротьба в капіталістичних країнах відбувається тепер в умовах, коли існують дві системи, система капіталізму і система соціалізму. Світ розколовся на дві частини. В цей період, коли пролетаріат на одній частині земної кулі уже здобув владу, в цей період загострених класових суперечностей і все більш зростаючого впливу комуністичних партій на пролетаріат різних країн, в цей період буржуазія уже не спроможна боротися з пролетаріатом тільки тими засобами, якими вона боролася раніше. Це не значить, що буржуазія вже використала всі старі методи свого панування, але на певному етапі розвитку буржуазія повинна використати такі методи, яких раніш вона не вживала.

Ми знаємо, що в довоєнний період диктатура буржуазії полягала, головним чином, у формі демократичної держави. Буржуазна демократія з її атрибутами парламентаризму „рівністю“ і „свободами“ була формою диктатури буржуазії. Тепер ця основна форма диктатури буржуазії в ряді країн уже не спроможна забезпечити панування буржуазії і тому капіталісти в цих країнах встановлюють свою диктатуру у фашистській формі.

При зростаючому обуренні широких мас проти капіталу, при зростанні революційної кризи, капіталісти уже не можуть використати буржуазну демократію, як основу форми своєї диктатури. Більше того, в ряді випадків буржуазна демократія стає перешкодою як у внутрішній, так і зовнішній політиці; тому буржуазія переходить до відвертої, терористичної диктатури, а буржуазна держава із буржуазно-демократичної перетворюється на фашистську державу, мінючи відповідним чином форми правління. Це повинен був показати академік Палієнко в своїй доповіді.

В своїй доповіді академік Палієнко неправильно трактує як суть буржуазно-демократичної держави, так і фашистської держави. Академік Палієнко протиставить буржуазну демократію фашизмові і цілком неправильно уявляє собі суть буржуазної демократії. Очевидно в питанні про буржуазну демократію і суть демократичної держави в академіка Палієнка є відрижки його поглядів у мпцумому.

В 1917 році академік Палієнко випустив свої лекції про форми державного устрою і управління. Розбираючи в цих лекціях питання про те, які бувають держави, академік Палієнко пише:

„Коли найвища влада належить одній особі, ми маємо монархію, коли меншості громадян або якійнебудь привілеюваній групі (?! — Л. Г.), то ми маємо аристократію, коли ж влада належить більшості громадян або всьому народові, то ми маємо демократію“.¹

І далі вже говориться, що треба розуміти під демократією. 1) „Демократія це народоправство тобто держава, в якій по закону або фактично політична влада, перше значення в державному житті належить народові“.²

Таким духом пронязані всі ці лекції. Думка про те, що в буржуазно-демократичній державі, а в цитованих вище лекціях мова йде саме про буржуазно-демокра-

¹ Професор М. І. Палієнко — „Форми государственного устройства и управления“, вид. Харківського товариства грамотності, 1917 р., стор. 3.

² Там же, стор. 14.

тичну державу, влада належить народові, який встановлює і користується всіма свободами, очевидно і тепер давить на академіка Палієнка. Звідси і впливає його протиставлення буржуазній демократії фашизму, його відрив буржуазної демократії від фашизму.

Як треба правильно розуміти суть буржуазної демократії і фашизму? Буржуазна демократія є зброєю диктатури капіталу, є зброєю панування експлуаторської меншості і придушення більшості трудящих.

Буржуазна демократія є форма панування над трудящими масами. Буржуазна демократія є зброя в руках капіталізму в боротьбі з соціалізмом. Вона (буржуазна демократія) повинна справити враження і утворити ілюзію про те, що широкі маси нібито беруть участь у державній владі. В дійсності ж при буржуазній демократії трудящі ізолюються від державної влади.

Буржуазна демократія відіграє виключну роль у справі зміцнення диктатури буржуазії. Через буржуазну демократію капіталіст розколов робітничий клас на дві частини, а зброєю для цієї мети була соціал-демократія. Завдяки цьому розколові буржуазія могла зміцнити свою диктатуру і панувати над робітничим класом.

Ленін у статті — „Незгоди в європейському робітничому русі“ пише так:

„Буржуазія у всіх країнах неминуче впробляє дві системи керування, два методи боротьби за свої інтереси і відстоювання свого панування, причому ці два методи то змінюють один одного, то переплітаються разом у різних сполученнях. Це, поперше, метод насильства метод відмовлення від усяких поступок робітничому рухові, метод підтримки всіх старих і віджилих установ, метод непримиримого заперечення реформ. Така суть консервативної політики, яка все більше перестає бути в Західній Європі політикою землевласницьких класів, все більше стає одним з різновидів загальнобуржуазної політики. Другий метод — метод „лібералізму“, кроків у бік розвитку політичних прав, у бік реформ, поступок і т. д.. Зигзаги буржуазної тактики викликають відщеплення ревізіонізму в робітничому русі і не рідко доводять незгоди всередині його до прямого розколу“.¹

Як видно з наведеної цитати з Леніна, буржуазія використовує буржуазну демократію для розколу робітничого руху і тим самим для зміцнення своєї диктатури.

В певний період післявоєнного капіталізму буржуазія, під впливом зростаючого революційного руху, повинна була піти на деякі поступки пролетаріатові і трудящим масам. Але ці поступки буржуазія використала для зміцнення своєї диктатури. Суть цих поступок виявилася в „розширенні“ демократії. Використовуючи це „розширення“ демократії, спекуючи на ньому, соціал-фашистам удалося розколоти робітничий клас капіталістичних країн на дві частини, взявши під свій вплив більшість робітничого класу.

В деяких державах буржуазія дуже широко використала буржуазну демократію. Ми маємо такі держави як Англія, Франція, Німеччина, де в результаті такого „розширення“ демократії вперше до влади були залучені партії II Інтернаціоналу. Так, в Англії до влади була покликана „робітничча партія“, в Німеччині соціал-демократія, у Франції — соціалісти і т. д. Цим буржуазія утворювала враження, що нібито розширюються можливості для участі робітничого класу в державному устрою і поступово прийти цілком до влади. Справді ж це було не що інше, як певний метод розколу робітничого класу, ізолювання революційних елементів робітничого класу, ще більше зміцнення диктатури буржуазії. В післявоєнний період буржуазія дуже використовує метод буржуазії демократії. Вона використовує її для того, щоб ще більше підсилити міць своєї диктатури, зміцнити саму буржуазію як клас, вона використовує буржуазну демократію для того, щоб під її прикриттям поступово фашизувати державу і підготуватися (утворити відповідні організації і т. д.) для переходу до відвертого фашизму, як тільки цього вимагатимуть обставини.

Процес фашизації в буржуазних державах проходить в усіх, навіть найбільш демократичних країнах капіталу. В деяких країнах цей процес зайшов більш глибоко, в інших менш глибоко. В одних країнах цей процес проходить в одних формах, в інших — в інших, але в усіх країнах відбувається процес фашизації. Чим викликається зростання фашизму в усіх країнах і встановлення повного фашизму в деяких.

Я вже говорив вище, що коріння фашизму треба шукати в поглибленні всіх суперечностей післявоєнного імперіалізму, в тому розгорнутому революційному русі, який ми мали в післявоєнний період. В класовій боротьбі пролетаріату і буржуазії остання використала буржуазну демократію, як могутню зброю у справі забезпечення своїх класових інтересів. Буржуазна демократія була тією зброєю для

¹ Ленін, Твори, т. XV, стор. 7—8.

буржуазії основних капіталістичних країн, за допомогою якої буржуазія, пройшовши через окремі поступки робітничому класові, кінець-кінцем завжди виходила переможницею в цій боротьбі, завжди зміцняла свої позиції. В післявоєнний період коли класова боротьба пролетаріату підпеслась на вищій ступінь, перетворившись на безпосередню боротьбою за владу, коли всі форми класової боротьби на всіх етапах набувають характеру революційного руху, і коли пролетаріат, під керівництвом комуністичних партій, починає використовувати для революційного руху окремі елементи буржуазної демократії, буржуазія починає відкидати буржуазну демократію, як форму свого панування, і вдається до фашистських методів, а іноді до комбінованого методу панування.

Таким чином буржуазна демократія не є щось принципово протилежне фашизмові, буржуазна демократія і фашизм є форми диктатури капіталу. В післявоєнний період, оскільки буржуазії вдається методами буржуазної демократії розколювати робітничий клас (активний провідник цього соціал-демократія), вона (буржуазія) широко використовує буржуазну демократію. Як тільки робітничий клас капіталістичних країн починає відходити спід впливу соціал-демократії і компартія починає завойовувати більшість робітничого класу, що починає згуртовуватись в єдину спільноту що об'єднується навколо компартії, буржуазія відкидає різні атрибути буржуазної демократії і переходить до фашизму. Фашистська форма диктатури буржуазії готується і виробується капіталізмом за допомогою буржуазної демократії.

— Академік Палієнко підійшов цілком не науково до вивчення фашизму, в наслідок чого у нього і вийшло, що фашизм відкидає всі елементи буржуазної демократії, як парламентаризм, різні „свободи“ і т. д. і т. п., що не відбиває дійсного стану речей. Як немає тепер ні однієї буржуазно-демократичної держави, де фашизм в тій або іншій формі або в тій чи іншій мірі не вкраплювався б, так нема і ні однієї фашистської держави, яка не використала б окремі елементи буржуазної демократії.

Із вказівок Леніна і Сталіна ясно видно, що буржуазна демократія не проводиться в чистій формі і що фашизм не відкидає окремі демократичні форми. Часто ці форми переплітаються одна з одною. Ми маємо багато прикладів, коли фашизм використовує парламент, щоб зміцнити свій вплив на трудящі маси.

Фашистські теоретики визнають той факт, що заперечення демократії і парламентаризму має відносне значення. Найбільш послідовний німецький фашист-державник доктор Ніколаї пише так:

„При всьому нашому відмовленні від демократії, що випило в наслідок нашого важкого досвіду, ми не можемо відмовившись від форми, відмовитися і від самої дитини. Не можна не визнати, що „автократія“, побудована виключно на слухняності, цілком не підходить як німецький правовий порядок, коли правильно, що для даного народу годиться тільки таке державне право, яке відповідає внутрішньому характерові і бажанню нашого народу“.¹

Колі поділити країни фашизму на групи за принципом організації влади, то ми побачимо, що в Німеччині, Австрії і Італії нема парламенту, хоч зовні парламент залишився, але функцій не має ніяких. Коли ми візьмемо такі країни, як фашистська Польща, Югославія, Угорщина, то в цих країнах фашизм використовує парламент. В таких державах як Польща, Угорщина фашизм залишив навіть соціал-демократичні партії. Це пояснюється тими конкретними класовими взаємовідносинами, які є в окремих країнах. В Польщі, Югославії, Угорщині дрібна буржуазія ще не звільнилась від захоплення демократією і особливо парламентаризмом і буржуазія використовує це захоплення.

Візьмемо, наприклад, цілком нову конституцію Польщі. Ми бачимо, що тут президент не відповідає ні перед ким: тільки перед історією і богом, а коли взяти статтю III, то тут сказано прямо: „Органами держави, які *нідокорюються* (підкреслено мною — Л. Г.) президентові держави, є уряд, сейм, сенат, озброєні сили, суди, державний контроль“,² а разом з тим сейм вибирається на основі чотирьоххвітки (загальне, рівне, таємне і пряме голосування). Таким чином фашистська Польща не відмовилась від парламентаризму і навіть більше, використовує його в своїх інтересах. Польський фашизм відрізняється від німецького фашизму тим, що він не має своєї окремої партії, а має в різних партіях свої окремі крила і через них впливає на всі партії крім комуністичної. За допомогою цих своїх крил, польський фашизм і скеровує роботу сейму в тому напрямку, в якому цього вимагає великий капітал. Із наведених прикладів ми бачимо, що фашизм використовує і парламент. Не науково робити китайську стіну між фашизмом і буржуазною демократією. І цього робити не можна.

¹ Nikolai, „Grundlage der Kommenden Verfassung“.

² Газета „Діло“ 26—27 березня 1935 р.

Питання про фашизм і демократію ми не можемо ставити окремо від загального розвитку капіталізму і від класової боротьби. В іншому трактуванні це питання буде не науковим. Досить придивитися до розвитку будьякої капіталістичної держави, щоб в цьому переконатися. Візьмемо конституцію Франції, яка утворилась у період Французької революції, потім конституцію Франції 1885 року і зміни в державному устрої Франції в післявоєнний період і ми ясно побачимо, як буржуазна демократія відбиває розвиток капіталізму разом з розвитком всіх його суперечностей, з розвитком класової боротьби.

Доповідач не зупинився на політичному устрої, на державному апараті окремих капіталістичних країнах, він також не зупинився на дуже важливих законодавчих актах, які мають значення для політичного устрою Німеччини і інших країн. В результаті вказаних хиб, доповідь академіка Палієнка не тільки не допомогла з'ясувати хід фашизації буржуазної держави і державного устрою капіталістичних країн, але навпаки неввірно висвітлила хід перебудови державного устрою — фашизацію державних країн, і заплутала правильне розуміння як фашизму, так і буржуазної демократії.

П. ХАРЧЕНКО

Деякі підсумки роботи відділу наукової пропаганди УАМЛІН

Робота відділу наукової пропаганди УАМЛІН в поточному році, як і вся робота УАМЛІН, йшла по лінії дальшого викриття ворогів диктатури пролетаріату, які в своїй боротьбі проти Ленінської партії і радянської влади об'єднуються в наїррізноманітніші контрреволюційні угруповання. Рештки українських націоналістів зблокувалися в рештках контрреволюційного троцькізму і великодержавного шовінізму, об'єднавшись на спільній контрреволюційній платформі відриву України від СРСР і перетворення України на плацдарм для боротьби проти диктатури пролетаріату і соціалістичного будівництва, для реставрації капіталізму в СРСР.

Викриваючи тактику контрреволюційних угруповань, відділ наукової пропаганди УАМЛІН, реалізує вказівки ЦК КП(б)У, провадячи разом з тим роботу щодо озброєння партійного активу вченням Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна.

Вся робота відділу наукової пропаганди йшла по трьох основних напрямках:

1. Залучення до наукової творчої роботи працівників партійних, радянських і господарських організацій, шляхом проведення широких засідань секцій науково-дослідних інститутів УАМЛІН, організації вечорів і диспутів по актуальних питаннях господарського і культурного будівництва.

2. Підвищення кваліфікації викладачів виш'ів, втиш'ів середніх і початкових шкіл шляхом організації лекцій з питань марксистсько-ленінської теорії по циклах: а) політичної економії, б) економічної політики, в) історії, г) філософії, д) світового господарства і світової політики, е) радянського будівництва і права, ж) літератури.

3. Реалізація вказівок ЦК КП(б)У і безпосередньо П. П. Постишева про роботу с партійним активом шляхом проведення в Києві і обласних центрах України науково-теоретичних доповідей і лекцій з питань соціалістичного будівництва і міжнародного стану.

Залучення до участі в науково-теоретичній роботі УАМЛІН практичних працівників окремих ділянок соціалістичного будівництва ще не на відповідній висоті. Інститути цього питання не приділяють достатньої уваги.

На початку поточного року по літературній комісії був проведений великий диспут про п'єсу тов. Корнійчука — „Платон Кречет“. Проведений диспут допоміг тов. Корнійчуку в його роботі. Цей диспут мав велике значення в справі зближення автора з аудиторією висококваліфікованих наукових працівників.

На відзнаку п'ятиріччя історичної промови товарища Сталіна УАМЛІН'ом був проведений вечір з доповіддю Наркома землеробства України тов. Паперного про річницю виступу товарища Сталіна на конференції аграрників-марксистів.

В обміркуванні цієї доповіді прийняв участь секретар ЦК КП(б)У товариш Попов М. М., який в своєму виступі відзначив відставання науково-дослідної думки від практики соціалістичного будівництва і поставив конкретні завдання перед УАМЛІН.

Торговою секцією Аграрно-економічного інституту було проведено два широкі засідання секції, де заслухано доповіді наркома внутрішньої торгівлі УРСР

тов. Сапова — „Завдання розвитку товарообороту і зміцнення грошової системи“ і зам. зав. рад. торг. відділу ЦК КП(б)У тов. Тьомкіна — „Боротьба за рентабельність радянської торгівлі“.

В роботі всіх інститутів УАМЛІН є ряд нафактуальніших питань, які необхідно вивести на обміркування розширених засідань секцій з залученням працівників окремих ділянок соціалістичного будівництва. Тому завданням інститутів є систематичне проведення засідань секцій для обміркування стрижневих питань цієї роботи.

Памічений план лекцій для викладачів вищих учбових закладів і партійного активу в цілому по УАМЛІН виконано за перше півріччя на 70,3%

План	Фактично проведено	%/о виконання
118	83	70,3

Недовиконання плану пояснюється тим, що:

1) Інститути не приділяють достатньої уваги питанням наукової пропаганди, як одній з головніших ділянок своєї виробничої науково-теоретичної роботи. Наукова пропаганда ще не стала невід'ємною частиною роботи кожного інституту.

2) На початку учбового року інститутами були дані значно перебільшені плани роботи по науковій пропаганді, які заздалегідь були приречені на невиконання.

Виконання плану проведення лекцій для викладачів виш'ів і партійного активу Києва за окремими місяцями характеризується такими даними:

Місяці	План	Фактично проведено	%/о виконання
Січень	11	8	72,1
Лютий	19	16	84,7
Березень	15	7	46,6
Квітень	17	4	23,4
Травень	12	5	41,6
Червень	4	6	150,0
Разом	78	46	58,0

Як видно з наведених даних, на протязі п'яти місяців план лекцій для викладачів і партійного активу Києва не виконувався.

По окремих інститутах загальне виконання плану щодо проведених лекцій за минулий період характеризується такими даними:

Інститути	План	Фактично проведено	%/о виконання
Аграрно-економ.	45	23	51,1
Історії	18	7	38,8
Філософії	20	6	30,0
Рад. будівн. і права	18	29	161,0
Літер. коміс.	17	18	105,0
Разом	118	83	70,3

Науковими співробітниками УАМЛІН прочитано в Києві 46 доповідей і лекцій в загальним охопленням понад 10.000 чолов.

Основним контингентом слухачів прочитаних лекцій є пропагандисти, викладачі виш'ів, середніх шкіл і студентство (дані за 32 лекц.).

	Було присутніх	%/о
Викладачі	1744	33,0
Студентство	991	16,0
Пропагандисти, наукові працівники, парт. актив	2524	51,0
Разом	5259	100,0
В т. ч. членів КП(б)У і ЛКСМУ	2726	51,0

Партійні організації виш'ів і середніх шкіл недостатньо використовують лекції, що їх проводять науково-дослідні інститути УАМЛІН для підвищення кваліфікації членів партії, зокрема — викладачів соціально-економічних дисциплін, не стежать за відвідуванням викладачами цих лекцій, не контролюють їх роботи щодо підвищення свого ідейно-теоретичного рівня.

Ми з свого боку не піднесли на достатню висоту роботу з партійним активом і викладачами. Про це свідчать, поперше, явно недостатня кількість проведених лекцій, подруге, несистематичне проведення цих лекцій.

Поряд з проведенням лекцій в Києві за звітний період президією УАМЛІН були організовані виїзди наукових працівників в деякі області і райони України для проведення політичних і науково-теоретичних доповідей.

Товариші, що виїжджали за завданням обласних партійних комітетів і президії УАМЛІН, провели велику пропагандистську роботу.

Всього було охоплено виїздами аудиторію понад 4500 чол.

Проте, проведену роботу на цій ділянці ні в якому разі не можна вважати задовільною, бо з намічених за планом на звітний період 40 лекцій і доповідей для обласних центрів і форпостів України, фактично проведено тільки 16, при чому в цілому ряді важливіших промислових центрів України — в Довецькій, Дніпропетровській областях — не було проведено майже ні одної доповіді. Аналогічне становище і по Вінниці.

Не приділялося уваги і нашим форпостам — Кам'янець-Подільську, Проскуріву і іншим, де на протязі всього звітного періоду не було прочитано ні одної доповіді.

На ряді київських підприємств — „Станкобуд“, „Червонопрапорний завод“, завод ім. Артема і інш., а також в Будинку Червоної армії — за завданням міського партійного комітету і ЦК КП(б)У — УАМЛІН була проведена значна пропагандистська робота шляхом читання наукових і теоретичних доповідей на різні теми — „Завдання зміцнення диктатури пролетаріату“, „1 Травня“, і інші. Всього охоплено за перше півріччя лекціями і доповідями понад 17 тис. чолів. Необхідно відзначити велику роботу, що її проводять інститути УАМЛІН в справі викриття решток українських націоналістів і контрреволюційного троцькізму, що зімкнувся з великодержавним шовінізмом, особливо на теоретичному і культурному фронті.

В самій організації лекцій для викладачів виш'ів, технікумів й партійного активу великою хвилю є відсутність постійного контингенту слухачів, через що, природно, і незадовільне виконання поставленого завдання — систематичного підвищення ідейно-політичного рівня і кваліфікації викладачів соціально-економічних дисциплін.

Тільки в тому випадку, якщо контингент слухачів не буде випадковий, а на кожному циклі буде певний склад викладачів, відридженних партійними організаціями виш'ів і виш'ів і науково-дослідними установами з наступним затвердженням культ.-проп. відділу місьпаркому, таке комплектування слухачів семінарів, які проводяться, забезпечити систематичне проведення лекцій по циклах. По цьому питанню тепер уже є принципіальна погодженість з відділом культури і пропаганди лєнінізму півського місьпаркому про вищезгаданий порядок комплектування семінарів.

Цикли лекцій повинні бути побудовані в певній послідовності так, щоб читання їх на семінарах випереджало лекції, що їх читають викладачі в своїх вишах з того або іншого курсу соціально-економічних дисциплін. Для цього читання лекцій по циклах треба розпочати раніш учбового року тижнів на два з тим, щоб до початку учбового року викладачі могли проробити 1—2 теми, які вони почнуть читати у вишах з початку заняття. Надалі, при складанні плану лекцій для

викладачів і партійного активу, звертається особлива увага на якість і глибину проробки доповідей, що намічаються для читання.

Президія УАМЛІН надсилає ряд наукових працівників в обласні центри для читання лекцій в будинках партійної освіти, де партійний актив і викладачі соціально-економічних дисциплін підвищують свої знання в галузі марксизму-ленізму.

Ряд висококваліфікованих наукових працівників провадять семінари викладачів на курсах при ЦК КП(б)У.

Для проведення ряду лекцій президія УАМЛІН наприкінці цього місяця відряджує бригади по 3—4 чолов. в Чернігів, Кам'янець-Подільськ і інш. Уже виїжджає до Чернігова бригада літературної комісії, яка прочитає ряд лекцій з історії розвитку української літератури — про творчу діяльність Коцюбинського, Франка, Шевченка і інших. Працівники промислової секції аграрно-економічного інституту, що виїхали в Донецьку область, поряд з проробкою своєї основної теми, про організацію праці і опанування нової техніки в металургії, прочитають лекції з політичної економії і економічної політики. Сільськогосподарська секція аграрно-економічного інституту, що виїжджає, прочитає в районі діяльності Кам'янської МТС лекції для районного і колгоспного активу.

З метою підвищення кваліфікації викладавського складу і партійного активу України, президія УАМЛІН при журналі „Під марксистсько-ленінським прапором“ організовує відділ консультації з питань марксистсько-ленінської теорії, що безперечно, дуже допоможе викладачам соціально-економічних дисциплін і партійному активу в їх повсякденній практичній роботі.

Для того, щоб найкраще використати прочитані лекції, президія УАМЛІН пропонує видати масовим тиражем деякі лекції прочитані в поточному році.

Президія УАМЛІН зобов'язала інститути — Історії, Філософії, Аграрно-економічний — підготувати до друку збірник до історичних дат: 30-річчя революції 1905 року і 40-річчя з дня смерті Ф. Енгельса, а також зобов'язала весь склад наукових працівників УАМЛІН підготуватися до проведення масово-політичної роботи в районах області.

Президія Української Асоціації Марксо-Ленінських Науково-Дослідних Інститутів (УАМЛІН) доводить до відома всіх партійних, комсомольських, професіональних і господарських організацій, що, починаючи з наступного (четвертого) номера, в журналі „Під марксистсько-ленінським прапором“ вводиться відділ консультації з питань:

політичної економії,
економічної політики,
філософії,
історії,
радянського будівництва і права,
літератури.

Організуючи цей відділ, УАМЛІН ставить перед собою завдання допомогти партійним, комсомольським організаціям, викладачам соціально-економічних дисциплін і окремим членам партії вивчити теорію марксизму-ленінізму.

Відповіді будуть подаватись в кожному номері журналу.

Всі питання треба надсилати на адресу: Київ, Бульвар Шевченка, № 14, УАМЛІН, відділ наукової пропаганди.

Президія УАМЛІН

*З друку вийшов і продається збірник УАМЛІН
„РАСОВАЯ ТЕОРИЯ НА СЛУЖБЕ ФАШИЗМА“.
Київ, Держмедвидав, 1935 р. 207 стор., ціна 4 крб. 50 к.*

ЗМІСТ

Передмова

І. М. ПОЛЯКОВ

Расова теорія на службі українського фашизму

Є. А. ФІНКЕЛЬШТЕЙН

Євгеніка і фашизм

З. А. ГУРЕВИЧ

Фашизм, „расова гігієна“ і медицина

С. В. ГЕНЕС

Конституціональні теорії і „расова гігієна“ фашизму

Л. Л. РОХЛІН

Буржуазна психоневрологічна наука на „расових“
основах

ЗМІСТ ЖУРНАЛА

„Під марксистсько-ленінським прапором“ № 4

I.

<i>Передова</i>	Підсумки VII Конгресу Комінтерну
<i>М. Щопов</i>	Два світи (промова на VII Конгресі Комінтерну)
<i>А. Сараджев</i>	Теорія відображення
<i>Б. Нірінська</i>	Про соціалістичну економіку
<i>Б. Сізонов</i>	Енгельс про державу
<i>П. Колесник</i>	Іван Франко

II.

Критика і бібліографія.

III.

Наукова хроніка.

Редакційна колегія: *З. Ашрафян, Л. Гіттель, О. Дзеніс,*
Т. Постоловська, А. Сараджев.

Відповідальний редактор — *О. Дзеніс.*

До зам. № 1259.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ В ЖУРНАЛІ „ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ
ПРАПОРОМ“ № 3, 1935 рік

Сторінка	Рядок	Надруковано	Треба читати
20	14 знизу	1932 р.	1933 р.
21	4 зверху	в цпм	з цпм
69	19 зверху	приводив	приводив
97	1 знизу	Чухнів	Чухнів
128	16 знизу	буржуазії	буржуазної
129	5 зверху	боротьбою	боротьбу
132	8 знизу	Кієвського	Київського

П А Р Т В И Д А В Ц Ї К П (б) У

ВИХОДИТЬ
ДВОМІСЯЧНИЙ ТЕОРЕТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ
 (Орган УАМЛІН)

РЕДКОЛЕГІЯ:

З. Ашрафян,
О. Дзеніс,
Л. Гіттель,
Т. Постолювська,
А. Сараджев.

Відпов. редактор
О. Дзеніс.

Журнал „ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ є бойовий орган марксизму-ленінізму, який провадить боротьбу за генеральну лінію партії, за марксистсько-ленінську теорію, проти всяких ворожих пролетаріатові теорій, проти всякого опортунізму, вульгаризаторства і спрощенства марксистської теорії.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням глибоку марксистсько-ленінську розробку суспільних наук, методологічних проблем природознавства, теоретичне висвітлення завдань, що їх висуває будівництво соціалізму і міжнародна класова боротьба.”

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ особливу увагу приділяє теоретичному висвітленню питань соціалістичного будівництва на Україні.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ веде непримиренну боротьбу як з українським націоналізмом, що є на Україні головною небезпекою, так і з великодержавним шовінізмом, проти всяких перекручень ленінської національної політики. Журнал провадить боротьбу за будівництво соціалістичної своєї змістом і національної формою культури.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ друкує статті, огляди, критику і бібліографію з основних питань марксизму-ленінізму, матеріалістичної діалектики, історичного матеріалізму, історії класової боротьби, революційного руху, критики фашизму і соціал-фашизму, світового господарства і світової політики, теоретичної економіки, теорії радянського господарства, літератури і мистецтва, радянського будівництва і права, природознавства, техніки.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням систематично висвітлювати розвиток науки як в УСРР і СРСР так і в капіталістичному світі. Журнал відкликається на наукові події і регулярно висвітлює роботу марксистсько-ленінських наукових закладів (УАМЛІН, Командемія, ІЧП і інші марксистсько-ленінські заклади).

„ПІД МАРКСИСТСЬКО - ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ розрахований на широкий партійний актив, науковий працівників, викладачів і слухачів вишів, керівників партійної сітки пропаганди ленінізму.

Підписна ціна
на рік 15 крб.

Ціна окремого номера — 2 крб. 50 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

відділи, магазини і кіоски Партвидаву, уповноважені друку на підприємствах, в установах і інститутах, газетні бюро „Союзпечати“, поштові відділи і листонші.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Київ, Бульвар Шевченка, 14.

Тел. 29 — 66.